

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studíí

Komparácia stratégií EÚ a USA v boji proti terorizmu

Diplomová práca

Autor: Kristína Mikulová

Vedúci práce: Mgr. Martin Hrabálek, Ph.D.

Brno 2017

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som prácu „*Komparácia stratégií EÚ a USA v boji proti terorizmu*“ vypracovala samostatne a všetky použité pramene a informácie uvádzam v zozname použitej literatúry. Súhlasím, aby moja práca bola zverejnená v súlade s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách v znení neskorších predpisov a v súlade so *Smernicí o zverejňovaní vysokoškolských záverečných prací*.

Som si vedomá, že sa na moju prácu vzťahuje zákon č. 121/200 Sb., autorský zákon a že Mendelova univerzita v Brne má právo na uzatvorenie licenčnej zmluvy a použitie tejto práce ako školského diela podľa § 60 odst. 1 autorského zákona.

Ďalej sa zaväzujem, že pred spísaním licenčnej zmluvy o využití diela inou osobou (subjektom) si vyžiadam písomné stanovisko univerzity, že predmetná licenčná zmluva nie je v rozpore s oprávnenými záujmami univerzity a zaväzujem sa uhradiť prípadný príspevok na úhradu nákladov spojených so vznikom diela a to až do ich skutočnej výšky.

V Brne dňa:

.....

Podpis

Pod'akovanie

Týmto ďakujem vedúcemu mojej diplomovej práce, pánovi Mgr. Martinovi Hrabáľkovi, Ph.D. za odborné vedenie, cenné rady a pripomienky pri vypracovaní záverečnej práce.

Abstrakt

MIKULOVÁ, K., *Komparácia stratégií EÚ a USA v boji proti terorizmu*. Diplomová práca. Brno, 2017.

Hlavným cieľom diplomovej práce je komparácia protiteroristických politík EÚ a USA. Prvá časť je zameraná na teoretické hľadisko práce. Analytická časť sa sústreďuje na vývoj protiteroristických politík a ich kľúčové dokumenty s dôrazom na obdobie po 11. septembri 2001. Koniec analytickej časti vedie k interpretácii jednotlivých stratégií pomocou kvalitatívnej analýzy protiteroristických politík. Následne je použitá metóda komparácie pre pochopenie odlišností politík oboch aktérov.

Kľúčové slová

Európska únia, Spojené štáty americké, terorizmus, protiteroristická politika, identita

Abstract

MIKULOVÁ, K., *Comparison of the EU and the U.S. counterterrorism strategies*. Diploma thesis. Brno, 2017.

The main purpose of this diploma thesis is comparison of the EU and the U.S. counterterrorism policies. The first part deals with theoretical framework of thesis. The practical part focuses on development of counterterrorism policies and its key documents in the aftermath of 11 September, 2001. The end of the practical part brings on interpretation of strategies with using qualitative analysis. For better understanding of differences between two actors and their counterterrorism policies, the comparison method is used.

Key words

European Union, United States of America, terrorism, counterterrorism policy, identity

Obsah

ÚVOD	9
CIEĽ A METODIKA PRÁCE	13
TEORETICKÁ ČASŤ	16
Definícia terorizmu	16
Neexistujúca jednotná definícia terorizmu na úrovni OSN	18
Terorizmus a jeho rozdelenie.....	21
Islamizmus a islamistický terorizmus.....	24
Sociálny konštruktivizmus a identita.....	25
ANALYTICKÁ ČASŤ	28
Protiteroristická stratégia USA a EÚ pred 9/11 a vzájomná spolupráca	28
Reakcia USA na 9/11.....	34
Ciele protiteroristickej politiky USA.....	37
Reakcia EÚ na 9/11	43
Ciele protiteroristickej politiky EÚ.....	46
Spolupráca USA a EÚ v boji proti terorizmu	53
Komparácia protiteroristických politík USA a EÚ.....	57
Komparácia identít USA a EÚ.....	61
ZÁVER	67
ZDROJE	72

Zoznam skratiek

ASEM	Stretnutie Ázia – Európa
BBC	Britská vysielacia spoločnosť
CIA	Ústredná spravodajská služba
DEMA	Ministerstvo pre krízu a vojenské záležitosti Spojených štátov amerických
DOD	Ministerstvo obrany Spojených štátov amerických
DOS	Ministerstvo zahraničných vecí Spojených štátov amerických
ECOFIN	Rada Európskej únie pre hospodárske a finančné záležitosti
EEAS	Európska služba pre vonkajšiu činnosť
EK	Európska komisia
EP	Európsky Parlament
ER	Európska rada
ESS	Európska bezpečnostná stratégia
ETA	Baskicko a jeho sloboda
EUROJUST	Jednotka Európskej únie pre justičnú spoluprácu
EUROPOL	Európsky policajný úrad
EÚ	Európska únia
FAS	Federácia amerických vedcov
FBI	Federálny úrad pre vyšetrovanie
FEMA	Federálna agentúra krízového riadenia
FRONTEX	Európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž
GPO	Vládna tlačová kancelária Spojených štátov amerických
IRA	Írska republikánska armáda
IS	Islamský štát
KDPR	Kórejská ľudovodemokratická republika
NATO	Severoatlantická Aliancia
NCTA	Národná vyšetrovacia komisia pre teroristické útoky na Spojené štáty americké
NSS	Národná bezpečnostná stratégia Spojených štátov amerických
OIC	Organizácia islamskej spolupráce
OSN	Organizácia spojených národov
PNR	Záznam o cestujúcich

SIS II	Schengenský informačný systém
SITCEN	Situačné centrum
SWIFT	Spoločnosť pre celosvetovú medzibankovú finančnú komunikáciu
SZBP	Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika
TREVI	Terorizmus, radikalizmus, extrémizmus a násilná trestná činnosť
UK	Spojené kráľovstvo
USA	Spojené štáty Americké
VIS	Vízový informačný systém
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

ÚVOD

Terorizmus ako taký nie je pre USA a najmä pre Európu ničím novým. V USA sa objavoval zhruba od 60. rokov minulého storočia. Útočili najmä rôzne ľavicové skupiny. Európske štáty taktiež čelili mnohým útokom separatistických skupín. Príkladom je írsky IRA alebo baskická ETA, ktorých záujmom bolo odtrhnutie sa od danej krajiny (Veľkej Británie a Španielska). Terorizmus bol teda obmedzený regionálne. Hrozba teroristických útokov výraznejšie rezonuje od roku 2001, kedy došlo k útoku na Svetové obchodné centrum v New Yorku a stále pretrváva. Rok 2001 predznamenal vznik novej formy terorizmu, tzv. globálny terorizmus. Globálny alebo inak nazývaný náboženský terorizmus je v súčasnosti považovaný za najväčšiu hrozbu pre svetovú bezpečnosť. Útoky sa objavujú pomerne často a spoločnosť žije v strachu, čím sa útočníkom darí naplňať ich cieľ. Náboženský terorizmus ohrozuje mier, stabilitu, rozvoj krajín a chladnokrvne útočí na civilistov. Hrozbu Al-Kaidy vystriedala hrozba Islamského štátu. Proti tomuto fenoménu bojujeme už takmer dve dekády a zatiaľ neúspešne. Ako jednu z príčin definujú akademici neschopnosť určiť jednoznačnú medzinárodnú definíciu terorizmu. Problematické je určenie nielen toho, ktorý akt je teroristickým činom, ale i definovanie skupín, ktoré tieto akty páchajú. Stáva sa, že ich skutky sú ospravedlňované tzv. bojom za oslobodenie. Politická nezhoda naprieč medzinárodným systémom na jednoznačnej definícii predstavuje prekážku v úspešnom potláčaní terorizmu.

Útok na dvojččky zahájil medzinárodnú spoluprácu v boji proti terorizmu medzi USA a EÚ, ale zároveň poukázal na odlišný prístup a divergenciu v ich zahraničnej politike a potláčaní terorizmu. Solidarita Európskej únie so Spojenými štátmi trvala len krátko po 11. septembri. Po podpore operácií v Afganistane nasledovalo obdobie plné roztržiek a vzájomnej kritiky. K výraznému ochladeniu vzájomných vzťahov došlo najmä v súvislosti s inváziou do Iraku počas Bushovej administratívy. Pre USA sa tzv. vojna proti teroru stala symbolom boja dobra proti zlu. EÚ to naopak vnímala ako imperialistické správanie a porušovanie medzinárodných pravidiel. Okrem rozdielnych názorov medzi USA a EÚ ako celkom dochádzalo aj k názorovej nejednotnosti medzi jednotlivými členskými štátmi. Nástup Baracka Obamu do úradu síce vzťahy v transatlantickom priestore vylepšil, avšak rozdiely v protiteroristickej politike pretrvávali. Nejednotnosť je daná odlišnými historickými skúsenosťami, ktoré

formovali identitu aktérov a zároveň tiež mocenskou a materiálnou asymetriou. Pre USA bol 11. september prvým veľkým útokom priamo na ich území, ktorý prišiel z vonku. Za účinný spôsob boja proti terorizmu videli preempciu a militarizmus. Naopak európske krajiny sa počas svojej histórie zúčastnili mnohých vojen a zistili, že vojenské riešenie nie je úplne účinné. Z toho vzišla podpora diplomacie a pacifizmu.

V teoretickej časti sa práca zaoberá teoretickým vymedzením základných pojmov terorizmu. Poskytuje pohľad na terorizmus, islamistický terorizmus, islamizmus a islam. Dôvodom je to, že terorizmus je dnes spájaný takmer výlučne s islamskou kultúrou. Čo sa týka definície terorizmu, autorka prináša pohľad na ich nespočetné množstvo pod kanceláriami vlády USA a tiež na definíciu v rámci EÚ. Používanie rôznych výkladov terorizmu značí neexistenciu jednotnej definície na úrovni OSN. OSN je venovaná jedna podkapitola vzhľadom na to, že jej cieľom je zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Akademici kritizujú neexistenciu jednotnej definície na medzinárodnej úrovni a neschopnosť presne vymedziť terorizmus pripisujú prihliadaniu na politické záujmy jednotlivých aktérov medzinárodného spoločenstva. Prvá kapitola poskytuje okrem definícií terorizmu pohľad na jeho vývoj. Vývoj terorizmu je opäť popisovaný rôznymi spôsobmi v závislosti na konkrétnom autorovi. Autori terorizmus rozčleňujú podľa časových období a tiež podľa kontextu správania v páchaní trestného činu. Súčasná forma globálneho terorizmu je ďalej definovaná podľa odlišností na starý versus nový. Práca sa týka práve nového terorizmu, ktorý sa vyznačuje náboženskou orientáciou, násilím voči obyvateľstvu a transnacionálnou orientáciou. Na záver prvej kapitoly je poskytnutý pohľad na teóriu konštruktivismu, ktorá býva autormi používaná na štúdium symbolických (nemateriálnych) objektov, noriem a sociálnych štruktúr. Do týchto symbolických objektov sa radí aj identita politických aktérov, ktorá následne môže formovať prístup k teroristickým politikám. Pre lepšie pochopenie terorizmu ako sociálneho konštruktú udáva autorka práce príklad, kde sa uvádza, že po útokoch v septembri 2001 sa hovorilo o vojne proti Západu a v médiách rezonovali slová ako vojaci a armáda. No o tri roky neskôr sa rétorika zmenila a terorizmus bol najmä zo strany európskych štátov označený ako trestný čin a teroristi ako vrahovia (Spencer, 2012). Aj vďaka definovaniu rozdielov v identitách je možné pochopiť rozdielne prístupy protiteroristických politik USA a EÚ.

Ďalšiu kapitolu práce tvorí analytická časť. Hlavná analýza sa zameriava na obdobie od roku 2001 až po súčasnosť. Analytická časť je rozdelená do ôsmich podkapitol. Prvá poskytuje krátky pohľad na protiteroristické stratégie USA a EÚ pred

rokom 2001 a poukazuje na chýbajúcu spoluprácu týchto aktérov z dôvodu absencie zdieľanej hrozby.

Medzníkom sa v boji proti terorizmu stal 11. september 2001. Druhá podkapitola popisuje promptnú reakciu Spojených štátov na útok v zmysle vytvorenia nového ministerstva, prijatia vlasteneckého zákona a vydanie rezolúcie, ktorá oprávňuje USA použiť vojenskú silu. Značná časť textu je následne venovaná vojne proti teroru, ktorá je spojená s vojnou v Afganistane a Iraku vtedajšej Bushovej administratívy. Spomína sa aj prístup Obamovej administratívy, ktorý síce ukončil vojnu v Iraku, ale použitie vojenskej sily mu rovnako nebolo cudzie. Táto podkapitola sa okrem deskripcie vyznačuje aj kritickým zhodnotením jednotlivých krokov. Kritický pohľad na danú problematiku sa následne vyskytuje v každej ďalšej podkapitole druhej časti práce.

Reakcie na útoky sú zhodnotené aj zo strany EÚ. Únia podporila zásah v Afganistane a vyzvala ku globálnej koalícii pod záštitou OSN. Na domácej pôde definovala urgentné ciele a prijala prvú jednotnú protiteroristickú stratégiu vôbec. V súvislosti s inváziou do Iraku nastal v Európe rozkol, čo poukázalo na nejednotný postup členských štátov.

Tretia a piata podkapitola sú zamerané na ciele protiteroristickej stratégie hlavných aktérov tejto práce. V prípade USA je ťažiskom Národná bezpečnostná stratégia, ktorá je vydávaná v pravidelných intervaloch. Popísané a zhodnotené budú dve stratégie Bushovej (z rokov 2002 a 2006) a rovnako dve stratégie Obamovej administratívy (z rokov 2010 a 2015). Okrem deskripcie konkrétnych krokov a hrozieb sú jednotlivé dokumenty porovnané medzi sebou pre načrtnutie zmien v administratívach. Analýza cieľov protiteroristických opatrení EÚ je prispôbená povahe práce. Autorka sa rozhodla pre výber dokumentov, ktoré časovo kopírujú vydanie amerických stratégií. Dôvodom je to, že v EÚ neexistuje pravidelne aktualizovaná protiteroristická stratégia ako je tomu v USA. Stratégia EÚ je viac kontinuálna a je dopĺňaná o ďalšie dokumenty, preto niektoré z nich budú zanalyzované.

Šiesta podkapitola je zameraná na konkrétnu spoluprácu medzi USA a EÚ v oblasti boja proti terorizmu a vytyčuje jej limity. Stať konkretizuje vydané zmluvy a je sústredená na problematiku ochrany dát. V rámci spolupráce je spomínané aj NATO, keďže je zárukou bezpečnosti Európy a USA je jeho vojenským základom.

Posledné dve kapitoly sú východiskom pre pochopenie odlišností medzi prístupom USA a EÚ. Komparujú ich protiteroristické politiky, orientáciu na medzinárodný systém, prístup k bezpečnostným hrozbám a preferované nástroje v boji proti terorizmu. A preto, že rôzne preferencie vojenských alebo civilných prostriedkov a ďalších súčastí bezpečnostnej kultúry určujú odlišnosti identít, práca komparuje aj túto oblasť. Pre lepšie pochopenie ako identita formuje jednotlivé kroky aktérov je v podkapitole popísaný rozdiel na úrovni Európskej únie. Ako najvhodnejším sa javí rozdiel medzi postojom Veľkej Británie a Francúzskom. Na záver podkapitoly je zanalyzovaný rozdiel v identitách EÚ a USA.

CIEĽ A METODIKA PRÁCE

Hlavným cieľom diplomovej práce je komparácia protiteroristických politík Spojených štátov a Európskej únie. Aj napriek demokratickej orientácii a dôležitosti oboch aktérov v svetovom systéme medzi nimi panujú zásadné rozdiely. Tieto rozdiely sa najviac prejavili po 11. septembri a vzájomné vzťahy sa skomplikovali. V tomto období Bushovej administratívy boli rozdiely najvýraznejšie. Diplomová práca preto poukazuje najmä obdobie do roku 2008 a postupne prechádza do súčasnosti. S nástupom Obamovej administratívy sa rozdiely znižovali, avšak nie definitívne. USA vystupuje ako vojenská veľmoc, každoročne vynakladajúca značnú časť rozpočtu na armádu. Funguje tam spolupráca spravodajských služieb a rozhodovanie je efektívnejšie vzhľadom na jednotnú legislatívu. Naproti tomu EÚ ako zoskupenie 28 štátov nabáda k myšlienke nejednotnosti. Štáty musia dosahovať konsenzu, rozhodovanie preto môže byť zdĺhavým procesom plným kompromisov. Zároveň EÚ nedisponuje vlastnou armádou a teda je odkázaná len na diplomaciu a iné nevojenské prostriedky.

Teoretická časť práce je založená na literárnej rešerši knižných zdrojov a odborných článkov v českom a anglickom jazyku. Jedná sa napríklad o publikáciu Eichler, J. (2010) *Terorismus a války v době globalizace*, Kratochvíl, P. & Drulák, P. (2009) *Encyklopedie mezinárodních vztahů* alebo Wendt, A. (1992) *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. Povaha tejto časti je značne deskriptívna, čo prispieva k teoretickému uchopeniu práce. Okrem definície základných pojmov je v kapitole popísaný konštruktivistický smer medzinárodných vzťahov.

Analytická časť je rozčlenená do niekoľkých podkapitol, ktorých cieľom na nájdenie odpovedí na stanovené výskumné otázky. Analytická časť popisuje kroky USA a EÚ po útokoch v 11. septembri. Okrem reakcií bezprostredne po útoku sa zameriava na vydané protiteroristické dokumenty a ich ciele. Dokumenty sú popísané a analyzované chronologicky od roku 2001 až po súčasnosť. Ako hlavné zdroje poslúžili legislatívne dokumenty stratégií *National Security Strategy* (USA) alebo *European Security Strategy*, *EU Counterterrorism Strategy* (EÚ) a ďalšie. Okrem oficiálnych dokumentov bolo využité nespočetné množstvo odborných článkov a to najmä v anglickom jazyku. Výber anglickej literatúry bol nevyhnutný vzhľadom na to, že porovnanie stratégií USA a EÚ ako celku bolo v slovenskej a českej literatúry

rozpracované len čiastočne. Široký záber literatúry umožňuje vyhnúť sa nekritickým hodnoteniam protiteroristických stratégií. Autorka sa tiež snažila vyhnúť akýmkoľvek konšpiračným prípadne iným nerelevantným zdrojom. Použitie literatúry v analytickej časti nie je obmedzené na deskriptívnu metódu, ale napomáha ku kritickému zhodnoteniu a analýze stratégií.

Povaha práce smeruje ku kvalitatívnemu výskumu, ktorý vedie k interpretácií stratégií za účelom posúdenia používaných prostriedkov, prístupu k ostatným aktérom, pohľadu na seba samého a prístupu k bezpečnostným hrozbám. V texte je použitý empiricko-analytický prístup k vysvetleniu jednotlivých protiteroristických stratégií USA a EÚ a k zhodnoteniu ich cieľov. Ďalšou metódou využitou v práci je metóda komparácie, ktorá je aplikovaná v závere analytickej časti. Komparácia slúži na pochopenie kvalitatívnych odlišností protiteroristických stratégií.

Výskumné otázky, ktoré majú viesť k naplneniu cieľa sú tri. Prvá otázka je: „*V čom sa protiteroristické politiky EÚ a USA líšia a v čom sú si podobné?*“ Základom pre túto otázku sú dokumenty jednotlivých protiteroristických stratégií. V prvom rade sa autorka zameria na posúdenie základného cieľa stratégií a kľúčových hrozieb. Rozdielnosť prístupu bude definovaná na použití prostriedkov a vzájomných názorov jedného aktéra na druhého. Okrem materiálnej stránky budú posúdené aj historické skúsenosti, ktoré vedú k určitým identitám. Tieto identity následne vedú k rozdielom v chápaní hrozby, seba samého a ostatných aktérov, ale tiež v preferenciách multilateralizmu alebo unilateralizmu a vojenských alebo civilných prostriedkov.

Druhou výskumnou otázkou je: „*Je rozdiel medzi vytváraním protiteroristických politik v USA, kde je jednotná legislatíva a v EÚ, kde je viac aktérov?*“ Nejednotnosť EÚ, ktorá vyplýva z rozdielnych postojov členských štátov, bude posúdená na prístupe Veľkej Británie a Francúzska. Tieto dve krajiny boli pre komparáciu zvolené pre početnú moslimskú populáciu, kde je výrazná radikalizácia mladých moslimov. Dôvodom sú tiež teroristické útoky v Londýne v roku 2005, dva útoky v Paríži v roku 2015 a ďalší o rok neskôr v Nice. Pohľad bude opäť smerovaný na kľúčové hrozby a ich hodnotenie, medzinárodnú spoluprácu a použitie vojenských a civilných prostriedkov.

Terorizmus je najaktuálnejšou hrozbou pre svetovú bezpečnosť a spolupráca v boji proti nemu je vyzdvihovaná a považovaná za účinnejšiu ako unilaterálne konanie. Ako už bolo naznačené, prístup USA a EÚ v boji proti terorizmu sa líši a preto bola stanovená výskumná otázka číslo tri: „*Ako funguje kooperácia medzi USA a EÚ?*“ K odpovedi na túto otázku poslúži podkapitola spolupráce medzi USA a EÚ, ktorá sa

zameria na príslušné dokumenty a dohody, oblasti spolupráce, ale aj jej limity. Vzhľadom na prepojenie USA a EÚ cez NATO, ktoré je zárukou bezpečnosti Európy a USA a jeho vojenským základom, bude v krátkosti nahliadnuté aj na túto oblasť kooperácie. Práce bude uzatvorená zhrnutím analytickej časti, odpoveďami na stanovené výskumné otázky a subjektívnym názorom autorky na to, ktorá protiteroristická politika sa javí ako efektívnejšia.

TEORETICKÁ ČASŤ

Prvá kapitola sa zamiera na teoretické východisko diplomovej práce. V kapitole sú uvedené pojmy ako terorizmus, islamský terorizmus a islamizmus, s ktorými sa v texte pracuje. Zároveň poukazuje na problematiku chýbajúcej právnej definície terorizmu na medzinárodnej úrovni a tiež poskytuje pohľad na definíciu teroristických činov zo strany USA a EÚ. V závere kapitoly je zadaný sociálny konštruktivizmus, ktorý napomôže k odpovediam na stanovené výskumné otázky. Rozdielnosť protiteroristických politík okrem iného pramení z historických skúseností a ideového základu spoločnosti. Identita je, zdá sa, dôležitým faktorom pri tvorení protiteroristických stratégií a preto jej bude venovaná jedna podkapitola.

Definícia terorizmu

Podstatou práce je boj proti terorizmu, teda je potrebné definovať, čo terorizmus je a čo nie. Faktom je, že jedna konkrétna definícia terorizmu na úrovni akademickej a taktiež na úrovni politickej neexistuje. Vzhľadom k povahe práce je vhodné rozobrať pohľad na definovanie terorizmu v rámci USA, EÚ a tiež na medzinárodnej úrovni.

Jedným z problémov pri definovaní terorizmu je zhoda na tom, kedy je použitie násilia legitímne. Použitie násilia na dosiahnutie politických cieľov nie je cudzie neštátnym, ale i štátnym aktérom, zhoda na definícii je preto veľmi sporná (DEMA, 2009). Schmid (2004) uvádza, že prakticky každá kancelária pod vládou USA, ktorá má väzby na boj proti terorizmu používa odlišnú definíciu. Spomenutých bude niekoľko príkladov na ukážku.

Definícia Ministerstva obrany (*Department of Defense*) hovorí, že terorizmus je protiprávne používanie násilia alebo hrozby násilia, často motivované náboženskou, politickou alebo ideologickou povahou za účelom dosiahnutia politických cieľov (DOD, 2016).

Podľa definície FBI je terorizmus nezákonné použitie násilia alebo hrozba násilia voči osobám alebo majetku, výsledkom čoho má byť zastrašiť a prinútiť vládu, niektorý jej úsek alebo civilné obyvateľstvo k splneniu určitých politických a sociálnych cieľov (FBI, 2016).

Ministerstvo zahraničných vecí (*Department of State*) hovorí, že terorizmus je páchaný subnárodnými skupinami, pričom násilie je politicky motivované. Táto definícia nespomína psychologický faktor strachu (DOS, 2004).

Federálna agentúra pre zvládanie krízy (*Federal Emergency Management Agency*) definuje terorizmus ako užívanie násilia za účelom zastrašovania, nátlaku, ale nespomína žiadnu politickú motiváciu (FEMA, 2008).

Podľa definície Snemovne reprezentantov Spojených Štátov (*United States House of Representatives Permanent Select Committee on Intelligence*) je terorizmus nelegitímnym, úmyselným, násilným činom alebo hrozbou násilia subnárodnými skupinami proti osobám alebo majetku s úmyslom donútiť vládu k určitému aktu šírením strachu medzi obyvateľstvom (Schmid, 2004).

Definície sa na prvý pohľad javia ako veľmi podobné. Pre lepší prehľad sú zhrnuté v tabuľke číslo 1. Problematické sa zdá byť zadefinovanie motivácie teroristického činu. Teda či sa jedná o politické účely alebo o šírenie strachu v spoločnosti prostredníctvom násilia páchanom na civilistoch. Tiež je sporné určenie subjektu, ktorý má teroristické činy páchať. Používať politický účel ako smerodajný v protiteroristickej stratégii sa autorke práce zdá byť veľmi limitovaný, pretože cieľ aj účel útoku sa mení prípad od prípadu.

Tabuľka č. 1: Definície terorizmu kancelárií pod vládou USA

	Účel teroristického činu	Subjekt
Ministerstvo obrany	politický účel / vyvolanie strachu	nespomína sa
FBI	politický účel / vyvolanie strachu	nespomína sa
Ministerstvo zahraničných vecí	politický účel	subnárodné skupiny
Federálna agentúra pre zvládanie krízy	vyvolanie strachu	nespomína sa
Snemovňa reprezentantov	politický účel / vyvolanie strachu	subnárodné skupiny

Zdroj: vlastné spracovanie

Čo sa týka EÚ, prvé konkrétne zadefinovanie teroristických aktov prišlo až v roku 2002 Rámcovým rozhodnutím Rady o boji proti terorizmu (Symeonidou-Kastanidou, 2004). V rámcovom rozhodnutí EÚ stanovila, že každý členský štát prijme nevyhnutné opatrenia, aby za teroristické trestné činy boli považované úmyselné jednania, ktoré poškodzujú krajinu alebo medzinárodnú organizáciu s cieľom zastrašenia obyvateľstva, prinútenia vlády alebo medzinárodnej organizácie aby jednala

alebo sa jednania zdržala a destabilizovania politickej, ústavnej, hospodárskej alebo sociálnej štruktúry. EÚ ďalej zadefinovala konkrétne akty terorizmu ako (Eur-lex, 2002):

- a) útoky ohrozujúce ľudské životy s následkom smrti.
- b) útoky ohrozujúce telesnú integritu človeka.
- c) únos alebo branie rukojemníkov.
- d) spôsobenie rozsiahleho poškodenia vládnych alebo verejných zariadení, dopravného systému, infraštruktúry, vratné informačného systému, pevnej plošiny na kontinentálnom šelfe, verejného miesta alebo súkromného majetku, ktoré môže ohroziť ľudské životy alebo vyústiť v značné hospodárske straty.
- e) zmocnenie sa lietadla, lodi lebo iných prostriedkov verejnej či nákladnej dopravy.
- f) výroba, držanie, získanie, preprava, dodanie alebo použitie zbraní, výbušnín alebo zbraní jadrových, biologických alebo chemických, rovnako aj výskum a vývoj biologických a chemických zbraní.
- g) vypúšťanie nebezpečných látok, zakladanie požiarov, vyvolanie povodní alebo zavinenie výbuchu, ktorých dôsledkom je ohrozenie ľudských životov.
- h) narušenie alebo prerušenie dodávok vody, elektrickej energie alebo iného základného prírodného zdroja, ktorého dôsledkom je ohrozenie ľudských životov.
- i) vyhrážky spáchaním jednaní uvedeného v písmenách a) až h).

V rámci EÚ teda akási jednotná definícia existuje, vzťahuje sa na všetky členské krajiny a v porovnaní s rôznymi definíciami amerických inštitúcií pôsobí podľa autorky práce pomerne ucelene a to aj napriek tomu, že jej chýba zadefinovanie subjektu, ktorý má trestný čin páchať. Formulácia konkrétnych trestných činov podpory terorizmu poukazuje na určitú perspektívu rozvoja policajnej a súdnej kooperácie naprieč Úniou (Symeonidou-Kastanidou, 2004).

Neexistujúca jednotná definícia terorizmu na úrovni OSN

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN 49/60, prijatá 9. decembra 1994, s názvom „*Opatrenia na odstránenie medzinárodného terorizmu*“ obsahuje ustanovenia popisujúce terorizmus ako trestné činy určené na vyvolanie stavu teroru v širokej verejnosti osobou alebo skupinou osôb za politickým účelom a nie sú ospravedlniteľné

bez ohľadu na politickú, filozofickú, ideologickú, rasovú, etnickú, náboženskú alebo akúkoľvek inú povahu (DEMA, 2009). Takýchto definícií na základe prijatí rôznych medzinárodných zmlúv, rezolúcií Bezpečnostnej rady a protokolov OSN existuje mnoho. Svet sa snaží posledných 15 rokov neúspešne zhodnúť na jednoznačnej a jednotnej definícii terorizmu (Setty, 2011). Problematika bola zahrnutá v agende summitov G7 aj G8, zároveň sa jej venujú mnohé think thanky naprieč celým svetom (Taheri, 2016). Valné zhromaždenie OSN každoročne otvára tému ustanovenia definície, no stále bez výsledku. Hoci sa väčšina členských štátov Valného zhromaždenia nezhodla na definícii terorizmu, všetky členské štáty sa zhodli, že terorizmus je v rozpore s medzinárodným mierom a bezpečnosťou. Čo vo voľnom preklade podľa Shariatmadariho (2015) znamená, že svet nevie, čo terorizmu presne je, ale vie, že je to zlé.

Terorizmus je problém globálny a v boji proti nemu je nutné si stanoviť, čomu sa vlastne snažíme predísť. Terminologický konsenzus je nevyhnutný aj vzhľadom na to, že pre niekoho môže byť určitý akt aktom terorizmu a pre iného bojom za slobodu (DEMA, 2009). Tvrdenie potvrdzuje i fakt, že problémom konsenzu je dohoda s Organizáciou islamskej spolupráce¹, ktorej členovia sú zároveň členmi OSN. Definícia terorizmu OIC vylučuje z teroristických činov ozbrojené boje za oslobodenie a sebaurčenie a táto definícia aj naďalej zostáva ich rétorikou (Human Rights Voices, 2015). Podľa OIC boj za národné oslobodenie nemôže byť považovaný za terorizmus, pretože jeho cieľom je nadobudnutie práva na sebaurčenie (Bílková, 2005). Best & Nocella (2004) poukazujú na príklad Palestíny. Pre Izrael a americkú vládu predstavujú palestínske odbojové skupiny teroristov, naproti tomu pre Palestíncov sú bojovníkmi za slobodu a národnú identitu. Ďalším príkladom je aj vyjadrenie ruského prezidenta Vladimíra Putina, podľa ktorého sú tí, čo sa dopustili násilností na Kryme, vo východnej Ukrajine a okupovali časť Gruzínska antifašistické sily a nie teroristi. Rovnako kontroverzne vyznela aj reakcia bývalého srbského lídra Radovana Karadžiča. Karadžič takmer fyzicky napadol novinára, potom, čo sa vyjadril, že etnické čistky v Srebrenici (1995) počas vojny v Bosne a Hercegovine v podobe zabíjania neozbrojených moslimov bol akt terorizmu (Taheri, 2016). Všeobecne prijatá definícia terorizmu by teda konečne otvorila cestu pre globálnu spoluprácu a umožnila by prijatie represívnych opatrení proti štátom, ktoré ukrývajú teroristické skupiny pod zámienkou

¹ Jedná sa o medzinárodnú organizáciu, ktorú tvorí 57 členských krajín islamského sveta.

boja proti slobode. Zatiaľ však chýba legálny základ pre prijímanie sankcií voči štátom eventuálne podporujúcich teroristov (Ibid.).

Merari (1993) uvádza potrebu rozlišovať okolnosti násilia a druhy konfliktov pokiaľ chceme porozumieť ich príčinám a bojovať proti nim. Podobne sa vyjadril aj ďalší autor. Clarke (2009) vidí nevyhnutnosť konštruktu jednotnej definície najmä v účinnosti protiteroristických stratégií. Jej absencia predstavuje prekážku v boji proti terorizmu. Šance na medzištátnu kooperáciu sa rapídne znižujú v prípade, že jeden štát konkrétny akt považuje za teroristický a iný nie. Preto je dôležité sledovať princíp obojstrannej trestnosti, tzn. akt musí byť považovaný za trestný čin terorizmu vo všetkých zainteresovaných krajinách (Schmid, 2004). Neexistencia definície zároveň obmedzuje účinnosť medzinárodných aj národných zákonov, ktoré sa stávajú neefektívnymi a obmedzuje zavádzanie konkrétnych bezpečnostných opatrení (Setty, 2011). Alexander & Alexander (2002) dokonca zaradili absenciu definície na prvé miesto v desať miestnom rebríčku faktorov povzbudzujúcich terorizmus.

A čo je vlastne problematické pri definovaní terorizmu? Terorizmus ako pojem je spájaný so širokou škálou udalostí. Dá sa povedať, že došlo až k jeho nadužívaniu. Navyše označenie terorista je čisto pejoratívne. V minulosti sa však revolucionári v cárskom Rusku hrdo označovali za teroristov (Jackson et al., 2011). Perry (2004) spomína niekoľko názorov vzhľadom na to, čo by mala a nemala obsahovať definícia terorizmu. Podľa autora sa väčšina definícií terorizmu vyznačuje používaním komponenty násilia a politického účelu alebo motivácie. Mimo týchto dvoch znakov panuje medzi odborníkmi nezhoda v tom, čo by malo byť zahrnuté v definícií terorizmu a to značí vysokú mieru subjektivity. Schmid (2004) vo svojom výskume dokonca zistil, že viac než polovica odborníkov na terorizmus používa svoju vlastnú definíciu.

Problematické je určiť či sa jedná sa o útoky na zdravie a životy jednotlivcov, ničenie verejného a súkromného majetku alebo škody na životnom prostredí. Či majú byť cieľom teroristov civilisti alebo aj príslušníci armády a či má byť považované za terorizmus len zastrašovanie vlády, medzinárodnej organizácie, obyvateľstva ako celku alebo aj zastrašovanie malej skupiny osôb alebo dokonca jednotlivca (Bílková, 2005). Ďalej je sporné určenie subjektov, ktoré môžu spáchať teroristické akty. Ako už bolo spomenuté v tejto podkapitole, jedná sa najmä o činy členov národne oslobodeneckých hnutí.

Je zrejmé, že v prístupe jednotlivých štátov k terorizmu sa odrážajú historické skúsenosti, sociálne procesy a politické záujmy. A najmä politika sa javí ako najväčšia

prekážka v určení jednotnej a jednoznačnej právnej definície terorizmu na úrovni OSN. Štáty by mali v súvislosti s terorizmom odhliadnuť od svojich politických záujmov a jasne sa zhodnúť na tom, že niektoré činy nie je možné ospravedlniť bez ohľadu na to, kto a z akého dôvodu ich vykonal. Dovtedy však nie je možné očakávať akýkoľvek progres v zhodnosti názorov (Ibid.).

Terorizmus a jeho rozdelenie

V súčasnosti je pojem terorizmus spájaný s aktivitami skupín a organizácií, ktoré predstavujú tzv. neštátnych aktérov – Al Káidia, Boko Haram, Islamský štát atď. Tento pojem sa objavil prvý krát koncom 18. storočia a pôvodne slúžil k označeniu štátnej politiky cieleného útlaku vlastných obyvateľov, ktorú využívali napríklad jakobíni počas Veľkej francúzskej revolúcie (Kratochvíl & Drulák, 2009).

Čo sa týka akademickej definície terorizmu, jednotná neexistuje. Napríklad Weinberg (2009) uvádza, že pracuje s úmyselným vytváraním a využívaním strachu, ktorý je vyvolaný násilím alebo hrozbami násillia v snahe dosiahnuť politickú zmenu. Takýchto definícií je mnoho, pričom všetky sa vo svojej podstate zhodujú na základných rysoch. Typická je protiprávnosť, orientácia na dvojité cieľovú skupinu (civilisti ako bezprostredný cieľ násillia a verejná moc ako adresát požiadaviek) a organizovaný charakter (Smolík, 2014). Teroristické skupiny útočia na civilné obyvateľstvo bez predchádzajúceho vyhlásenia vojny. Prípravy na útok prebiehajú za prísneho utajenia. Útoky bývajú väčšinou nečakané a zasiahnuté oblasti sú šokované a ochromené (Eichler, 2010).

Problematika univerzálnosti jednej definície vychádza z historického rozdelenia terorizmu na vývojové etapy (Rosenfeld, 2010). Rozdelenie terorizmu na 4 vývojové vlny vychádza z práce Davida Rapoport, ktorá je jednou z najvýznamnejších na poli teroristických štúdií. Prvá vlna, nazvaná ako anarchistická začala v Rusku v roku 1880 a pokračovala do prvej svetovej vojny. Nasledovaná bola druhou, antikoloniálnou vlnou, ktorá trvala do 60. rokov 20. storočia (Parker & Sitter, 2015). Tretia vlna je datovaná od 60. rokov do konca Studenej vojny a bola sústredená na Marxistickú revolúciu a je tiež spájaná s vojnou vo Vietname (Rosenfeld, 2010). Štvrtá vlna, ktorá prebieha až do súčasnosti dostala prívlastok náboženská.

Eichler (2013) používa rozdelenie na 3 vývojové etapy v dejinách terorizmu a sústredí sa najmä na tzv. modus operandí a druhy terorizmu. Termín modus operandí vysvetľuje kontext správania v páchaní trestného činu (Hazelwood & Warren).

Prvá etapa národného terorizmu sa vyznačovala cieľným zabíjaním politikov, útokmi na vojenských alebo policajných predstaviteľov, bez útokov na civilné obyvateľstvo. Cieľom bolo najmä upozorniť. Napríklad španielska ETA² vopred informovala, že v určitom mieste sa nachádza nálož a je potrebné vypratať priestor. Pre tento modus operandi sa používal výraz „*demonštratívny terorizmus*“ (Eichler 2013).

Druhá etapa sa nazýva medzinárodný terorizmus a pozornosť bola získavaná aj zabíjaním civilného obyvateľstva. Obete z radov civilných obyvateľov symbolizuje krutosť teroristických skupín. Modus operandi pre túto etapu je „*deštruktívny terorizmus*“.

Posledná etapa je etapou globálneho terorizmu a modus operandi sú samovražedné útoky s cieľom zabiť čo najviac civilistov s výrazným psychologickým dopadom, čím sa podarí prilákať celosvetovú pozornosť (Ibid.).

V prípade globálneho terorizmu je dôležité pripomenúť si rozdiel medzi novým a starým terorizmom. Starý terorizmus je spájaný najmä so skupinami ako už spomenutá španielska ETA, prípadne írsky IRA³ a prevažoval do konca studenej vojny (Kratochvíl & Drulák, 2009). Tieto skupiny postupne ukončili svoju činnosť a na scénu sa dostali nové a nebezpečnejšie formy terorizmu. Zmeny vyvrcholili 11. septembra a odlišnosti medzi starým a novým terorizmom popísal Neumann (2009). Teroristické skupiny sa stali viac rozptýlenými. V starom terorizme bol typický hierarchický systém s jasnými líniami velenia a žiadna z buniek nemohla vykonávať útoky bez vedomia a súhlasu regionálnych lídrov, pretože napríklad prístup k výbušnám mali len najvyšší predstavitelia. V novom terorizme je hierarchia nahradená osobnými vzťahmi, nezáleží na postavení v hierarchii, ale na tom aké kontakty daná osoba má.

Ďalšou novinkou je transnacionálna orientácia teroristických skupín. Al-Kaida je považovaná za skutočne deterritorializovanú skupinu – krajina odkiaľ pochádzajú ich rodiny, miesto pobytu a radikalizácie a krajina útoku sú rôzne. Významným rozdielom je aj vzostup náboženského motivovaného terorizmu. Koncom 60. rokov, kedy datujeme začiatok tretej vývojovej etapy terorizmu neexistovala žiadna skupina, ktorú by sme mohli nazvať náboženskou (Ibid.).

² ETA vznikla s cieľom vytvorenia nezávislého štátu Baskov z územia, ktoré patria pod Španielsko a Francúzsko.

³ IRA predstavovala polovojenskú organizáciu, ktorej cieľom bolo vytvorenie samostatnej Írskej republiky.

A nakoniec, nový terorizmus sa vyznačuje výrazným vzostupom násilia. Samozrejme, aj „starí“ teroristi zabíjali civilistov, no v ére nového terorizmu je násilie surové a jasne smerované voči obyvateľstvu. Tu Neumann opäť porovnáva IRA s Al-Kaidou. V tridsať rokov trvajúcej kampani IRA bolo 7 incidentov, pri ktorých usmrtili 10 a viac ľudí. Naproti tomu Al-Kaida mala v priemere 16 úmrtí na jeden útok a v oný septembrový deň zabili viac ľudí ako IRA za tri desaťročia (Ibid.).

Globálny (náboženský) alebo inak nazývaný aj nový, transnacionálny alebo superterorizmus verejnosť vníma od 11. septembra 2001. Súvislosti jeho vzniku siahajú až do konca 80. rokov minulého storočia. Vzišiel z udalostí v juhovýchodnej Ázii, kedy sa v Iráne chopili moci šiitsky predstavitelia, ktorí chceli „široť revolúciu“ a zároveň nasledované Sovietskym vpádom do Afganistanu (Rosenfeld, 2010).

Globálny terorizmus je teda spájaný najmä s islamskou kultúrou (viď ďalej). I Samuel Huntington (2001) varuje vo svojom diele *Stret civilizácií* niekoľkokrát pred konfliktnosťou islamského sveta. Pre zachovanie objektivity je však nutné dodať, že Huntington polemizuje s tvrdením, že Západ nemá problém s islamom samotným, ale s islamistickými extrémistami. Huntington ďalej doslova napísal, že intervencie Západu do záležitostí iných civilizácií sú najnebezpečnejším zdrojom potencionálneho globálneho konfliktu, pretože svet takéto chovanie vníma ako imperializmus. Stepanova (2008) potvrdzuje Huntingtonovu myšlienku, keď uvádza, že islamizmus sa vymedzuje proti socio-ekonomickým a politickým zmenám, ktoré sa v procese modernizácie šíria zo Západu. Dokonca sú tieto vývojové trendy označované ako „*konšpirácia proti islamu*“ (Ibid.). S dvoma spomenutými autormi súhlasí aj Eichler (2004), ktorý píše, že moslimské krajiny a národy sa vyznačujú vysokým vojenským koeficientom⁴. Islamské krajiny teda majú silnejší sklon používať pri riešení sporov ozbrojené násilie, čo Eichler pripisuje represívnym prístupom, ktoré voči nim volia ich civilizační susedia – Izraelci na Blízkom a Strednom východe, Rusi v Čečensku a Američania v Iraku. Zároveň však uvádza, že konfliktnosť moslimského sveta je ich vnútorným problémom, ale i problémom globálnym. Zmiernenie násilia je teda na koordinovanom úsilí a spolupráci za účasti OSN a najvplyvnejších štátov.

Ako už bolo spomenuté, medzníkom zásadného významu sa stali teroristické útoky na Svetové obchodné centrum. Dovtedy bol terorizmus vnímaný viac ako riziko než ako priama hrozba (Eichler, 2010). Od tej doby sa terorizmus diskutuje na svetovej

⁴ Počet vojenského personálu na 1000 občanov (Eichler, 2004).

úrovni z rôznych uhlov pohľadu a teda je zrejmé, že je veľmi úspešný pri naplňovaní svojho základného cieľa – šírenia strachu v spoločnosti.

Islamizmus a islamistický terorizmus

S teroristickými útokmi je od septembrových udalostí spájaná takmer výlučne islamská kultúra, islam a islamizmus. Je dôležité ujasniť si tieto pojmy a rozlišovať medzi nimi.

Islam je samotné monoteistické náboženstvo založené na učení proroka Mohameda, naopak islamizmus je ideológiou. Ideológiou, ktorá vyžaduje vernosť človeka k zákonu o islame a odmieta vonkajšie vplyvy s určitými výnimkami (prístup k lekárskej starostlivosti, k vojenskej technológii). Vyznačuje sa antagonizmom k nemuslimskému svetu a zvlášť nesympatiami vo vzťahu k Západu (Atanasiu, 2016).

Islamizmus ako pojem je možné vysvetliť dvoma spôsobmi. Za prvé to môže byť obnova, oživenie a návrat k islamským hodnotám a teda reislamizácia v náboženskom a kultúrnom slova zmysle. Môže však zároveň znamenať politický aktivizmus prejavujúci sa ako úsilie vyriešiť pomocou náboženstva spoločenské a politické problémy (Müller, 1994). Stepanova (2008) uvádza, že islamizmus usiluje o šírenie ideológie medzi masy a budovanie Islamského štátu (kalifátu) vo svete. Dosiahnutie tohto konečného cieľa je nedemokratické, pretože v Islamskom štáte nie je náboženstvo oddelené od politiky (Crowder & Griffiths & Hasan, 2014). Dosiahnutie cieľov islamizmu môže byť umiernenou cestou, kde sa využíva najmä propagandistická rétorika, ale v súlade so systémom. Ako protipól stojí islamistický extrémizmus, džihádizmus, ktorý neváha využívať násilie a sebaobetovanie v mene „svätej vojny“ (Stepanova, 2008).

Islamistický terorizmus teda v sebe spája islam a politiku a je mienený ako donucovací prostriedok, ktorý povedie k odstráneniu „*neveriacich*“ alebo k ich konvertovaniu. Predstaviteľmi sú islamskí radikáli, pre ktorých je čin terorizmu „*morálny*“ a „*legitímny*“ vzhľadom k ideológii založenej na interpretácii náboženstva (Atanasiu, 2016). Väčšina útokov je organizovaná z tradičných regiónov islamského terorizmu (Blízky východ, Severná Afrika) teroristickými sieťami, ktoré sú internacionalizované a disponujú potrebnými zdrojmi na podporu útokov v západných krajinách. Po roku 2001 islamskí extrémisti konajú oveľa častejšie mimo oblasti svojho regiónu a zabíjajú bez rozdielu (Ibid.).

Tým je v súčasnosti význačný aj tzv. Islamský štát (IS), ktorý v médiách rezonuje od roku 2014 viac ako Al-Kaida. IS je odnožou Al-Kaidy, s ktorou sa však Al-

Kaida rozišla. IS je značne sektársky, nesnaží sa zapôsobiť na všetkých moslimov, naopak, je výrazne protišíitsky (Zakaria, 2014). Základňu má na Blízkom východe a veľa prívržencov aj na Západe, z ktorých sa mnohí regrutujú (Atanasiu, 2016).

V súvislosti s členstvom jednotlivca v islamistickej teroristickej skupine sa natiska otázka motivácie. V prípade lokálnych obyvateľov z Iraku a Sýrie sa dá predpokladať, že pripojením k IS obraňujú svoju komunitu Sunitov pred represiami zo strany Irackej vlády, kde dominujú Šiíti a bojujú proti politickej a ekonomickej krivde (Metz, 2015). Otázkou však zostáva, čo motivuje obyvateľov zo zahraničia k zapojeniu sa do teroristickej skupiny. OSN odhaduje, že zahraniční teroristickí bojovníci pochádzajú z viac než 100 krajín sveta (OSN, 2016).

V dnešnej dobe nie je ťažké zachytiť akékoľvek informácie o IS v televízií či novinách. Pre jedinca, ktorý je povedzme, nie úplne spoločenský, má v sebe tendencie páchať násilie a hľadá možnosť začlenenia môže byť vyčíňanie v mene takejto skupiny lákavé (Pantucci, 2016). Jedinec má možnosť potrestať svet okolo seba a zároveň používať ideológiu ako ospravedlnenie pre svoje skutky. Podľa Metza (2015) sú to tzv. vnútorné motívy alebo psychologické motívy, teda potreba patriť k veľkej skupine, sociálne sa začleniť, túžba byť videný ako hrdina prípadne pocit osobnej moci. Byť bojovníkom poskytuje status nespokojným mladým jedincom, ktorí nemajú moc a prestíž vo svojom normálnom živote. Zároveň klesá prvok náboženskej motivácie. Toto tvrdenie podporuje aj Abrahms (2008), ktorý uvádza, že teroristi (dokonca aj niektorí lídri teroristických skupín) často nemajú znalosť o politických cieľoch a motivácií danej skupiny.

Sociálny konštruktivizmus a identita

Vzhľadom na stanovené výskumné otázky bude rozobraný sociálny konštruktivizmus, ktorý sa viaže k problematike identity a ideového základu spoločnosti. Konštruktivizmus patrí do postpozitivistického smeru. Do teórií medzinárodných vzťahov a bezpečnostných štúdií preniká od 80. rokov minulého storočia. Teória konštruktivizmu vniesla do medzinárodných vzťahov dôraz na štúdium symbolických (nemateriálnych) objektov, noriem a sociálnych štruktúr. Do týchto symbolických objektov radíme aj identitu politických aktérov, ktorej zdrojom je kultúrny a inštitucionálny kontext (Císař, 2002). Inak povedané, hlavným aktérom medzinárodných vzťahov je štát, ktorý sa chová na základe procesov prebiehajúcich v systéme a tieto procesy sú tvorené na základe sociálneho konštruktú (Hynek, 2005).

V rámci konštruktivismu neexistuje ucelená teória, predstavitelia ho označujú za prístup, analýzu alebo program výskum. Hlavné východiská konštruktivismu zjednodušene zhrnul do troch bodov Hynek (2005: 136): „1. *Lidské interakce jsou tvarovány především nehmotnými faktory, nikoliv jen (či převážně) materiálními faktory*; 2. *Nejdůležitějšími faktory jsou intersubjektivně sdílené představy, které nejsou redukovatelné na představy jednotlivců*; 3. *Tyto sdílené představy vytváří zájmy a identity smysluplných aktérů.*“

Z konštruktivistického hľadiska sú terorizmus a medzinárodné vzťahy sociálny konštrukt (Huelsse & Spencer, 2008). Javy v nich vnímajú konštruktivisti ako ovplyvniteľné a premenlivé, založené na ideách (Jackson & Sorensen, 2007). Wendt (1992) píše, že identita je tvorená interakciou štátov. Identity tvoria základ záujmu štátu, čím utvárajú jeho správanie v medzinárodnom systéme a zároveň aj podobu medzinárodného systému. To, aký je systém, opätovne vplýva na interakcie štátov a teda na ich identity a zájmy.

Autor síce hovorí najmä o medzištátnych reakciách, no jeho myšlienka sa dá použiť aj na interakciu medzi aktérmi štátnymi a neštátnymi. Teda terorizmus a boj proti nemu je to, čo z neho urobia štáty (Krishnaswamy, 2008). Tvrdenie podporuje aj Spencer (2012), ktorý uvádza, že po útokoch v septembri 2001 sa hovorilo o vojne proti Západu, v médiách rezonovali slová ako vojaci a armáda. Naopak od roku 2004 začal byť terorizmus označovaný, najmä zo strany európskych štátov, ako trestný čin. Teroristi, ktorí boli pôvodne nazývaní vojakmi boli označení ako vrahovia. Konštrukt popisujúci terorizmus ako trestný čin vedie štáty k uprednostňovaniu právneho riešenia pred vojnovým (Krishnaswamy, 2008). Konštruktivismus sa teda javí ako vhodný pre analýzu toho, ako sa identity a zájmy môžu v priebehu času meniť. A tiež pre pochopenie rôznorodých a neustále sa meniacich reakcií štátov na terorizmus v zmysle bezpečnostnej a zahraničnej politiky.

Koncept identity rezonuje od druhej polovice 20. storočia a postupne došlo až k nadužívaniu tohto pojmu, čo si vyslúžilo kritiku (Řezníková, 2014). Identita je definovaná ako vnímanie rôznych subjektov a vzťahov medzi nimi (Abrams & Hogg, 1999). Je to spôsob akým jednotlivci a skupiny spoznávajú seba a ostatných na základe rasy, etnicity, náboženstva, jazyka a kultúry (Deng, 1995). Za najvýznamnejšie teoretické dilemy sa zo sociologického hľadiska považuje statická verus dynamická identita a individuálna verus kolektívna (Holubová, 2016). Statická identita je stála a v čase sa nemení, naopak dynamická je premenlivá v čase a kontexte, je nestála

a neustále obnovovaná. Centrom záujmu je v individuálnej identite jedinec, ktorý je jedinečnou entitou odlišujúcou sa od ostatných (Ibid.). Kolektívnu identitu je možné definovať ako kombináciu subjektívnych identít jednotlivcov (Appiah, 2001). Kolektívna identita sa týka tej časti správania, kde je individuálny záujem nahradený identifikáciou s členmi danej skupiny a odlišnosťou od príslušníkov skupiny v opozícií (Eswaran & Neary, 2014). Identita štátu je považovaná za časť kultúry, čo je definované ako spoločensky zdieľaná viera (Elnur & Cavit, 2016).

Čo sa týka identity, v súvislosti s terorizmom Schwart & Dunkel & Waterman (2009) tvrdia, že kultúrna, sociálna a osobná identita mu predchádzajú. Rovnako ako má identita vplyv na zapojenie sa do teroristických skupín, tak má aj na utváranie stratégií v boji proti terorizmu. Identita je rovnako považovaná za sociálny konštrukt a v spojitosti s témou práce je dôležitá najmä kultúrna identita. Kultúrna identita predstavuje špecifické hodnoty danej kultúry a zásady týkajúce sa správania. Jedná sa o kolektivismus, sociálny model tradičnej rodiny a podobne. Tieto hodnoty pramenia z národného, etnického a náboženského pozadia. Kultúra vysvetľuje prečo aktéri konajú určitým spôsobom a utvára stratégie a plány jednotlivých štátov v boji proti terorizmu (Checkel, 2008). McSweeny (1999) uvádza, že identity silne odrážajú záujmy, preferencie a možné konanie aktérov v medzinárodných vzťahoch. Rovnako sa vyjadrili aj Jackson & Sorensen (2007), podľa ktorých je kultúra, normy a identita jadrom pri tvorbe politik národnej bezpečnosti. Konštruktivismus umožňuje riešenie bezpečnostných problémov prostredníctvom zdieľania noriem a vytvárania spoločnej identity namiesto použitia vojenskej sily (Elnur & Cavit, 2016). Myšlienka smeruje k pojmu kolektívna bezpečnosť, čoho príkladom je EÚ.

ANALYTICKÁ ČASŤ

Analytická časť sa zaoberá jednotlivými stratégiami na boj proti terorizmu. Vzhľadom na to, že 9/11 bol zlomový v prístupe k terorizmu, jedna podkapitola je venovaná obdobiu pred týmito útokmi. V súvislosti so Spojenými štátmi je spomenutá úloha FBI v boji proti terorizmu a prístup prezidenta Billa Clintona, ktorý vydal niekoľko prezidentských smerníc. Na úrovni EÚ je opísaná skupina TREVI, ktorá pôsobila v oblasti bezpečnosti, práva a vnútorných vecí. Podkapitola, okrem platformy TREVI, v skratke pojednáva o deklaráciách, jednotných akciách a policajnom úrade EUROPOL, ktoré boli prvými krokmi v boji proti terorizmu v rámci EÚ. V ďalších podkapitolách bude zanalyzovaná reakcia USA a EÚ na zásadné udalosti z 11. Septembra 2001. Nasledované cieľmi protiteroristických politík oboch aktérov. Podkapitola ohľadne spolupráce USA a EÚ pojednáva najmä o limitoch ich kooperácie a okrajovo sa dotýka aj NATO, ktoré je hlavnou zárukou bezpečnosti európskych krajín a USA je základom jeho vojenského potenciálu. Najdôležitejšími podkapitolami analýzy, ktoré povedú k zodpovedaniu stanovených výskumných otázok z úvodu, sú komparácia protiteroristických politík EÚ a USA a komparácia identít oboch aktérov. Pri komparácii identít bude naznačená nielen rozličná identita medzi USA a EÚ ako celkom, ale tiež líšiace sa identity jednotlivých únijských štátov a to na príklade Veľkej Británie a Francúzska. Komparácia identít je nutná z hľadiska pochopenia odlišných prostriedkov a prístupov proti teroristom pretože práca nie je zameraná len na materiálnu stránku vecí. Vzhľadom na limitovaný rozsah práce nie sú protiteroristické politiky Francúzska a Spojeného kráľovstva konkretizované do detailu, avšak stručný pohľad na ich rétoriku po 11. septembri poslúži účelu.

Protiteroristická stratégia USA a EÚ pred 9/11 a vzájomná spolupráca

Teroristické útoky sa nezačali objavovať len v posledných dekádach. Nárast terorizmu v Amerike sa datuje do začiatku 60. rokov. Do 90. rokov sa jednalo o rôzne ľavicové, anti-komunistické a etno-nacionalistické skupiny. Ich ústup mal na svedomí skôr pád Sovietskeho zväzu, než snaha FBI, ktorá mala proti terorizmu bojovať (Beutel, 2007).

Od 90. rokov, v protiteroristickej stratégii Spojených štátov pred septembrovými udalosťami, hrala významnú úlohu FBI a k väčšine útokov dochádzalo mimo hraníc USA (NCTA, 2004b). Príkladom je útok na hotel v Jemene v roku 1992, kde boli cieľom ubytovaní americkí vojenský námorníci. Tento útok je považovaný za vôbec

prvý Al-Kaidou na Ameriku (Windrem, 2005). Prvý útok priamo na území USA bol výbuch bomby v podzemnej garáži Svetového obchodného centra v New Yorku v roku 1993. Za útokom, ktorý si vyžiadal 6 obetí a tisícku zranených, stála Al-Kaida (Stewart, 2015). Krátko na to FBI vyhlásila, že len riešenie tohto druhu trestnej činnosti nestačí. Dôležité je mariť terorizmus predtým, než čin môže byť spáchaný. V 90. rokoch bolo vytvorené Protiteroristické centrum (*Counterterrorism Centre*) a tiež jednotka zameraná výhradne na Usámu Bin Ládina (NCTA, 2004b). No aj napriek určitej reakcii FBI, účinok sa nedostavil. Jedným z dôvodov malo byť nedostatočné vymedzenie ľudských a finančných zdrojov. Do roku 2000 pracovalo na boji s terorizmom len okolo 6 % z celkového počtu zamestnancov FBI (Ibid.). Vláda sa viac zameriavala na iné otázky domácej a medzinárodnej bezpečnosti, ktoré nesúviseli s terorizmom (Reza, 2014).

Bill Clinton, prezident v rokoch 1993-2001, nebral hrozbu terorizmu na ľahkú váhu. Počas prejavu v roku 1995 uviedol, že je za zavedenie komplexnej legislatívy, ktorá by posilnila Ameriku v boji proti terorizmu, či udrie doma alebo v zahraničí. V júni toho roku vydal prezidentskú smernicu 39⁵, ktorá uvádza, že Spojené štáty by mali rázne reagovať na všetky teroristické útoky na území USA a proti americkým občanom v zahraničí (Ibid.). Touto úlohou bola poverená FBI a odstrašovanie, prevencia pred terorizmom a jeho úspešné odhaľovanie predstavovali kroky v boji proti teroristom (Wilcox, 2002).

V roku 1996 CIA vytvorila špeciálnu jednotku, ktorej cieľom bolo zbierať informácie týkajúce sa operácií proti americkým záujmom po celom svete a tiež mariť prístup k hmotnému majetku a zdrojom financovania Al-Kaidy. Tieto plány však nepriniesli očakávaný výsledok. Existuje predpoklad, že keby bola jednotka úspešná v naplňovaní svojich cieľov, mohli zabrániť neskoršiemu útoku na USA (NCTA, 2004a).

Ako bolo spomenuté na strane 28, hlavnú úlohu hrala FBI. V roku 1998 vydala päť ročný strategický plán, vďaka ktorému sa boj proti terorizmu stal najvyššou prioritou. Plán zdôrazňoval, že cieľom FBI je zabrániť otrasným činom ako boli bombové útoky na Svetové obchodné centrum v roku 1993 a o dva roky neskôr v Oklahome. Plán vyzýval na zavedenie celoštátneho automatizovaného systému pre ľahšie zhromažďovanie informácií, ich analýzu a ďalšie šírenie (NCTA, 2004b). V tom

⁵ Presidential Decision Directive/NSC – 39: U.S. Policy on Counterterrorism.

istom roku bola vydaná ďalšia prezidentská smernica 62⁶, ktorá opäť zdôrazňovala potrebu venovať dostatočnú pozornosť hrozbám doma aj v zahraničí a posilniť medzivládnu spoluprácu na poli boja proti terorizmu (Ibid.). Smernicou bol zároveň vytvorený Národný koordinátor pre bezpečnosť, ochranu infraštruktúry a boj s terorizmom (*National Coordinator for Security, Infrastructure protection and Counter-Terrorism*). Koordinátorom bol menovaný Richard A. Clarke, ktorý pracoval pre vládu USA už za prezidentov Ronalda Reagana a Georga H. W. Busha. Cieľom úradu bolo dohliadať na širokú škálu politík a programov, vrátane oblastí boja proti terorizmu a ochranu kritickej infraštruktúry. Tiež zaistenie pripravenosti a vyvodenie dôsledkov v súvislosti so zbraňami hromadného ničenia (FAS, 2014).

V roku 1999 bola zriadená Národná komisia pre terorizmus (*National Commission on Terrorism*). Komisia v roku 2000 vydala záverečnú správu, kde sa uvádza, že terorizmus predstavuje stále väčšiu hrozbu pre Spojené štáty. Preto musí vláda okamžite podniknúť kroky na zhromažďovanie spravodajských informácií o plánoch teroristov a využiť všetky právne možnosti ako narušiť teroristické aktivity. Komisia vydala niekoľko doporučení pre dosiahnutie stanovených cieľov (FAS, 2000):

- najvyššou prioritou je predchádzať teroristickým útokom. Americké spravodajské služby a policajné zložky musia využiť úplný rozsah svojich právomocí za účelom zaistenia informácií plánovaných útokov a ich metód.
- presadzovať bezpečnostnú politiku sústredenú na všetky štáty podporujúce teroristov.
- zdroje finančnej a logistickej podpory teroristov musia byť prísne podrobené americkým a medzinárodným zákonom.
- vláda musí byť pripravená čeliť útokom biologickými prostriedkami, chemickými látkami, jadrovým a rádioaktívnym materiálom.
- prezident a kongres by mali reformovať systém tak, aby bola zabezpečená kooperácia aktivít a programov rôznych agentúr.

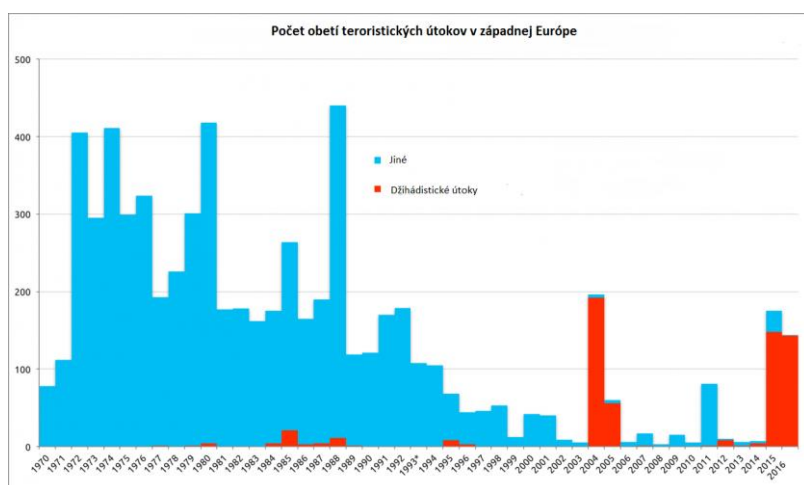
Krátko po vydaní doporučení komisie došlo k samovražednému bombovému útoku Al-Kaidy na torpédoborec amerického námorníctva v prístave Aden v Jemene. V tom istom roku bol zvolený do úradu nový prezident George W. Bush. Clinton sa vyjadril, že najväčšou hrozbou bude pre nového prezidenta Bin Ladin a Al-

⁶ Presidential Decision Directive/NSC – 62: Protection Against Unconventional Threats to the Homeland and Americans Overseas.

Kaida (Reza, 2014). Okrem Clintona, obavy a konkrétnejšie varovania opakovane vyslovil Clarke, ktorý ostal hlavou Národnej komisie pre terorizmus. Na stretnutí v Bielom dome 5. júla 2001 sa vyjadril, že sa stane niečo naozaj veľké a stane sa to veľmi skoro. Podobne sa vyjadril aj riaditeľ CIA 10. júla. Bushova administratíva však tieto vyhlásenia brala na ľahkú váhu (Drew, 2015). Zdá sa, že pre Busha nebol terorizmus naliehavým problémom. Podľa Zunesa (2004) prezident poškodil snahám bojovať proti terorizmu aj svojím odmietavým postojom k vytvoreniu Medzinárodného trestného dvora a tiež nulovou podporou OSN ohľadom kontroly transferu zbraní.

Čo sa týka Európskej únie a boja proti terorizmu, prvé kroky na vytvorenie spolupráce v boji proti terorizmu v rámci spoločenstva sa datujú do 70. rokov. Členské štáty čelili mnoho útokom teroristických skupín ako Organizácia za oslobodenie Palestíny, baskická ETA, írsky IRA, talianske Červené brigády alebo nemecká ľavicová Frakcia Červenej armády. Tieto organizácie nepáchali útoky s náboženským podtónom (Randsdorp, 2009). Totožné skúsenosti s terorizmom však Európske štáty nezdieľajú. Kým napríklad Fínsko a Slovinsko mohli mať v období od roku 1968 do roku 2006 skúsenosť s jedným útokom, Španielsko a Francúzsko čelilo viac než tisícke incidentov (Khandekar, 2011). Graf číslo 1 zobrazuje počet obetí teroristických útokov od roku 1970 do roku 2016 v západnej Európe. Je zrejmé, že džihádistský terorizmus sa v minulosti objavoval veľmi sporadicky. Rok s najvyšším počtom obetí je 1988, kedy zomrelo 450 ľudí. K číslu prispel výbuch bomby v batožinovom priestore lietadla smerujúceho z Frankfurtu nad Mohanom do New Yorku. Útok si vyžiadal 270 obetí.

Graf. č. 1: Počet obetí teroristických útokov v západnej Európe 1970 – 2016



Zdroj: Počet obetí teroristických útokov v západnej Európe 1970 – 2016. In: *datagraver.com* [online]

Európske spoločenstvo malo snahu vysporiadať sa s problémami, ktoré súviseli s bezpečnosťou svojich obyvateľov. EÚ vznikla najmä z ekonomických dôvodov, téma justície a vnútra posilnila až v polovici 70. rokov. Najkrutejšou udalosťou pre súčinnosť spoločenstva bol útok na Mníchovskej olympiáde v roku 1972, kedy palestínska organizácia Čierny september zabila jedenásť izraelských športovcov (Fukatsch, 2012). V nasledujúcich mesiacoch bolo na jednaniach Európskej rady v Paríži a v Ríme ustanovené fórum na boj s terorizmom. Skupina niesla označenie TREVI, čo je skratka pred terorizmus, radikalizmus, extrémizmus a medzinárodné násilie (Bunyan, 1993). TREVI slúžilo ako fórum pre internú bezpečnostnú spoluprácu medzi ministrami vnútra a spravodlivosti. Okrem boja proti terorizmu sa pôsobnosť TREVI rozšírila v roku 1985 na nelegálne prisťahovalectvo a organizovaný zločin (Randsdorp, 2009). Platforma stála na štyroch pracovných skupinách. TREVI 1 bola priamo zameraná na boj proti terorizmu, analyzovala hrozby a bola zodpovedná za informovanosť členských štátov. TREVI 2 sa týkala policajnej spolupráce a výmenou informácií naprieč členskými štátmi. TREVI 3 fungovala až od roku 1985 so zameraním na už spomínaný organizovaný zločin. Štvrtou pracovnou skupinou bola ustanovená v roku 1989 TREVI 92. Zaoberala sa bezpečnostnými otázkami vyplývajúcimi z voľného pohybu osôb v rámci dokončovania spoločného trhu (Bunyan, 1993). Kritici považujú význam platformy TREVI za diskutabilný vzhľadom na jej nepriehľadnosť, pretože jej činnosť bola z väčšej časti založená na úlohách s určitým stupňom utajenia. Z pohľadu európskej justičnej spolupráce sa však jednalo o významný krok. TREVI pôsobila dlhodobo (do roku 1992) v oblasti bezpečnosti, práva a vnútorných vecí (Tomáš, 2009).

Po podpise Maastrichtskej zmluvy, dokumentu zásadného významu aj pre spoluprácu na poli trestnoprávných vecí, sa konal summit v Madride v roku 1995, kde bola prijatá deklarácia La Gomera. Toto vyhlásenie o terorizme predstavovalo snahu o posilnenie spolupráce v boji proti terorizmu (EP, 1995). Následne v roku 1996 bola prijatá Jednotná akcia Zmluvy o Európskej únii, týkajúca sa vytvorenia a udržiavania zoznamu špecializovaných protiteroristických spôsobilostí, zručností a odborných znalostí na uľahčenie protiteroristickej spolupráce medzi členskými štátmi EÚ. Každý členský štát mal možnosť pridať do zoznamu efektívny spôsob boja proti terorizmu a ten bol prístupný všetkým členským štátom (EUR-Lex, 1996). V roku 1998 boli vydané dve Jednotné akcie. Prvá sa týkala vytvorenia Európskej súdnej siete s právomocou v oblasti teroristických trestných činov. Cieľom malo byť zdokonalenie

súdnej spolupráce medzi členskými štátmi a EÚ v boji proti formám závažnej kriminality páchanej nadnárodnými organizáciami (EUR-Lex, 1998a). Druhá stanovila, že účasť v zločineckej organizácii je v členských štátoch trestným činom (EUR-Lex, 1998b). Hlavným cieľom spomenutých dokumentov bolo vytvorenie mechanizmov koordinácie a spolupráce medzi príslušnými orgánmi členských štátov únie.

V súvislosti s bojom proti terorizmu pred 9/11 je dôležité spomenúť policajný úrad Europol, ktorý vznikol v 90. rokoch a funguje dodnes. Dohovor o Europole bol formálne spísaný v roku 1995 a svoju činnosť začal o štyri roky neskôr, kedy vstúpila v platnosť Amsterdamská zmluva. Europol vznikol za účelom zlepšenia účinnej spolupráce medzi policajnými orgánmi členských štátov. Tiež na prevenciu a boj proti závažnej medzinárodne organizovanej trestnej činnosti, čiže aj na boj s terorizmom (Kaunert, 2010). Čo vyznieva kontroverzne je, že Španielsko (kvôli skupine ETA) trvalo na zaradení boja proti terorizmu medzi povinnosti Europolu, no veľkú podporu v tej dobe nezískalo. Španielsko však bolo nakoniec úspešné a terorizmus medzi povinnosti Europolu zaradený bol.

Európska únia určite kroky podnikla, no napriek tomu je dôležité zdôrazniť, že definovanie terorizmu bolo na úrovni EÚ pred septembrovými útokmi veľmi vágne. Politická definícia vznikla na základe tlaku zo strany USA, ktoré čelilo spomenutým útokom (Ibid.). V tomto období je tiež vidno nedostatok konzistentnej politiky voči terorizmu. Dôvodom zrejme bolo, že v 90. rokoch nebola hrozba terorizmu medzinárodného terorizmu vysoká, s výnimkou operujúcich národných skupín spomenutých vyššie a preto únia nepovažovala za prioritné vytvárať konkrétne protiteroristické politiky na celoúnijnej úrovni. Relevantné oblasti jurisdikcie týkajúce sa terorizmu teda ostali v rukách jednotlivých štátov (Grammatikas, 2007).

Z vyššie uvedeného sa dá povedať, že na oboch stranách Atlantiku bol dôraz na iné problémy a takmer nulová spolupráca v boji proti terorizmu. Nepotrebnosť kooperácie vyplývala aj z absencie zdieľanej hrozby medzi Spojenými štátmi a Európskou úniou (Rees, 2006). Formálna spolupráca fungovala na úrovni justície a vnútra až od roku 1995 podpisom Novej transatlantickej agendy (*New Transatlantic Agenda*) v Madride. Tento akčný plán uvádza zdieľané ciele na úrovni EÚ a USA a to udržiavanie mieru a stability, demokracie a rozvoja po celom svete, reakciu na globálne výzvy a podporu medzinárodného obchodu. Pričom do druhého spomenutého patrí aj boj proti terorizmu. Avšak boj proti terorizmu nijak nevyčnieva oproti organizovanému zločinu, praniu špinavých peňazí a obchodu s drogami alebo jadrovými materiálmi

(EEAS, 1995). Spolupráca EÚ a USA sa na poli terorizmu presunula na celkom iný level až po 11. Septembri 2001.

Reakcia USA na 9/11

Dňa 11. septembra 2001 uniesla skupina teroristov štyri komerčné lietadlá. Dve boli nasmerované na Svetové obchodné centrum v New Yorku, ktoré sa po náraze zrútilo. Tretie lietadlo narazilo do Pentagonu, budovy Ministerstva obrany vo Virgínii, posledné lietadlo spadlo na poli v Pensylvánii. Útoky si vyžiadali viac ako 3000 obetí niekoľkých desiatok národností. Útok na tzv. „dvojičky“ predstavoval symbolický útok na globalizáciu, ekonomickú silu a prosperitu Ameriky. Pentagon symbolizoval silu vojenskú (911memorial.org, 2017). Útoky mali za následok promptné reakcie a značné politické zmeny. Bush povedal, že najdôležitejšie je: „*Posilniť obranu nášho národa proti ďalšiemu útoku.*“ (Reza, 2004: 19). Medzi vydanými bezpečnostnými opatreniami bolo aj sprísnenie podmienok udeľovania víz na vstup do krajiny a skrining pasažierov. Samozrejme prioritou bezprostredne po útokoch bola pomoc obetiam útokov a neskôr ich odškodnenie.

Jedenásť dní po teroristických útokoch oznámil prezident vytvorenie Ministerstva vnútornej bezpečnosti (*Department of Homeland Security*). Táto nová entita vznikla s cieľom bezpečnejšej Ameriky. Vláda sa navyše zoberala aj sprísnením imigračnej politiky (Ibid.). Ďalej posilnil význam právneho štátu. Základ nových právnych princípov a bezpečnostných politických opatrení tvoril Zákon o zjednocovaní a posilňovaní Ameriky (*USA Patriot Act*) z roku 2001, inak označovaný aj vlastenecký zákon. Mal byť vhodným právnym základom potrebným pre stíhanie a bránenie terorizmu. Zákon je rozdelený do 10 hláv a ich názvy (Posilnenie domácej bezpečnosti proti terorizmu, Ochrana hraníc, Odstránenie prekážok pre stíhanie terorizmu,...) odpovedajú snahe bojovať proti terorizmu. Cieľom je posilnenie vnútornej bezpečnosti a rozšírenie právomocí zodpovedných orgánov za identifikáciu teroristov a predchádzanie terorizmu (GPO, 2001a). Podporovatelia tohto zákona vyhlasovali, že bol nápomocný v množstve vyšetrovaní a zatýkaní teroristov. Naopak, podľa kritikov dával vláde príliš veľkú moc, ohrozoval občianske slobody a podkopával samotný význam demokracie (Grabianowski, 2008). Tento zákon bol považovaný za veľmi sporný. Za prvé bol prijatý veľmi rýchlo. Podľa kritikov si takto zásadný dokument zaslúži hlbšie prerokovanie. Za druhé, ohrozuje občiansku slobodu a potláča právo na súkromie pretože v zákone je zakotvená možnosť odpočúvania a sledovania a tiež

prehliadka všetkých hmotných vecí, od emailov cez prehliadanie histórie v počítači a to všetko bez povolenia (Ibid.). Podľa Lichtblaua (2003) vláda využívala zákon aj na vyšetrovanie zločinov, ktoré s terorizmom vôbec nesúviseli. Dokonca v správe z roku 2007 od generálneho inšpektora Ministerstva spravodlivosti sa uvádza, že pod týmto zákonom došlo k rozsiahlym a vážnym zneužitiam právomoci zo strany FBI (Rosen, 2011). Ďalej prezident Bush, ako veliteľ ozbrojených síl, v reakcii na útoky zriadil vojenské sudy pre vojnových zajatcov. Kritika sa vzniesla aj na tento rok, pretože ako dôkazný materiál mohli byť používané aj odposluchy získané bez súdneho povolenia (Heideking & Mauch, 2012).

V príhovore, pár hodín po útoku, sa Bush vyjadril, že americká armáda je silná a pripravená a pátranie po tých, čo stoja za oným diabolským činom je v plnom prúde. Ďalej vyhlásil že americká vláda nebude robiť žiadne rozdiely medzi teroristami, ktorí spáchali tieto činy a tými, ktorí im poskytujú útočisko (Bush, 2001). Na druhý deň bola ako vinník útoku označená Al-Kaida. Následne USA vyzvala vtedajšie vládnuce hnutie Taliban, aby vydala bin Ládina a Al-Kaidu spravodlivosti. Dva dni po útoku začali americké a britské elitné jednotky zvláštneho určenia pátrať po zodpovedných osobách na území Afganistanu a útoky boli označené za akt vojny (idnes.cz, 2001).

To, že Bush myslel slová o vojne vážne potvrdzuje aj rezolúcia Kongresu Spojených štátov z dňa 18. septembra, ktorá oprávňuje použitie vojenskej sily (*Authorization for Use of Military Force*). Prezident môže použiť všetky dostupné zdroje a nevyhnutnú silu proti národu, organizácii alebo osobe, ktorá sa podieľala alebo plánovala, odsúhlasila alebo uskutočnila útoky 11. septembra alebo v náväznosti na predchádzanie aktom medzinárodného terorizmu proti USA v budúcnosti (GPO, 2001b). Legislatíva bola chápaná tak, že autorizuje použitie síl proti Talibanu a Al-Kaide. Bola použitá ako právny základ pre vojnu v Afganistane a pokračujúce zadržovanie väzňov na základni v Guantanáme⁷ (Golan-Villela, 2014).

Podpísanie vyššie uvedeného zákona viedlo následne k vojne proti teroru (*War on Terror*), čo je za Bushovej administratívy spájané s vojnou v Afganistane a Iraku. Použitie vojenskej sily v boji proti terorizmu bolo pre Ameriku prirodzené, vzhľadom na to, že na jej financovanie vynakladá značnú časť rozpočtu. Vojna v Afganistane mala

⁷ Guantanámo je vojenská základňa na Kube, kde boli v rámci vojny proti teroru zadržované osoby podozrivé z teroristických útokov. Väznica stále funguje a zdá sa, že ani súčasný prezident Trump sa nechystá na jej zatvorenie (Alvarez, 2016).

zdôvodnenie pomerne jasné, boli tam základne Al-Kaidy a Bin Ladin bol číslom jedna hľadaných teroristov na blackliste USA, ktorý bol pod ochranou Talibanu. Vpád bol právne schválený rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN 1368 a s použitím sily súhlasila aj EÚ. Čo sa týka vojny v Iraku, tá vyvolala mnoho kontroverzií. Vedená bola pre údajne zbrane hromadného ničenia, ktorými mal disponovať Saddam Hussein, bývalý iracký prezident. Zbrane hromadného ničenia predstavovali vážnu hrozbu pre bezpečnosť USA vzhľadom na obavy, že by sa k nim dostali teroristi. K Amerike sa taktiež pridali vojská Veľkej Británie za podpory Španielska. Vojna v Iraku, ktorá bola označovaná aj za preventívnu a preemptívnu (predstihujúcu) vojnu odštartovala udalosti, ktoré viedli k eskalácii násillia v Iraku a jeho šírenia po celom Blízkom východe (Duna et al., 2015).

Po vojenských intervenciách v Afganistane a Iraku sa ukázalo, že viedli k zvýšenej aktivite terorizmu a podpore extrémistického terorizmu (Eichler, 2006). Príkladom sú nielen útoky v Madride v roku 2003 a v Londýne o dva roky neskôr, ale aj súčasné dianie v Európe. Podľa Fukuyami je to paradoxné, pretože Bush vyprovokoval to, čomu sa snažil vojnou proti terorizmu vyhnúť (Fukuyama, 2006). Podľa Clarka (2004) bola nedôvodná invázia do Iraku veľmi účinným spôsobom pre nábor nových členov Al-Kaidy. Zároveň je Iracká operácia považovaná za nelegálnu a nelegitímnu. Invázií chýbal súhlas bezpečnostnej rady OSN, čím oslabil dôležitosť organizácie a tiež dôležitosť medzinárodného práva (Čaplovič, 2013). Tu Eichler (2006) vidí nutnosť pozorne posudzovať zodpovednosť štátu za teroristický útok a až následne proti nemu jednať, pričom vyzdvihuje úlohu OSN. V spojení s nelegitímnosťou vojny v Iraku sa hovorí aj o spornosti demokracie. Na jednej strane Amerika sama seba považuje za tvorca demokracie, na druhej používa metódy, ktoré s ňou nemajú nič spoločné a koná absolútne bezohľadne (Ibid.).

Po kontroverznom období zahraničnej politiky G. W. Busha sľubovala administratíva Baracka Obamu, zvoleného v roku 2008, zásadné zmeny. A aj keď sa niektoré stratégie a prístupy môžu líšiť, Bush a Obama v podstate zdieľajú základné hodnoty utvárania svojej zahraničnej a protiteroristickej politiky. Tieto hodnoty predstavuje obrana amerických národných záujmov, pozícia globálneho lídra a dôraz na vojnu proti terorizmu (Merchán, 2017). Podľa Klaidmana (2012) vojna proti terorizmu s nástupom Obamu ukončená nebola. Príkladom sú spomenuté vojny v Afganistane a Iraku, ktoré trvali aj počas vlády nového prezidenta. Obamovým argumentom pre pokračujúcu operáciu bola potreba zabrániť Al-Kaide voľne operovať na území

Afganistanu a ukončiť vojnu v Iraku. To, že užitie vojenskej sily mu nebolo cudzie potvrdzuje aj jeho vyhlásenie. Podľa Obamy rokovania nepresvedčia Al-Kaidu aby zložili zbrane, takže súhlasí, že nástroje vojny majú svoju úlohu pri zachovaní mieru (Obama, 2009). Začiatkom konca vojny v Afganistane bolo zabitie Usamy Bin Ladina v roku 2011. Vojna bola ukončená formálne o 3 roky neskôr. Čo sa týka vojny v Iraku, ukončená bola rovnako v roku 2011. Tento krok Obamovej administratívy bol vnímaný pozitívne. Avšak odsun vojsk z Iraku znamenal postupné preberanie kontroly novou entitou, Islamským štátom, nad jeho početnými územiami a tiež časťami Sýrie (Segel, 2016). Islamský štát je v súčasnosti považovaný za najväčšiu teroristickú hrozbu pre svet.

Ciele protiteroristickej politiky USA

Zahájenie vojny v Afganistane po útokoch v septembri 2011 predznamenovalo vydanie nového dokumentu o povahe zahraničnej politiky USA. Dokumentom, ktorý pravidelne predkladá vláda USA je Národná bezpečnostná stratégia (*National Security Strategy*). Národná bezpečnostná stratégia (NSS) je všeobecným politickým dokumentom predstavujúcim rámec pre ďalšie strategické dokumenty. Bush pred Kongresom, na začiatku roku 2002, charakterizoval KĽDR, Irán a Irak ako režimy, ktoré vyvíjajú nekonvenčné zbrane a podporujú medzinárodný terorizmus. Označil ich za „osu zla“⁸ (*Axis of Evil*). Stratégiu videl v aktívnom boji proti hrozbám ešte skôr, než sa prejavia naplno (Khol, 2005).

NSS z roku 2002, vydaná vtedajším prezidentom Bushom, hneď v úvode vyhlasuje bezkonkurenčnú vojenskú pozíciu USA a jej ekonomický a politický vplyv. Boj proti terorizmu vidí najmä vo vojenskej sile, ktorou bude bojovať proti radikalizmu a šíreniu zbraní hromadného ničenia (DOS, 2002). Dá sa povedať, že NSS chce vyžarovať obraz sily a odhodlania USA, ktorú nezlomili ani septembrové útoky. Amerika sa postavila do úlohy superveľmoci zodpovednej za lepší, slobodnejší svet a vyznačuje sa vysokou mierou unilateralizmu (Khol, 2005).

Stratégia pre dosiahnutie vytýčených cieľov by mala byť ochrana ľudskej dôstojnosti. USA teda budú poskytovať pomoc štátom, ktoré sa usilujú o nastolenie demokratického režimu a zároveň vyvíjať tlak na krajiny, ktoré ľudské práva potlačujú.

⁸ „Osu zla“ má predstavovať Irán, Irak a Severná Kórea. Jedná sa o označenie prezidenta Busha z roku 2002, ktorý nevyklúčoval možnosť vojenského zásahu proti týmto režimom (Khol, 2005).

Dôležité je tiež posilnenie aliancií na boj s terorizmom a predchádzanie útokom proti USA. V súvislosti s týmto bodom sa v NSS uvádza, že Amerika nebude vyjednávať s teroristami a za najlepšiu obranu považuje útok. Bude sa snažiť neustále získať podporu medzinárodného spoločenstva v potláčaní terorizmu, ale zároveň nebude váhať konať samostatne v prípade potreby a uplatniť právo na sebaobranu. Ďalej NSS uvádza spoluprácu a potlačenie konfliktov v krajinách, ktorých sa regionálne konflikty týkajú. V tejto oblasti by USA podľa NSS neváhala opäť zasiahnuť v mene bezpečnosti a ochrany ľudských práv.

Ďalšou stratégiou je potlačenie hrozby použitia zbraní hromadného ničenia. V tejto časti NSS pojednáva o tzv. darebáckych štátoch (*rogue states*)⁹, čo je sporný termín teoretikov označujúci štáty, ktoré ohrozujú medzinárodný mier. Tieto štáty majú týrať svojich vlastných obyvateľov, mrhať národnými zdrojmi, ohrozovať svojich susedov a bezcitne porušovať medzinárodné zmluvy. Snažia sa získať prístup k zbraniam hromadného ničenia a následne ich agresívne použiť. Sponzorujú terorizmus, odmietajú základné ľudské princípy, nenávidia USA a všetky hodnoty, na ktorých stojí.

Menej ostro vyznievajúcimi stratégiami NSS je zahájenie novej éry ekonomického rastu cez voľný obchod, budovanie demokracie a spolupráca s centrami globálnej moci. V týchto častiach je zamyslenie nad chudobou v mnohých častiach sveta, vízia boja proti korupcii, rozvoja vzdelania a zdravotníctva a podpora demokracie (DOS, 2002). Poslednou stratégiou je prispôsobenie americkej národnej bezpečnosti tak, aby sa bola schopná vysporiadať s výzvami 21. storočia¹⁰. Ako uvádza NSS, prítomnosť amerických síl v zahraničí predstavuje jeden z najvýraznejších symbolov amerických záväzkov voči spojencom a priateľom, pretože neváhajú použiť svoju silu na obranu druhých. Zároveň sa USA musí spoliehať na diplomaciu v interakcii s inými národmi. Avšak v závere sa opäť v texte uvádza, že aj napriek rešpektu k hodnotám a záujmom svojich partnerov je USA pripravená konať samostatne a následne svoje konanie otvorene vysvetliť.

⁹ Rogue states je pojem, ktorý presadzujú USA od polovice 90. rokov pre označenie štátov s autoritatívnym režimom, ktoré neuznávajú medzinárodné normy, fungujú na okraji alebo mimo medzinárodného spoločenstva, disponujú tajným programom na výrobu zbraní hromadného ničenia, podporujú medzinárodný terorizmus a tým sú závažnou hrozbou pre medzinárodný mier a bezpečnosť (Khol, 2005).

¹⁰ Výzvy sú ekonomické, sociálne, environmentálne a bezpečnostné. Medzi tie bezpečnostné patrí terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, zlyhanie štátu a organizovaná trestná činnosť.

Bushova administratíva vydala v roku 2006 ďalšiu NSS. V podstate sa jedná len o revíziu NSS z roku 2002, keďže stratégie popísané vyššie sú obsiahnuté aj v tomto dokumente. Preto ju popíšem len veľmi stručne. V úvode NSS vyzdvihuje úspechy nahradenia tyranie v Afganistane a Iraku demokraciou (DOS, 2006). Pojem demokratický režim je relatívny pojem v súvislosti s týmito krajinami. Napríklad v Afganistane operuje Taliban dodnes, pričom ovláda niektoré provincie. Situácia v Iraku je rovnako nepokojná, brutálne útoky tam pácha Islamský štát. Okrem úspechov NSS popisuje aj nové výzvy. Uvádza, že po vojne v Afganistane sú teroristické siete menej centralizované a stoja na menších bunkách, pričom sú však stále podporované štátmi ako je Sýria a Irán. Taktiež spomína mnohé teroristické útoky v Egypte, Pakistane, Španielku a Spojenom kráľovstve, ktorým sa nepodarilo predísť.

Odlišnosťou od predchádzajúcej stratégie je, že NSS 2006 sa profiluje ako stratégia vo vojne proti teroru. Opäť, rovnako ako NSS 2002, vyzdvihuje preventívnu vojnu, pretože jadro teroristov nemôže byť tak jednoducho transformované. Majú skazenú morálku, útočia na nevinných civilistov a preto musia byť zabití alebo zajatí. Stratégia sa zameriava na Irak a vojenské aktivity v ňom, pretože je považovaný za hlavnú hrozbu šírenia zbraní hromadného ničenia. Teroristi vidia Irak ako hlavný front boja proti USA. Chcú poraziť Ameriku, čím by preukázali jej nespoľahlivosť. Stratégia vojny proti teroru považuje operácie v Afganistane a Iraku za prioritu pre ďalšie roky. Väčší dôraz dokument kládol aj na diplomaciu a premenu režimov, ktoré by mohli predstavovať hrozbu pre medzinárodnú bezpečnosť (Ibid.).

NSS 2002 a 2006 boli vydané za vlády G. W. Busha a čelili obrovskej kritike. Negatívne ohlasy vzbudzovala preventívna vojna, ktorá mohla viesť k zneužívaniu pojmu a k ďalším vojenským akciám krajín proti svojim susedom a ku kolapsu medzinárodných noriem, ktoré zakazujú útoky štát proti štátu. Navyše termín je zovšeobecnený tak, že nemusí vypovedať len o bezprostrednej hrozbe, ale aj o hrozbe, ktorá môže existovať v bližšie neurčenej budúcnosti (Korb & Wadhams, 2006). Bushovi je navyše vytýkané zamieňanie a zlučovanie pojmu preemptívna a preventívna vojna. V prípade preemptívnej vojny by bola zbraň hromadného ničenia zneškodnená skôr ako stihne predstavovať reálnu hrozbu. Preventívna vojna by zabránila už zostrojeniu takejto zbrane (Ellis, 2003). NSS navyše neuvádza žiadne pravidlá a kritéria, ktoré by rozhodovali o preventívnej vojne. Zároveň môže viesť k použitiu rôznych nekonvenčných nástrojov. Určitý štát môže predpokladať, že USA sa bude snažiť zvrhnúť režim ako tomu bolo v Iraku a bude mať menšie zábrany, pretože bude

predpokladať zmenu vlastného režimu (Khol, 2005). Najslabšiu stránku spomínaných stratégií tvorí neschopnosť definovať nepriateľa. V úvode NSS 2006 sa uvádza, že Amerika je vo vojne, ale nešpecifikuje s kým a prečo. Americkí občania sú ohrození vzostupom terorizmu, ale Korb & Wadhams (2006) oponujú, že terorizmus nemôže byť nepriateľom. Je to taktika, nie štát alebo politické hnutie. Negatívnom je tiež obrovské zaťaženie americkej ekonomiky výdajmi na vojnu proti terorizmu. V tabuľke číslo 2 z roku 2011 sú zobrazené výdaje na vojny, na ktorých participovala Amerika. Najviac výdavkov je spojených s druhou svetovou vojnou nasledovanou vojnou proti terorizmu v Iraku a Afganistane. Autori ďalej v súvislosti s jadrovými zbraňami poukázali na fakt, že prehnané zameranie na Irak, kde sa zbrane hromadného ničenia nenašli, mohlo motívovať Severnú Kóreu alebo Irán k väčšej aktivite vo vývoji týchto zbraní. V súčasnosti vieme, že práve Severná Kórea disponuje jadrovými hlavicami a Irán pristúpil na dohodu zrušenia medzinárodných ekonomických sankcií pod podmienkou obmedzenia svojich jadrových aktivít (Paivar, 2016). Na záver by sa dalo povedať, že verzia z roku 2006 bola o niečo menej agresívnejšia ako tá z roku 2002, ale podstata ostala rovnaká. Podľa kritikov prehliada skutočné problémy a preháňa úspechy (Korb & Wadhams, 2006).

Tabuľka č. 2: Výdaje na vojny, ktorých sa zúčastnili USA (rok 2011, v miliardách \$)

Prvá svetová vojna	\$334
Druhá svetová vojna	\$4 104
Kórejská vojna	\$341
Vietnamská vojna	\$738
Druhá vojna v Perzskom zálive	\$102
Irak, Afganistan a vojna proti teroru	\$1 529

Zdroj: The Human and Financial Costs of Operations in Afghanistan and Iraq. In: *National Defense University Press* [online]

Prvá NSS vyšla z dielne Obamovej administratívy v roku 2010. Rovnako ako jeho predchodca, aj Barack Obama v úvode NSS vyzdvihuje vedúce postavenie USA, bezkonkurenčné vojsko, najväčšiu svetovú ekonomiku a demokraciu. Zároveň od začiatku uvádza podstatu svetového partnerstva v Európe, Ázii, Latinskej Amerike a na Strednom východe, ktoré je v zdieľaných hodnotách a záujmoch. Najväčšiu hrozbu vidí v zbraniach hromadného ničenia a to najmä v jadrových zbraniach. Problematické štáty

sú Irán a Severná Kórea, ktorých ďalšie aktivity v jadrovom programe budú podľa NSS viesť k uvaleniu ekonomických sankcií a tým k ešte väčšej izolácii krajín. Stratégia hovorí o posilnení Zmluvy o nešírení jadrových zbraní (*Non-Proliferation Treaty*), ktorá platí od roku 1970. Taktiež spomína podpísanie Dohody o znížení počtu strategických zbraní (*Strategic Arms Reduction Treaty*) s Ruskom, ktorá obmedzuje počet jadrových hlavic a zabezpečuje komplexný monitorovací režim. Okrem iného sa spomína aj problematika fosílnych palív, zmena klímy a regionálna bezpečnosť (nssarchive.us, 2010).

NSS 2010 pôsobí miernejším tónom ako Bushova doktrína. Za najdôležitejšie národné záujmy považuje bezpečnosť, ekonomickú prosperitu, hodnoty a postavenie vo svete. Vyzdvihuje armádu a vedúce postavenie americkej vojenskej sily, ktorá podporuje národnú bezpečnosť, ale zároveň odmieta jej nadužívanie bez komplementárnych nástrojov. Ako negatívum je hodnotené rozmiestnenie americkej armády na viacerých miestach sveta, čo spôsobuje obrovské náklady a úloha USA je týmpádom spájaná najmä s vojenskou silou. Obama dodáva, že vojenská sila môže byť niekedy nevyhnutná no odporúča ju až ako poslednú možnosť. Dôležité je posilňovanie aliancií, vytváranie nových partnerstiev a diplomacia s možnosťou predchádzania konfliktom, multilaterálny prístup a kolektívna akcia. Pri riešení sporov a predchádzaní konfliktov je potrebné vychádzať z medzinárodných zdieľaných noriem a rešpektovania ľudských práv. Rovnako pri použití vojenskej sily je nevyhnutné operovať spôsobom rešpektujúcim legitimitu a disponovať medzinárodnou podporou inštitúcií NATO a OSN a opustiť praktiky, ktoré by mohli byť považované za porušenie medzinárodného práva. Aj napriek značnému odklonu od prechádzajúcich NSS je v texte formulácia: „*USA si vyhradzujú právo konať jednostranne v prípade potreby ochrany národa, ale zároveň budeme dodržiavať štandardy, ktoré riadia použitie vojenskej sily*“ (Ibid.: 22).

NSS upozorňuje aj na jednotlivcov zradikalizovaných bez účasti v teroristickej skupine. Za epicentrum extrémizmu praktikovaného Al-Kaidou je považovaný Afganistan a Pakistan, pričom Al-Kaida je stále považovaná za obrovského nepriateľa. Prioritou v Afganistane je použitie vojenských zdrojov na ďalšie oslabovanie Talibanu a posilnenie afgánskych bezpečnostných síl, zároveň je opäť vyzdvihnutá kooperácia s OSN aj afgánskou vládou. V Iraku je zas prioritou tranzícia zodpovednosti na vládu a odchod amerických vojsk, ale s pretrvávajúcou civilnou podporou krajiny (Ibid.).

Nateraz posledná NSS, v poradí druhá Obamovej administratívy, vyšla v roku 2015. Dokument je opäť veľmi podobný s jeho predchodcom. Štyri národné záujmy ostali rovnaké ako v roku 2010. Dokument vyzdvihuje spoluprácu so spojencami a partnermi, záväzok voči demokracii a ekonomickú silu Ameriky (nssarchive.us, 2010). Zmena nastala v rétorike vedúceho postavenia. Kým v predchádzajúcej NSS išlo najmä o kolektívnu akciu, tento dokument využíva slová ako vedúca sila, ísť príkladom, byť lídrom so schopnými partnermi v dlhodobom horizonte. Úloha lídra nie je v dokumente otázkou alebo priáním. NSS na piatich stranách uvádza konkrétne kroky aká je ich súčasná vedúca úloha a aká plánuje byť ďalej. V súvislosti s užitím vojenskej sily je postoj rovnaký. „*Naša armáda ostáva pripravená brániť národné záujmy. Vojenská sila však nie je jediným ani hlavným nástrojom. Dôležitá je diplomacia a spolupráca so spojencami a partnermi.*“ (Ibid.: 4). V závere Obama nazýva Európu svojím nepostrádateľným partnerom.

Dokument tiež obsahuje výpočet nových hrozieb, ktoré sa v medziobdobí udiali. USA jasne hovorí o Ruskej agresii voči svojim susedom, ktorou ohrozuje ich suverenitu¹¹, pričom v predošlom dokumente vyzdvihovala partnerstvo aj s Kremľom. Al-Kaida už nie je nepriateľ číslo jedna, v dokumente sa uvádza, že jej vedenie bolo otrasené¹² a oveľa väčšiu hrozbu predstavuje Islamský štát. Potrebnú vidí najmä podporu Iraku. Podpora je viazaná na snahu irackej vlády ochrániť svojich občanov a bojovať proti IS. Sýrii poskytnú pomoc v zmysle výcviku a vyzbrojenia umiernennej opozície na vytvorenie protiváhy teroristom a brutalite Asadovho režimu¹³ (Ibid.).

Zmenu rétoriky v Obamovej administratíve oproti Bushovi badať celkom jasne. Odkláňa sa od proaktívneho hráča, ktorý núti transformačné zmeny ostatným krajinám a namiesto toho sa zaoberá aj národnými záujmami politického a ekonomického charakteru. Unilateralizmus nahradil dialógom a nepriamym vedením (*leading from behind*) a prestal používať výraz vojna proti teroru. Kladený je tiež dôraz na zachovanie noriem a rešpektovanie inštitúcií a medzinárodného práva i keď by to do určitej miery znamenalo obmedzenie USA. Týmto bola naznačená kritika Bushovej invázie do Iraku, ktorej chýbal súhlas Bezpečnostnej rady OSN (Quinn, 2015). Samozrejme ani NSS Obamu sa nevyhli kritike. Jeho zahraničná politika bola označovaná za príliš opatrnú

¹¹ Anexia ukrajinského Krymu k Ruskej federácií.

¹² Americké jednotky usmrtili bin Ládina v roku 2011 v Pakistane.

¹³ Baššár Háfíz al-Asad je prezidentom Sýrie, jeho režim je známy násilím.

a bez konceptu riešenia problémov. Za jeho najväčšie zlyhanie vyplývajúce z nečinnosti sa považuje stav v Sýrii, kde do dnešných dní operujú teroristi z Islamského štátu a počet obetí z radov civilistov stúpa (Zbavitelová, 2016). Obamovej administratíve je tiež vyčítané nasadenie bezpilotných lietadiel, ktoré zabíjajú aj civilistov, keďže určenie cieľa nie je stopercentné (Krčmárik, 2015). Argumentom pre ich použitie bolo, že zabraňujú teroristickým útokom, čo sa ale podľa Cronina (2013) nedá nijak overiť.

Reakcia EÚ na 9/11

Hneď druhý deň po útoku zvolal vtedajší predseda Európskej komisie, Romano Prodi, mimoriadnu schôdzu komisárov. Rovnako sa konalo aj mimoriadne zasadanie na pôde Európskeho parlamentu a na úrovni ministrov zahraničných vecí. Prodi vyhlásil, že: „*Európa bude stáť pri Amerike v jej najtragickejšej hodine*“. Vyjadril potrebu spolupráce, ktorá je vzhľadom na udalosti nevyhnutná. Útoky označil za: „*Trestný čin proti demokracii*.“ (news24.com, 2001). Bývalý britský premiér Tony Blair povedal, že: „*Všetci sa zhodujeme v tom, že útok nebol len útokom na Ameriku, ale aj na slobodný a demokratický svet*“. Bývalý nemecký kancelár, Gerhard Schröder, opísal útok ako: „*Vyhlásenie vojny civilizovanému svetu*.“ (The New York Times, 2001).

Prvým dokumentom, prijatým 10 dní po útokoch, bol Akčný plán boja proti terorizmu (*Conclusion and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001*). Dokument bol prijatý na mimoriadnom zasadnutí Európskej rady s cieľom analyzovať medzinárodnú situáciu nasledujúcu po útokoch, ktoré definoval ako zásah do otvorenej, demokratickej, tolerantnej a multikultúrnej spoločnosti. EÚ vyjadrila podporu pre zásah v Afganistane a vyzvala k čo najširšej globálnej koalícii proti terorizmu pod záštitou OSN s rešpektom k ľudským právam, ktoré tvoria základ našej civilizácie (ER, 2001). Akčný plán pokračuje konkrétnymi opatreniami. Ako prvé uvádza posilnenie policajnej a justičnej spolupráce. Táto časť konkretizovala Európsky zatýkací rozkaz, ktorý zjednodušil zdĺhavé postupy vydávania osôb medzi členskými štátmi. Ďalej nutnosť zlepšiť spoluprácu a výmenu informácií spravodajských služieb, s čím súvisí aj vypracovanie zoznamu teroristických organizácií a v neposlednej rade systematické a bezodkladné zdieľanie údajov týkajúcich sa terorizmu medzi členskými štátmi a Europolom. Nasleduje potlačenie financovania teroristických organizácií v spolupráci s ECOFIN¹⁴ a posilnenie

¹⁴ Rada Európskej únie pre hospodárske a finančné záležitosti zodpovedá za hospodársku politiku, daňové otázky a reguláciu finančných služieb.

bezpečnosti leteckej dopravy. Tieto opatrenia boli politicky odsúhlasené už 6 týždňov po rokovaniach, čo je pozoruhodná rýchlosť konania. Napríklad Dohodu o vydávaní medzi členskými štátmi z roku 1996, ktorá zatykaču predchádzala, trvalo schváliť takmer 4 roky a ani nebola ratifikovaná všetkými členskými štátmi (Hayes & Jones, 2013).

O mesiac neskôr prijala EÚ prvú „mapu“ pre boj s terorizmom, ktorá obsahovala 64 podrobných cieľov, z ktorých väčšina bola označená ako urgentné. Pre predstavu, jednalo sa napríklad o vytvorenie protiteroristického tímu v rámci Europolu, posilnenie kontrol na vonkajších hraniciach EÚ alebo monitorovanie batožiny na letiskách a ďalšie (statewatch.org, 2001). Aktualizovaná „mapa“ bola vydaná koncom roka 2002, kde sú menované pokroky v zahrnutí problematiky boja proti terorizmu do politických dialógov v únii, s tretími krajinami a tiež s medzinárodnými fórami ako ASEM¹⁵. Dokument uvádza aj potrebu ďalších krokov v analýze teroristických hrozieb a projekty technickej pomoci (ER, 2002). Na konci roka 2003 bola prijatá prvá Európska bezpečnostná stratégia (*European Security Strategy*), ktorá definuje terorizmus ako jednu z najväznejších hrozieb pre EÚ, priestor jej bude venovaný neskôr.

V súvislosti s vyššie spomínanou inváziou do Iraku je nutné zmieniť opäť fakt, že USA v Iraku výrazne podporovala Veľká Británia a Španielsko a niekoľko ďalších únijských a mimoúnijských štátov. Bývalý španielsky predseda vlády Aznar vyhlásil, že je nutné zastaviť diktátorský režim Husseina, ktorý by mohol ohroziť demokraciu napojením na teroristov a vlastníctvom zbraní hromadného ničenia (El País, 2003). Naproti tomu Francúzsko a Nemecko, spolu s EP boli výrazne proti, odmietali riešenie situácie vojnou, ktoré je krajnou možnosťou, navyše bez súhlasu OSN. Vo východnom Nemecku boli aktivity USA vnímané podobné správaniu a praktikám ZSSR (e-polis.cz, 2011).

Pravdepodobne práve podpora americkej invázie do Iraku zo strany európskych štátov viedla k útoku v Madride, ktoré sa odohrali v marci 2004. Bomby explodovali vo vlakoch, zabili 191 ľudí a takmer 2000 bolo zranených (dennik.hnonline.sk, 2015). Útoky viedli EÚ k ďalšej činnosti. Európska rada prijala novú Deklaráciu pre boj s terorizmom (*Declaration on Combating Terrorism*) dva týždne po udalostiach v Madride. V deklarácii sa uvádza, že akt je útokom na všetkých členov únie a terorizmus môže byť porazený iba solidaritou a kolektívnou akciou (ER, 2004a).

¹⁵ Stretnutie Ázia – Európa.

Vzhľadom na kritiku deklarácie, že návrhy majú veľmi málo spoločné s bojom proti terorizmu a viac sa zoberajú všeobecne trestnou činnosťou, bola nahradená Akčným plánom EÚ na boj proti terorizmu (*EU Plan of Action on Combating Terrorism*) v júni 2004 (Hayes & Jones, 2013). Plán obsahoval sedem strategických cieľov. Prvým bolo prehĺbenie medzinárodného konsenzu a podpora medzinárodnej spolupráce v boji proti terorizmu, z čoho jasne vyplýva smerovanie spolupráce najmä na OSN ako najvyššej inštitúcie. Druhým významným partnerom je USA, avšak s EÚ sa v mnohých názoroch rozchádzala, čomu bude venovaný priestor v následnej komparácii. Ďalší cieľ súvisí s obmedzením prístupu teroristov k finančným zdrojom. Ďalej EÚ apeluje na kooperáciu orgánov a inštitúcií ako Europol, Eurojust¹⁶ alebo SITCEN¹⁷. Mali by zefektívniť výmenu informácií a tak prechádzať teroristickým útokom. Štvrtý cieľ sa týka bezpečnosti medzinárodnej dopravy, systému hraničnej kontroly a ochrany európskych občanov v tretích krajinách. V dôsledku Madridských útokov bola implementovaná stratégia vysporiadania sa s následkami teroristických útokov v zmysle zvýšenia kapacít civilnej obrany, krízového manažmentu a spolupráce s NATO, čo predstavuje ďalší cieľ. V súvislosti s podporou terorizmu je tiež nutné podporovať good governance¹⁸ a vytvoriť dlhodobú stratégiu medzikultúrneho porozumenia medzi Európou a islamským svetom. Posledným cieľom je nasmerovanie externých vzťahov do prioritných tretích krajín, kde je nutné prijímať protiteroristické opatrenia (ER, 2004b).

Vytvorený bol tiež protiteroristický koordinátor EÚ pod úradom Vysokého predstaviteľa pre SZBP. Spracováva správy o implementácii strategických dokumentov na úrovni EÚ a monitoruje vykonávanie stratégií (ER, 2016a). Udalosti v Madride viedli aj k prijatiu ďalšej stratégie na boj proti terorizmu, ktorá sa delí na štyri hlavné oblasti činnosti. Pre účely komparácie s americkou protiteroristickou politikou bude popísaná v ďalšej podkapitole.

Zhrnutie reakcie EÚ na september 2001 autorka považuje za pomerne náročné. Dá sa povedať, že 11. september urýchlil niektoré procesy prijatia opatrení na boj s terorizmom, no ucelené stratégie prichádzali až v bezprostrednej reakcii na útok na pôde EÚ. To skôr napovedá riešeniu situácií za pochodu než dômyselnej prevencií ešte

¹⁶ Orgán pre justičnú spoluprácu v rámci EÚ.

¹⁷ Situačné centrum slúži na monitorovanie a analýze medzinárodnej bezpečnostnej spolupráce.

¹⁸ Optimálne vládnutie vedúce k prosperite.

pred tým než sa niečo udeje. Zrejmý je multilateralistický prístup únie s oporou v OSN ako najvyššej inštitúcií. Pre EÚ ako celok je dôležité dodržiavanie občianskych práv a slobôd, pričom vojenský zásah nepovažuje za optimálne riešenie. Čo sa javí ako problematické je prístup jednotlivých členských štátov k vojne v Iraku. Ako už bolo spomenuté Británia a Španielsko sa pridali na stranu USA a inváziu podporovali. Naopak Nemecko a Francúzsko boli výrazne proti. Nejednotný politický postoj k spoločným témam môže viesť k ťažšiemu vytváraniu politik na únijnej úrovni. To zároveň dáva USA v medzinárodných otázkach moc konať samostatne, pretože jeho spojenec (EÚ) nepostupuje jednotne. Amerika sa teda radšej dohodne s konkrétnymi štátmi a význam slova EÚ ako celku stráca význam.

Ciele protiteroristickej politiky EÚ

Skladba protiteroristických opatrení je samozrejme ako na území USA tak v EÚ pomerne široká, obsahujúca množstvo dokumentov. Ich popis a analýza je nad rozsah tejto práce. Na úrovni EÚ neexistuje v pravidelných intervaloch aktualizovaná Európska bezpečnostná stratégia ako je tomu v USA. Stratégia EÚ je viac kontinuálna a následne je doplňovaná o ďalšie dokumenty. Preto sa autorka rozhodla vybrať pre účely komparácie také protiteroristické stratégie, ktoré boli vydané približne v rovnakom čase ako tie americké.

V decembri 2003 bola schválená vôbec prvá oficiálna celoeurópska bezpečnostná stratégia ESS (*European Security Strategy*). Hneď v úvode sa uvádza, že európske krajiny sa zaviazali k mierovému riešeniu sporov a k spolupráci prostredníctvom spoločných orgánov. USA je označený ako dominantný vojenský aktér, po čom nasleduje myšlienka, že žiadna krajina nedokáže vyriešiť problémy súčasnosti sama a dôležitá je kooperácia. Európa by teda mala byť pripravená zdieľať zodpovednosť za celosvetovú bezpečnosť. Dokument ďalej definuje hlavné hrozby. Za najväčšiu hrozbu je označený terorizmus, ktorý je spojený s násilným náboženským extrémizmom. Európa si uvedomuje, že slúži nielen ako cieľ útoku ale aj ako základňa pre logistické bunky teroristov. Spolu s terorizmom predstavujú najčiernejší scenár hrozbu zbrane hromadného ničenia. Ďalšou hrozbou sú regionálne konflikty, ľahko vedúce k extrémizmu a terorizmu. S čím súvisí ďalšia hrozba, zlyhanie štátneho aparátu. Pád štátu podkopáva celosvetové politické usporiadanie a zvyšuje regionálnu nestabilitu. Ako posledná hrozba sa uvádza organizovaná trestná činnosť, pričom v extrémnom prípade môže ovládať konkrétny štát a sponzorovať konflikty (ER, 2003).

Tabuľka č. 3: Hlavné bezpečnostné hrozby pre EÚ

<p>Terorizmus</p>	<p>Terorizmus predstavuje stále väčšiu hrozbu pre Európu. Teroristické skupiny sú dobre financované. Násilie používajú s cieľom masových strát na životoch. Pre súčasný náboženský terorizmus je Európa nielen cieľ ale aj základňa pre logistické bunky.</p>
<p>Šírenie zbraní hromadného ničenia</p>	<p>Medzinárodné zmluvné režimy o kontrole vývozu pomohli šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov spomaliť. Súčasné obdobie by mohlo viesť k súťaži vo vyzbrojovaní a to najmä na Blízkom východe.</p>
<p>Regionálne konflikty</p>	<p>Regionálne konflikty ohrozujú stabilitu daných regiónov, základné slobody a ľudské práva. Často majú dopad aj na európske záujmy, pretože vedú k extrémizmu, terorizmu a k trestnej činnosti.</p>
<p>Zlyhanie štátu</p>	<p>Korupcia, zneužívanie moci a slabé inštitúcie narušujú spolu s občianskymi konfliktami štáty zvnútra. Zlyhanie štátu môže byť spojené s trestnou činnosťou a terorizmom.</p>
<p>Organizovaná trestná činnosť</p>	<p>Európa je pre organizovanú trestnú činnosť primárnym cieľom. časť aktivít tvorí cezhraničné obchodovanie s drogami, ženami, prisťahovalcami a zbraňami. Možná je spojitosť s terorizmom.</p>

Zdroj: Evropská bezpečnostní strategie. In: *Evropská rada* [online]

ESS ďalej uvádza uplatňovanie politiky nešírenia zbraní a snahu zaistiť všeobecné dodržiavanie mnohostranných zmluvných režimov. Tradičné pojetie sebaobrany vychádzalo do konca Studenej vojny z invázie, pričom hrozba bola jasne definovaná. Vzhľadom na nejasnosť vojenskej povahy nových hrozieb, EÚ nevidí ako možnosť obrany čisto vojenské prostriedky. Namiesto toho presadzuje použitie iných nástrojov. Konkrétne sa jedná o kombináciu spravodajských, politických, ekonomických, vojenských či iných prostriedkov. Jedným z cieľov bezpečnostnej

stratégie je tiež „Rozvoj silnejšej medzinárodnej spoločnosti, dobre fungujúcich medzinárodných inštitúcií a medzinárodného poriadku založeného na konkrétnych pravidlách“. (Ibid.: 9). Základný rámec týchto pravidiel tvorí charta OSN a za udržiavateľa mieru je považovaná Rada bezpečnosti OSN. EÚ žiada o dodržiavanie pravidiel stanovených OSN v medzinárodnom systéme. V dokumente sa ďalej konštatuje, že pre krajiny, ktoré su v izolácii vďaka nedodržiavaniu medzinárodných noriem by mala existovať možnosť navrátenia do medzinárodného spoločenstva. EÚ je pripravená pomôcť im. Zároveň však dodáva, že vytrvalé porušovanie medzinárodného práva nebude tolerované a bude potrestané bližšie nešpecifikovanými prostriedkami. Na záver EÚ vyzýva k väčšej aktivite v rámci strategickej kultúry a k preventívnej angažovanosti, k posilneniu diplomatických schopností a k súdržnosti členských štátov, rovnako tiež k spolupráci s partnermi mimo EÚ (Ibid.). ESS sa teda snaží rozvíjať najmä spoločný európsky diskurz a to aj napriek rôznym národným kultúram členských štátov.

V roku 2005, po bombových útokoch v Madride a Londýne, bol protiteroristický program renovovaný prijatím novej Európskej protiteroristickej stratégie (*EU Counterterrorism Strategy*). Stratégia je konkrétnejšia ako predchádzajúca ESS. Strategické kroky sú zredukované na 4 oblasti: prevenciu, ochranu, stíhanie a reakciu. V rámci prevencie je vytýčená snaha predchádzať terorizmu a čeliť propagande. Oslabenie teroristickej propagandy by malo znížiť motiváciu občanov žijúcich na území EÚ zapájať sa do teroristických skupín. V tomto bode je dôraz na členských štátoch na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, pričom EÚ ako celok je dôležitým rámcom pre podporu spolupráce jednotlivých národných politík a zdieľania informácií. Ďalej je vytýčených niekoľko preventívnych opatrení ako vytvorenie spoločných prístupov na odkrývanie a riešenie problémového správania, najmä zneužívania internetu na podnecovanie radikalizácie. Tiež vytvorenie komunikačnej stratégie pre lepšie vysvetľovanie politik EU. Ďalej podpora slobody, vzdelávania a prosperity v problémových oblastiach prostredníctvom programu pomoci spoločenstva. Ako posledný bod prevencie je uvedené používanie neemotívneho slovníka pre riešenie týchto otázok. Myšlienka nespájať terorizmus s islamom súvisí s vysokou koncentráciou moslimského obyvateľstva v niektorých členských štátoch. Stigmatizácia obyvateľstva by potenciálne mohla viesť k ďalšej radikalizácii.

Oblasť ochrany súvisí so znížením zraniteľnosti európskych krajín voči útoku, ako aj s obmedzením výsledného dosahu útoku. Spoločný postup a sprisňovanie noriem

je nutné v oblasti bezpečnosti hraníc, dopravy a iných cezhraničných infraštruktúr. Dôraz je najmä na ochrane vonkajších hraníc s cieľom zabrániť teroristom vstup do EÚ a ich ďalšiemu pôsobeniu na danom území. Dokument vyzdvihuje úlohu FRONTEXu¹⁹ a tiež vytvorenie vízového (VIS)²⁰ a schengenského informačného systému (SIS II)²¹ ako protipól k odstráneniu hraníc. Opäť je tiež vyzdvihnutá spolupráca na medzinárodnej úrovni a pomoc v ochrane bezpečnosti tretích krajín.

V rámci strategického kroku stíhania je prioritné posilnenie národných kapacít pre boj s terorizmom. Najmä využívanie Europolu a Eurojustu na uľahčenie policajnej a súdnej spolupráce medzi jednotlivými členskými štátmi. Ďalej zavedenie zásady dostupnosti informácií o vynucovaní práva medzi jednotlivými členskými štátmi. Stíhanie je tiež spojené s otázkami prístupu teroristov k zbraňam, biologickému, chemickému a jadrovému materiálu a tiež spôsobmi ich financovania.

V poslednej oblasti reakcie je dôležitá dohoda o opatreniach krízovej koordinácie, vytvorenie nástrojov pre posúdenie hroziaceho rizika a zlepšenie medzinárodnej koordinácie, čo povedie k vnútornému súladu reakcie EÚ na útok. Keďže riziko teroristického útoku nie je možné znížiť na nulu, dôležitá je príprava na zvládnutie a následné zmiernenie jeho dôsledkov a uspokojovanie potrieb obetí (ER, 2005).

Táto stratégia pôsobí ucelene a komplexne, vyzdvihuje zastavenie terorizmu hneď v počiatku, či už v rámci EÚ alebo mimo jej hraníc. A to cez pomoc tretím krajinám prostredníctvom finančných prostriedkov alebo naopak cez obchodné dohody a embargá. EÚ sa chce podieľať na zvyšovaní bezpečnosti vonkajších hraníc a prechádzaní terorizmu cez spoluprácu na úrovni OSN. Ciele vo svojej podstate ostávajú rovnaké ako v predchádzajúcej stratégii no obsah konkrétnych krokov vymedzuje smer, ktorým by sa mali uberať jednotlivé národné politiky. Stratégia je platná do dnešného dňa, avšak doplnená o množstvo ďalších dokumentov a balíčkov opatrení. Autorka ďalej stručne načrtne protiteroristickú politiku EÚ v období do roku 2016 a niektoré jej dokumenty.

V roku 2010 Európska Komisia predstavila Stratégiu vnútornej bezpečnosti (*Internal Security Strategy for the EU*) na ochranu občanov, slobody a demokracie ako

¹⁹ Európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž, pomáha riadiť krajinám EÚ a krajinám pridruženým k Schengenu ich vonkajšie hranice.

²⁰ Vízový informačný systém zaisťuje výmenu dát medzi krajinami v Schengene.

²¹ Zaisťuje zdieľanie informácií o osobách a veciach v Schengenskom priestore všetkými členskými krajinami EÚ.

najvyššej priority EÚ. Dokument definuje opäť cieľ predchádzania terorizmu a riešenie radikalizácie a náboru teroristov do teroristických skupín. EK v súvislosti s tým navrhla vytvorenie siete pre zvyšovanie povedomia o radikalizácii (*Radicalisation Awareness Network*), ktorej cieľom je bojovať proti násilnému extrémizmu, keďže je stále na vzostupe a predstavuje vážnu hrozbu (EK, 2017). Sieť zahájila činnosť v roku 2011. Prepája hlavných aktérov prevencie ako sociálnych pracovníkov, policajtov a ďalších, ktorí sú zapojení do boja proti radikalizácii a pôsobia priamo v ohrozených komunitách po celej EÚ (EU, 2011). Tento problém je aktívne riešený vzhľadom na obrovské množstvo európskych občanov odchádzajúcich do Sýrie a Iraku, kde prejdú výcvikom a následne bojujú po boku Islamského štátu. Sieť v roku 2014 navrhla desať odporúčaní pre členské štáty a EÚ. EK vyzýva k vypracovaniu komplexných národných stratégií, keďže primárna zodpovednosť za protiteroristické politiky je v rukách jednotlivých členských štátov. Ďalším bodom je poskytnutie programov na podporu demobilizácie a deradikalizácie pre členov extrémistických skupín tzv. výstupné stratégie v každej krajine EÚ. Tie však podľa dostupných informácií nie sú k dispozícii do dnešného dňa. Ďalším zaujímavým bodom je podnietenie kritického myslenia medzi mladými ľuďmi o extrémistických odkazoch. EK vidí riešenie v podpore miestnych komunit združujúcich bývalých extrémistov a ich obeť. Odporúčania obsahujú ešte niekoľko ďalších bodov o výskume trendov v radikalizácii a jeho financovania a tiež spoluprácu s partnerskými krajinami EÚ (EK, 2014).

V roku 2014 prijali ministri zahraničných vecí Stratégiu EÚ pre boj proti terorizmu a zahraničným bojovníkom so zameraním na Sýriu a Irak (*Outline of the Counterterrorism Strategy for Syria and Iraq, with Particular Focus on Foreign Fighters*). Stratégia stanovila prístup k podpore irackých orgánov a umiernenej opozícií v Sýrii. Prevenciou pred terorizmom má byť spolupráca s krajinami, ktoré sú zdrojom zahraničných bojovníkov a zabránenie úniku zbraní zo Sýrie a Iraku. Rovnako, ako vo všetkých dokumentoch, je vyzdvihnuté zapojenie kľúčových partnerov a najmä OSN (ER, 2016b).

Z nasledujúcich dokumentov týkajúcich sa protiteroristickej stratégie uvediem balíček opatrení na zintenzívnenie boja proti terorizmu a ilegálnemu obchodu so strelnými zbraňami a výbušninami prijatých po útoku v Paríži v roku 2015. Balíček obsahuje návrh novej smernice boja proti terorizmu, ktorou sa zvýši potenciál EÚ predchádzať teroristickým útokom a to kriminalizáciou ich prípravy, podporovania, napomáhania, podnecovania či pokusu útok vykonať. Konkrétne sa jedná

o kriminalizáciu cestovania na teroristické účely, poskytovanie finančných prostriedkov na spáchanie činov a stíhanie absolvovania teroristického výcviku. Druhým hlavným prvkom balíčka je sprísnenie kontrol nezákonného vlastníctva a dovozu výbušnín a zbraní do EÚ. A to za posilnenia úlohy Europolu v oblasti elektronického obchodovania a zneužívania legálneho obchodu prostredníctvom jednotky pre nahlasovanie internetového obsahu. Ďalej kontrola vonkajších hraníc a užšia spolupráca s tretími krajinami v zmysle zredukovania objemu ilegálneho dovozu strelných zbraní (EK, 2015).

Ako posledné uvádza autorka právny rámec z roku 2016, ktorý umožní EÚ samostatne uplatňovať sankcie voči IS a osobám a subjektom s nimi spojenými. Doteraz mala takúto možnosť iba voči osobám a subjektom, ktoré zaradilo na zoznam OSN alebo individuálne členské štáty. EÚ má možnosť zakázať vstup na jej územie alebo zmraziť majetok takýchto osôb. Opatrenia sú namierené mimo iné tiež na osoby a subjekty, ktoré plánovali alebo poskytli IS finančné prostriedky, ropu, zbrane alebo absolvovali ich výcvik. (ER, 2016c).

Európske dokumenty sa navzájom od seba príliš nelíšia, badať v nich kontinuitu, čo môže znamenať ich všeobecnosť. Na druhej strane to môže naznačovať, že vytýčené smerovanie je správne. Konceptné poňatie európskej protiteroristickej politiky spočíva v plnom dodržiavaní ľudských práv a multilateralizme, absolútne sa vyhýba vojenskej doktríne. Preferuje politický dialóg, diplomatický nátlak, mechanizmy sledovania a vyhodnocovania situácie. Vojenské riešenie vidí až ako poslednú možnosť.

EÚ sa zameriava na príčiny terorizmu a hľadá dlhodobejšie riešenia. Vidieť to najmä v posledných spomínaných dokumentoch vydaných po útoku v Paríži. Napriek mnohým prijatým opatreniam je v súčasnosti hrozba rizika teroristického útoku pomerne vysoká. Ako problematickú hodnotí autorka spoluprácu jednotlivých členských štátov, ktorá stále viazne. Problémom môže byť tiež dôvera medzi jednotlivými štátmi pri zdieľaní informácií. Štáty sa s neveľkou ochotou vzdávajú právomocí v prospech spoločných nadnárodných orgánov EÚ, majú problém so zdieľaním citlivých informácií. Tiež môže byť problematické rozdeľovanie nákladov na obranu a bezpečnosť. Akcieschopnosť ďalej oslabuje nejednotná politická vôľa, čo sa najviac prejavilo v súhlase, respektíve nesúhlase s vojnou v Iraku.

Prístup a jednotlivé vydávané dokumenty, opatrenia a balíčky EÚ značia veľké ambície. Avšak vďaka rozdielnym názorom jednotlivých členov nie je EÚ schopná pretaviť svoju hospodársku silu do plne účinnej bezpečnostnej politiky, čo je vnímané

ako obrovské negatívum (Pikna, 2005). EÚ je tiež často kritizovaná pre nedostatočné financovanie protiteroristickej politiky, neexistenciu únijnej armády a technickú zaostalosť armád jednotlivých členských štátov (Eichler, 2011). Z pohľadu autorky však nedostatok vojenského arzenálu značí hlavne prístup odmietajúci militarizmus a podporujúci mierový proces.

Otázkou zostáva ako sa EÚ vysporiada s jej občanmi, ktorí v súčasnosti bojujú v Sýrii a Iraku po boku IS. Tabuľka číslo 4 znázorňuje počet európskych bojovníkov v Sýrii a Iraku. Celkový počet sa odhaduje do 5000, najviac ich pochádza z Francúzska, Veľkej Británie, Belgicka a Nemecka, kde je vysoká koncentrácia moslimského obyvateľstva (Akbar, 2015). Pozitívnym krokom by mohla byť kriminalizácia a sankcie voči takýmto osobám. No nakoľko tento krok bude účinný sa ukáže až v nasledujúcich mesiacoch či rokoch.

Tabuľka č. 4: Počet zahraničných bojovníkov v Sýrii a Iraku zo západnej Európy

Francúzsko	1200 – 1700
Nemecko	700 – 800
Veľká Británia	700 – 800
Belgicko	400 – 500
Holandsko	200 – 250
Švédsko	150 – 1800
Rakúsko	100 – 150
Dánsko	100 – 150
Španielsko	50 – 100
Taliansko	80
Fínsko	50 – 70
Nórsko	60
Švajčiarsko	40
Írsko	30

Zdroj: Islamic State: Where do its fighters come from? In *telegraph.co.uk* [online]

V rámci protiteroristickej politiky EÚ je dôležité podotknúť, že EÚ nie je unitárny štát ale integračné zoskupenie. Bezpečnostné kultúry jednotlivých členských štátov ovplyvňujú vytváranie spoločnej európskej stratégie boja proti terorizmu, či už

pozitívne alebo negatívne (Firat, 2010). Autor to znázorňuje na rozdielnych politikách v boji proti terorizmu Veľkej Británie a Francúzska, ktoré rozvediem konkrétnejšie v ďalšej časti práce. A aj keď tieto štáty čelia rovnakej hrozbe islamského terorizmu, podporujú jednotnú Európsku bezpečnostnú stratégiu, ich protiteroristické politiky sú značne v kontraste, čo vedie k spomínanej nejednotnosti (Ibid.).

Nejednotnosť a problém kooperácie v integračnom zoskupení badať aj v tajných službách. Nutnosť hlbšej spolupráce je výrazná no napriek tomu príliš nefunguje. Spolupráci môže zabraňovať strach z ohrozenia štátnej suverenity a nedostatok dôvery medzi spravodajskými službami. Tomu napovedá aj vyjadrenie nemeckého ministra vnútra Thomasa de Maiziérehu: „*Neviem si predstaviť, že by sme boli ochotní vzdať sa našej národnej suverenity.*“ (De La Baume & Paravicini, 2015). Citlivosť informácií a spôsob ich zhromažďovania vedie tajné služby k prísne dvojstrannej komunikácii. Domnievajú sa, že vzťah je lepšie kontrolovateľný a dosahujú sa lepšie výsledky (Protopapas, 2014). Niektoré štáty však naopak podporujú širšiu spoluprácu v zdieľaní informácií tajných služieb. Belgicko napríklad vyzdvihlo myšlienku Europolu ako centra spravodajskej služby²² (De La Baume & Paravicini, 2015). Riešením by teda mohlo byť posilnenie centralizovanej inštitúcie (Europolu) v oblasti zdieľania informácií a poskytnutie kapacít na monitorovanie štátov v súlade so stanovenými pravidlami (Protopapas, 2014).

Spolupráca USA a EÚ v boji proti terorizmu

Súčasťou boja proti terorizmu na stranách oboch aktérov je vzájomná spolupráca, ktorá silnie od roku 2001. Spolupráca viedla k novej dynamike vzťahov. Bilaterálne rokovania s jednotlivými členskými štátmi posilnili aj tie multilaterálne. Posledné dva roky sa spolupráca USA-EÚ zameriava na fenomén zahraničných bojovníkov a ochrany hraníc. Po útokoch v Paríži sa americký generálny prokurátor Ministerstva spravodlivosti zúčastnil mimoriadneho zasadnutia európskych a amerických ministrov vnútra, kde diskutovali o teroristických hrozbách a zahraničných bojovníkoch. Vysokopostavení európski úradníci boli tiež kľúčovými účastníkmi konferencie na boj proti extrémistickému terorizmu vo februári 2015 vo Washingtone DC. Spravodajské služby USA a EÚ tiež vzájomne spolupracujú. Europol má dvoch svojich zástupcov vo Washingtone DC a USA štrnásť zástupcov na ústredí Europolu v Haagu (Archick, 2016).

²² Na zdieľaní informácií cez Europol sa podieľa polovica z členských krajín EÚ.

V roku 2003 boli podpísané dve zmluvy ohľadom extradície medzi USA a EÚ a v roku 2010 zmluva o vzájomnej právnej pomoci. Zmluvy zjednodušujú výmenu informácií a stanovujú pravidlá v prípade žiadosti vydania osoby. Podľa článku 13 zmluvy o vydávaní, USA súhlasí, že neuloží/nevykoná trest smrti podozrivým vydaným z EÚ (EP, 2016a). Trest smrti je v EÚ zakázaný, v niektorých amerických štátoch je však stále možné ho vykonať. Vzájomná právna pomoc slúži na účely zhromažďovania a výmenu informácií v súdnom vyšetrovaní a pomoc pri získavaní dôkazov. Právna pomoc sa týka bankových informácií (poskytovanie prístupu americkým úradom k európskym finančným informáciám pri vyšetrovaní), zriadenia spoločných vyšetrovacích tímov, zrýchleného zasielania žiadostí, atď. Dohoda dopĺňa bilaterálne zmluvy USA s členskými štátmi EÚ (Ibid.).

Vzájomná spolupráca v rámci protiteroristickej politiky má však aj svoje limity. Diskutovanou a kontroverznou témou je ochrana osobných údajov. Aktívnymi partnermi sú EÚ a USA v otázkach financovania terorizmu. Dohoda SWIFT umožňuje prístup americkým autoritám k finančným dátam z EÚ, čo bolo v Európe vnímané kontroverzne kvôli obavám zneužitia osobných údajov. Zároveň však Archick (2016) uvádza, že vďaka prístupu k údajom sa podarilo predísť niekoľkým teroristickým útokom alebo dopomohli k ich vyšetrovaniu. Dohoda bola schválená po predchádzajúcom zamietnutí zo strany EÚ. K schváleniu došlo až po vyjednaní záruk pre súkromie európskych občanov a pod podmienkou vytvorenia vlastného systému, ktorým sa predídne hromadnému predávaniu údajov americkej strane (EP, 2010). Tento nový systém funguje od leta 2016 a jeho názov je *Privacy Shield*. Zúčastnené strany v Európe si údajne môžu byť isté, že v prípade každého prístupu k údajom zo strany donucovacích orgánov USA a národných bezpečnostných agentúr sú prítomné prísne ochranné mechanizmy chrániace súkromie (Jourová & Pritzkerová, 2016). Táto dohoda je jednostranným rozhodnutím EK, ktorá môže dohodu kedykoľvek pri jej porušení vypovedať (Hendrych, 2017).

Obavy zo zneužitia osobných údajov občanov EÚ sú spojené aj s tzv. PNR (*Passenger Name Record*) dohodou, ktorá umožňuje zdieľanie dát o cestujúcich leteckej dopravy (Archick, 2016). Údaje sú zhromažďované za účelom prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov. Zmluva tiež stanovuje povinnosť zabezpečiť primeranú úroveň ochrany dát a obsahuje ustanovenia o ochrane citlivých údajov. EK považuje nástroj za užitočný v rámci boja proti terorizmu, pričom vyjadruje záruku ochrany údajov (EP, 2016). Bez predchádzajúceho odmietnutia sa

však nezaobišla ani smernica o PNR. Schválenie trvalo päť rokov, pričom najväčším odporcom bol EP. Smernica bola prvýkrát navrhnutá už v roku 2011. O dva roky neskôr bol návrh zamietnutý Výborom pre občianske slobody EP. Dôvodom bola obava o zachovanie európskeho štandardu ochrany základných práv a osobných údajov a tiež pochybnosti o nevyhnutnosti rozsahu návrhu. Zasadanie parlamentu návrh vrátilo k prepracovaniu. Do pozornosti sa návrh opäť dostal až po teroristických útokoch v Paríži v roku 2015. EP nakoniec reagoval po opakovaných apeloch zo strany ER, ktorá žiadala aby normotvorcovia EÚ urýchlene prijali silnú a účinnú smernicu o menšej evidencii cestujúcich. EP sa zaviazal usilovať o dokončenie smernice do konca roku 2015 (Valachová, 2016). V revidovanom návrhu bola zakotvená zákonnosť používania údajov, tzn. mohli byť použité iba pre boj s terorizmom a závažnou medzinárodnou trestnou činnosťou. PNR nakoniec EP schválil v apríli 2016 (EP, 2016b).

Obnovenie dôvery v transatlantických vzťahoch bolo teda podporené revíziami už existujúcich dohôd upravujúcich dátové prenosy a rokovaním o nových dohodách. Posledná dohoda *Umbrella Agreement* bola prijatá na konci roku 2016. Je to dvojstranná dohoda medzi USA a EÚ o výmene dát medzi políciou, prokuratúrou a súdmi (Hendrych, 2017). Dohoda poskytuje rámec pravidiel upravujúcich transatlantickú výmenu dát a stanovuje vysoké štandardy ochrany osobných údajov. Napríklad zlepšuje práva občanov EÚ tým, že im zaručuje rovnaké zaobchádzanie ako s občanmi USA pred súdom v Spojených štátoch. Ďalej ustanovuje povinnosť vyžiadať súhlas pred akýmkoľvek transferom dát a vymedzuje dobu, po ktorú sú dáta uchovávané (ER, 2016d).

V súvislosti so zdieľaním dát sa ďalej uvádza problém Europolu. Kritika Europolu stojí najmä na nedostatku kapacít na presadzovanie práva a zdrojov, čím sa miera jeho účinnosť v boji proti terorizmu. Policajné zložky ho údajne využívajú minimálne. Taktiež členské štáty nie sú ochotné zdieľať informácie v rámci Europolu. Rovnako USA uprednostňuje spoluprácu s konkrétnym členským štátom pred Europolom (Costi, 2011).

V rámci spolupráce USA a EÚ je prirodzené spomenúť NATO. Práve USA je základom vojenského potenciálu NATO, ktoré je hlavnou zárukou bezpečnosti európskych krajín (Hruška, 2016). Aliancia preukázala odhodlanie odpovedať na terorizmus hneď po 11. septembri. Spojenci NATO okamžite aktivovali článok 5, klauzulu kolektívnej obrany Washingtonskej zmluvy (Steinhäusler, 2007). Posledný

summit NATO sa konal v lete 2016, kde bolo deklarované zameranie sa na pomoc partnerom a zaistenie stability za svojimi hranicami na Ukrajine a v Afganistane a tiež na podporu boja proti IS v Sýrii a Iraku (NATO, 2016).

Čo sa týka aktivity EÚ v NATO, ich vzájomný vzťah bol sporný a obmedzený najmä vďaka problému Cyprus a Turecko²³, čo pretrváva dodnes. Problematická sa javila nedostatočná komunikácia napríklad o praktickej protiteroristickej politike a ochrane infraštruktúry (Keohane, 2006).

V súčasnosti je zaznamenaný pokrok v spoločnom úsilí EÚ a NATO. V roku 2010 vyšla zatiaľ posledná strategická koncepcia NATO, kde sa spolupráci s EÚ venuje značný priestor. NATO si nutnosť strategického partnerstva uvedomuje a uznáva dôležitosť európskej obrany. Koncepcia obsahuje niekoľko všeobecných bodov k posilneniu vzájomnej spolupráce. Jedná sa o koordináciu zahraničných operácií, posilnenie politických konzultácií a budovanie akcieschopnosti. Zároveň však dokument nijak nekomentuje príčinu neschopnosti NATO a EÚ dohodnúť sa na efektívnejšej spolupráci, ktorú brzdí práve spor Turecko a Cyprus (Jireš, 2010). Partnerstvo EÚ a NATO ako strategických hráčov je dôležité. Tri štvrtiny členov EÚ a NATO sú totožné krajiny a preto by mala existovať inštitucionalizovaná spolupráca. Zároveň NATO ako politicko-vojenská organizácia má svoje limity v dlhodobých krízových situáciách. Účinná stabilizácia regiónu zvyčajne závisí na kombinácii vojenských a celej škály nevojenských nástrojov a to politických, ekonomických alebo finančných. V roli civilného aktéra je dôležitá EÚ a preto by posilnenie vzťahov medzi EÚ a NATO napríklad dopomohlo k dômyslenejšiemu riešeniu regionálnych konfliktov (Khol, 2010).

V spolupráci USA a EÚ teda zostávajú významné výzvy. Kritici poukazujú na nerovný vzťah USA a EÚ a to najmä na jednosmerné poskytovanie prístupu k osobným údajom a dátabázam občanov z EÚ s obmedzeným prístupom k americkým údajom. Transatlantická spolupráca naznačuje rôznu orientáciu jej aktérov. EÚ dbá najmä na rešpektovanie zákonov a základných ľudských práv. Naproti tomu USA presadzuje naplňovanie potrieb bezpečnostnej politiky a boja proti terorizmu so všetkými dostupnými prostriedkami. Navyše ako uvádza Keohane (2006) spolupráca medzi jednotlivými členskými krajinami a USA je lepšia a produktívnejšia ako tá multilaterálna. Dokonca s nástupom nového prezidenta Trumpa je pravdepodobné, že

²³ Turecko odmieta uznať Cyperskú republiku pod vládou cyperských Grékov. Krajina je dlhodobo rozdelená medzi cyperských Grékov a Turkov.

administratíva bude jednať výhradne unilaterálne²⁴. Unilaterálny prístup USA k NATO a EÚ môže byť ohrozujúcim prvkom pre jednotu Aliancie a môže viesť k väčšej potrebe spoločnej európskej obrannej štruktúry (Boháček, 2017).

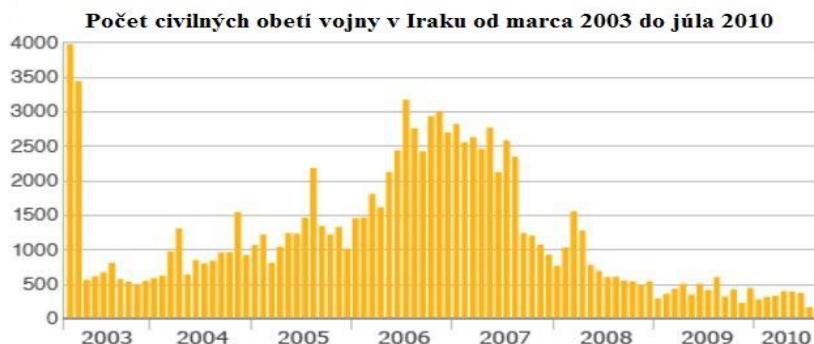
Komparácia protiteroristických politík USA a EÚ

Na úvod porovnania je dôležité pozrieť sa na kontrast medzi stratégiami, ktoré vyšli na úrovni USA a EÚ po 11. septembri. Americká stratégia obsahovala porážku teroristických organizácií v globálnom merítku, potlačenie ďalšieho sponzoringu teroristov, potlačenie podpory a poskytovania útočiska teroristom a obranu vlasti. Naproti tomu Európska stratégia obsahuje prevenciu pred uchýľovaním sa k terorizmu, ochranu obyvateľstva a infraštruktúry, stíhanie teroristov podľa právnych noriem a účinnú reakciu na teroristické útoky a ich dopady. V prospech podobnosti hovorí vymenovanie kľúčových hrozieb v prvých dokumentoch po 11. septembri. Pre NSS je to terorizmus, zrútené štáty a šírenie zbraní hromadného ničenia. Boj proti terorizmu deklaruje ako hlavnú prioritu cez vojnu proti teroru a ako nepriateľa globálneho rozmeru definuje Al-Kaidu. Rovnaké hrozby menuje aj ESS, pričom zdôrazňuje nebezpečenstvo plynúce z logistických buniek Al-Kaidy v európskych krajinách.

Americký prístup sa dá označiť za vojenský, proaktívny, so záujmom mimo hraníc USA. Amerika vidí boj proti terorizmu ako vojnu a zainteresované boli ozbrojené sily. Pointou bolo zasahovať ešte skôr než hrozba dosiahne územie USA. Prevenciou bol tzv. preemptívny prístup. Proaktivita bola viditeľná najmä počas Bushovej administratívy, kedy vzniklo Ministerstvo vnútornej bezpečnosti a boli realizované významné reformy spravodajských služieb pre lepšiu pripravenosť na hrozby (Armitage, 2007). Z uvedeného je jasné, že USA stavia na tzv. *hard power* a technologickej výhode. Za negatívum americkej protiteroristickej politiky je považovaný najmä vojenský prístup. Vojna v Iraku je videná ako absolútne nelegitímna a nelegálna. Spôsobila veľké straty na životoch z radu civilistov, čo je možné vidieť na Grafe číslo 2. Podľa BBC sa počet civilných obetí, počas trvania vojny v Iraku, odhaduje na 97 až 106 tisíc. Z grafu je zrejmé, že najkrvavejšie obdobie bolo v mesiaci invázie, kedy prišlo o život až 4000 obyvateľov Iraku (BBC, 2011). Niektorí autori inváziu dokonca nazvali tretou svetovou vojnou (Fraser, 2014).

²⁴ Počas vlády Obamu, USA a EÚ zastávali spoločnú pozíciu proti Rusku. Trumpova administratíva však dala najavo, že vzťahy s Ruskom bude riešiť podľa vlastného uváženia (Boháček, 2017).

Graf č. 2: Civilné obete vojny v Iraku marec 2003 – júl 2010



Zdroj: Iraq war in figures. In *bbc.com* [online]

Podľa európskych názorov, vojenský prístup je založený na predchádzaní terorizmu len v krátkodobom horizonte. Z dlhodobého hľadiska je nedostatočný a neefektívny (Firat, 2010). To platí aj pre USA, ktoré nedisponovali žiadnym plánom na obnovu Afganistanu a Iraku. Boj proti terorizmu za každú cenu je viditeľný aj na domácej pôde USA. Bush neváhal obmedziť slobodu vlastných občanov v boji proti teroristom vydaním sporného vlasteneckého zákona. Amerika sa teda postavila do pozície svetového hegemonu, jej vojenská sila mala zaistiť demokraciu na celom svete a zároveň obranu pred ďalšími útokmi, na ktoré odmietala pasívne čakať. Tento krok však komplikuje vzťah USA s ďalšími aktérmi a dá sa povedať, že poškodil jej dobré meno v medzinárodnom systéme. OSN chápalo kroky USA ako agresiu, pretože táto taktika nebola schválená Bezpečnostnou radou. V kapitole I Charty OSN je doslova uvedené, že: „*Cíle Organizace spojených národů jsou tyto: 1. udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a za tím účelem konat účinná kolektivní opatření, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru a aby pokojnými prostředky a ve shodě se zásadami spravedlnosti a mezinárodního práva bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru.*“ (OSN, 2015: 9). Postup USA bol tak v rozpore s medzinárodným právom.

Unilateralizmus, presadzovanie vlastných cieľov za každú cenu, použitie vojenskej sily USA a tým spôsobené porušenie ľudských práv a medzinárodných noriem tak zostalo v očiach svetovej verejnosti nepochopené. Nasledujúca

administratíva sa z chýb Busha poučila a bola oveľa miernejšia. V súvislosti s USA je ešte na margo militarizmu nutné spomenúť, že akcieszopnosť armády je podľa niektorých odborníkov a politikov oproti EÚ obrovskou výhodou. Táto výhoda vyplýva z vysokej technologickej úrovne americkej armády, ktorá je dotovaná štátnym rozpočtom a z jednotnej legislatívy USA, ktorá není roztrieštená ako tá európska.

Európsky prístup môžeme označiť slovami trestný čin, reaktívny s vnútorným záujmom. Zo znenia všetkých spomenutých dokumentov vydaných na úrovni EÚ je zrejmé, že terorizmus je považovaný za trestný, nie vojenský čin. Na rozdiel od USA, sú do boja proti terorizmu zakomponované ministerstvá vnútra a spravodlivosti a príslušné spravodajské služby, nie ministerstvá obrany. Dôraz je kladený na stabilizáciu regionálnych konfliktov, udržiavanie mieru, rešpektovanie právnych noriem, humanitárne misie a preventívne postupy a to všetko pod záštitou OSN. Pojem reaktívny je spojený s odpoveďami na teroristické útoky (Armitage, 2007). Jedná sa o už spomenuté urýchlené schválenie európskeho zatykača²⁵, prijatie novej Európskej protiteroristickej stratégie po útokoch v Madride a Londýne alebo návrh novej smernice boja proti terorizmu po útoku v Paríži. To, že EÚ predstavuje *softpower*, je zrejmé už z prvej Európskej bezpečnostnej stratégie, ktorá bola vydaná ako určitá protiváha k americkej NSS (Eichler, 2011). Únia vidí riešenie v komplexnom prístupe, zdôrazňuje používanie neemotívnych výrazov a nespájanie terorizmu zásadne s islamom, čo je ďalší zo značných rozdielov oproti americkej rétorike najmä za Bushovej administratívy. Dôvodom je aj značná moslimská populácia na území EÚ, z ktorej majú niektorí tendenciu sa radikalizovať. Samozrejme moslimská populácia je aj v USA no ako uvádza Costi (2011), táto menšina je tam oveľa lepšie integrovaná. Na území EÚ sú moslimskí prisťahovalci často spájaní s problémami chudoby, sociálnej starostlivosti a v súčasnosti s najpálčivejším fenoménom, s imigráciou a krízou, ktorá okolo nej panuje.

EÚ presadzuje pacifizmus, snaží sa predchádzať eskaláciám konfliktov a jej konanie zodpovedná multilateralizmu bez uplatňovania vojenského prístupu. Zdôrazňuje diplomaciu a ekonomické opatrenia voči tretím krajinám, pretože ohrozenie bezpečnosti vyplýva z chudoby, neistoty a konfliktov v týchto krajinách. A bezpečný svet vedie aj k bezpečnejšej Európe. Tento prístup prispieva k dobrému menu EÚ ako podporovateľa ľudských práv a medzinárodných noriem. Samozrejme EÚ, nevyklučuje

²⁵ Všetky členské štáty ho prijali až 3 roky po schválení.

použitie sily za každých okolností. V situácií ohrozenia je pripravená schváliť použitie sily avšak len v prípade legitimacy, pod záštitou OSN (Firat, 2010).

Kritizované však býva vydávanie množstva stratégií, akčných plánov a iných dokumentov bez priamej úmery v praxi. Kritika sa zniešla aj na kroky a reakcie vykonané bezprostredne po útokoch, namiesto toho aby EÚ podnikla preventívne opatrenia (Mahler, 2007). Kritika dopadla aj na funkciu koordinátora protiteroristickej politiky. Právomoci a pôsobnosť koordinátora spočívajú len v zjednodušení kooperácie členských krajín a európskych orgánov, pričom nemá možnosť ovplyvniť protiteroristickú politiku priamo (Mareš, 2004). Rozdiel v pohľade na bezpečnosť prináša aj Tabuľka číslo 5, kde je zhrnuté porovnanie prístupu USA a EÚ k ostatným aktérom, bezpečnostným hrozbám a tiež rozdiel v používaní preferovaných nástrojoch v boji proti terorizmu.

Tabuľka č. 5: Medzinárodné dimenzie bezpečnostnej kultúry USA a EÚ v období 2001 – 2008

	USA	EÚ
Prístup k ostatným aktérom	Unilateralizmus	Multilateralizmus
Prístup k bezpečnostným hrozbám	Militarizmus	Politické riešenia
Preferované nástroje	Preempcia	Prevencia

Zdroj: Eichler, 2011

Problémom na úrovni EÚ zostáva nejednotnosť členských štátov. Ilustruje ju napríklad roztržka medzi členskými štátmi ohľadom amerického zásahu v Iraku, čo bolo prezentované ako rozkol medzi starou a novou Európou, teda medzi Veľkou Britániou a Francúzskom. Nástroje protiteroristickej politiky sa zrejme budú míňať účinku, pokiaľ sa štáty nebudú schopné dohodnúť na ich použití a zvoliť flexibilnejší prístup. Nehomogénny prístup môže vzbudiť dojem, že EÚ nie je spoľahlivý partner. Okrem toho USA môže využiť svoju silu a odvrátiť pozornosť európskych štátov od spoločných prístupov a nasmerovať ich skôr k aliancii s USA (Firat, 2010). Na druhej strane, určitá roztrieštenosť a nezhoda členských štátov môžu byť pozitívum.

Minimálne sa predíde prijímaniu nerozvážnych rozhodnutí ako tomu bolo v prípade americkej invázie do Iraku.

Komparácia identít USA a EÚ

Obdobie solidarity v atlantickom spoločenstve trvalo niekoľko týždňov po teroristických útokoch v 11. septembri, následne ho vystriedala nezhoda medzi Európou a Spojenými štátmi. EÚ obviňovala Ameriku z unilateralizmu a z mocenskej arogancie voči svojim spojencom a svetu. USA zas videli neochotu podpory, čo pripisovali európskemu komplexu mocenskej menejcennosti (Šedivý, 2002). Najčastejšia príčina určitej nezhody je pripisovaná mocenskej asymetrii. No analýza sa dá rozšíriť aj o pohľad na nemateriálnu, ideovú dimenziu problému a to konkrétne na vzťah identity a moci. Odlišnosť je teda daná rozdielnou identitou, ktorá podmieňuje interpretáciu sveta, pozíciu v ňom a konštrukt záujmov (Ibid.). Odlišná identita môže viesť k vytváraniu rozdielov v chápaní hrozby, seba samého a ostatných, v multilateralistickom alebo unilateralistickom prístupe a tiež v užití civilných alebo vojenských prostriedkov. Normy predstavujú identity aktérov. Preferencie unilateralizmu/multilateralizmu a vojenských alebo civilných prostriedkov ako neoddeliteľnej súčasti bezpečnostnej kultúry aktérov určuje ich identitu (Firat, 2010).

Skôr než sa autorka zameria na komparáciu na úrovni USA-EÚ, je dôležité zhodnotiť identitu na úrovni jednotlivých členských štátov. EÚ ako spoločenstvo 28 štátov sa potýka s rozdielnym vnímaním problémov bezpečnosti. Americká stratégia v odpovedi na útok na Svetové obchodné centrum predznamenala vznik nezhôd medzi členskými štátmi. Ako už bolo spomenuté nezhoda pramenila z invázie do Iraku a to najmä medzi UK a Francúzskom, ku ktorým sa pridali ďalšie európske štáty. Spojené kráľovstvo podporilo USA a upevnilo si pozíciu jej najbližšieho bilaterálneho spojenca na úrovni EÚ (Firat, 2010).

Kľúčové hrozby boli vnímané EÚ, jej členskými štátmi a USA rovnako. Jedná sa o terorizmus, zrútené štáty a šírenie zbraní hromadného ničenia. Avšak hodnotenie jednotlivých hrozieb viedlo v rámci EÚ k rozkolu medzi členskými štátmi. UK priamo spájalo medzinárodný terorizmus a šírenie zbraní hromadného ničenia s tým, že sú sponzorované a vyvíjané Irakom. Naproti tomu Francúzsko a tiež EÚ ako celok neboli presvedčené o spojitosti Iraku so zbraňami hromadného ničenia (Ibid.). Na príklade Veľkej Británie a Francúzska je možné načtrnúť rozdielne identity a postoje naprieč EÚ, ktoré následne môžu byť problematické pri snahe vytvárať jednotné politiky.

Spojené kráľovstvo verí, že medzinárodná spolupráca s EÚ a OSN je nevyhnutná v súvislosti s teroristickou hrozbou prekračujúcou národné hranice. Prístup UK sa dá definovať ako multilaterálny a totožný s prístupom EÚ. Avšak, UK považuje mnohostrannú spoluprácu efektívnu len v oblastiach, napríklad, budovania kapacít a zmrazovania účtov osôb podozrivých z terorizmu. UK však rozhodne neopúšťa svoje bilaterálne vzťahy s USA a dáva veľký dôraz na spojenectvo, pretože partnerstvo s OSN a EÚ nepokladá ako dostatočné vo všetkých oblastiach boja proti medzinárodnému terorizmu (Ibid.).

Francúzsko vidí možnosť vyrovnáť sa s hrozbami terorizmu cez globálnu kolektívnu akciu. Podporuje multilateralizmus EÚ a tiež kladie dôraz na NATO, pretože zahŕňa strategické partnerstvo medzi Severnou Amerikou a Európou v súlade so zásadami OSN. Odmieťa akýkoľvek spôsob preventívnej vojny a intervencie operácie považuje za legítimne len v prípade ak sú uskutočnené v súlade s medzinárodným právom (Ibid.).

V prípade použitia prostriedkov Francúzsko zdieľa rovnaké normatívne ideológie ako EÚ. Vo vojenskej sile vidí výhodu, avšak v bezpečnostných otázkach ju nepovažuje za primerané riešenie. Ideálnym nástrojom je hlavne kombinácia diplomatických, finančných, sociálnych, kultúrnych a vojenských prostriedkov integrovaných na medzinárodnej, Európskej a národnej úrovni (Ibid.).

Britský bezpečnostný diskurz naznačuje realizáciu dlhodobej stratégie s cieľom riešiť nie len príčiny, ale aj príznaky terorizmu. Vojenské operácie nevidí ako dostatočné na konfrontáciu s bezpečnostnými hrozbami plýnucimi z terorizmu. Vzhľadom na toto tvrdenie by sa dalo povedať, že stratégia UK, Francúzska a EÚ sú v použití prostriedkov na boj proti terorizmu podobného razenia. Avšak, UK sa výrazne líši v možnostiach použitia sily. UK priznáva význam civilných prostriedkov, vyzdvihuje ich nad tie vojenské, ale zároveň sa nevzdáva použitia práve tých vojenských. To sa prejavilo najmä v už spomínanej podpore vojny v Iraku britskými vojskami a to aj napriek nesúhlasu OSN (Ibid.).

Diskusia o identite môže byť vedená na dvojakom prístupe a to: analýza založená na definícii vlastného postavenia a analýza založená na hodnotení postavenia ostatných aktérov. Na úrovni EÚ je prvá analýza dôležitá, pretože definovanie seba samého odpovedá prítomnosti alebo absencii spoločnej európskej identity.

Stratégia UK uvádza, že zahraničné partnerstvá sú dôležité v boji proti terorizmu a v zmysle ochrany vlastných záujmov. EÚ považuje za multilaterálnu inštitúciu a teda

za medzinárodného hráča nie globálneho. Ako už bolo spomenuté UK dáva veľký dôraz na spojenectvo USA. Podpora invázie do Iraku vyplynula z obavy o domácu bezpečnosť Veľkej Británie. To znamená, že ak je v stávke bezpečnosť krajiny, UK sa neváha obrátiť na USA ako na spojenca bez ohľadu na názor EÚ. Spojené kráľovstvo teda definuje identitu EÚ ako civilnú mocnosť a medzinárodného aktéra, zatiaľ čo USA vidí ako vojenskú mocnosť a strategického partnera. Britskej protiteroristickej stratégií dominuje idea národnej nezávislosti, ktorej cieľom je možnosť slobodného konania a spojenectva s USA v prípade odlišných záujmov ostatných členských štátov. Inými slovami by sa dalo povedať, že UK podporuje partnerstvo s EÚ kvôli svojim vlastným záujmom skôr než pre vytvorenie spoločnej európskej identity a bezpečnostnej kultúry. Identita UK v zmysle boja proti terorizmu sa dá definovať ako *nezávislý prispievateľ do európskeho partnerstva a oddaný spojenec USA* (Ibid.).

Francúzsko predstavuje v stratégií ciele ako obrana francúzskeho územia a obyvateľstva a zachovanie európskej a medzinárodnej bezpečnosti pod záštitou OSN. To napovedá, že Francúzsko okrem svojich národných záujmov vidí povinnosť zachovávať medzinárodnú bezpečnosť a podporovať jednotnú Európu ako kľúčového hráča v globálnom bezpečnostnom systéme. Francúzsko je teda orientované oveľa viac európsky ako Veľká Británia. Francúzska identita môže byť definovaná ako *prispievateľ do medzinárodnej bezpečnosti a podporovateľ európskeho partnerstva* (Ibid.).

Zhodnotenie možností vytvorenia jednotnej stratégie je na úrovni EÚ pomerne jednoduché. EÚ nie je unitárny štát, je založená na politickej a ekonomickej únii suverénnych štátov, pričom sa riadi množstvom nadnárodných inštitúcií (Costi, 2011). Ťažkosti s jednoduchosťou sa objavujú neustále. Myšlienka spoločnej protiteroristickej stratégie vyplývajúca z pretrvávajúcej hrozby terorizmu je stále aktuálna, avšak niektoré členské štáty môžu celouinú kooperáciu považovať za znehodnotenie postavenia a vlastných národných záujmov.

V súčasnosti primárna zodpovednosť za protiteroristické politiky leží na pleciach jednotlivých národných štátov. Úlohou členských štátov je vytvoriť spoločnú spoluprácu medzi políciou, justičnými orgánmi, colnými agentúrami a inými príslušnými orgánmi. Vlády členských štátov v zásade súhlasia, že nadnárodná povaha terorizmu vyžaduje kooperáciu, avšak nie vždy sú ochotné vzdať sa právomocí a spolupracovať navzájom. Príkladom môže byť Europol. Nemecko by bolo za rozvoj Europolu do organizácie typu FBI, kdežto ostatné štáty vyhlasujú, že jeho úloha je

dostatočná v postavení koordinačného úradu (Ibid.). Analýza rôznych postojov na príklade Veľkej Británie a Francúzska ukázala ďalšie rozdiely medzi bezpečnostnými kultúrami naprieč úniou, čo môže brániť v budovaní úspešnej jednotnej protiteroristickej politiky a postaveniu EÚ ako kľúčového hráča na tomto poli. V súčasnosti navyše silnie euroskepticizmus. To môže výrazne komplikovať praktickú implementáciu protiteroristických opatrení, keďže mnohé kompetencie ohľadom protiteroristickej politiky sú v rukách jednotlivých štátov.

Čo sa týka komparácie EÚ-USA, ich vzťah sa dá popísať ako vyrovnaný najmä v ekonomických otázkach. Problémom je nerovnováha v otázkach bezpečnosti (Hincu, 2014). Spory medzi USA a EÚ sa objavovali už počas Studenej vojny, nehody o cieľoch a prostriedkoch k ich dosiahnutiu boli bežné (Šedivý, 2002). Pocit odcudzenia naplno zarezonoval počas prvého funkčného obdobia prezidenta Busha, kedy boli hodnotové divergencie najväčšie. Ideový kontext problému vychádza z rôznych historických skúseností a politických tradícií. USA a EÚ sú z hľadiska identít podstatne odlišné.

Autor definuje Európu ako postmodernú, postsuverénnu, postvestfálsku pospolitosť a USA ako moderný suverénny národný štát (Ibid.). Podľa Coopera (2002) je postmoderný štát typický hodnotami ako sloboda, spravodlivosť, blahobyť a spolu s absenciou vojny značia mier. Obmedzenie suverenity je prijímané v zmysle medzinárodných inštitúcií (napríklad Európsky súdny dvor) a vzájomného zasahovania štátov do vnútorných záležitostí. Použitie sily nie je prostriedkom riešenia sporov, pričom tomuto pravidlu sa štáty podriaďujú dobrovoľne. Aktéri vedome vytvárajú vzájomnú bezpečnostnú závislosť. Tomuto opisu odpovedá podľa autora EÚ.

Moderný štát je typický suverenitou a monopolom na použitie sily, platí zásada nezasahovania do vnútorných záležitostí. Za bezpečnosť je považovaná absencia vojenského ohrozenia. Európa prešla moderným obdobím vymedzenom vestfálskym mierom, po studenej vojne vstúpila do postmodernej fázy (Šedivý, 2002). Prípád USA však podľa Coopera (2002) nie je úplne jednoznačný, pretože nie je jasné či si americká vláda vôbec praje bezpečnosť založenú na vzájomnej závislosti tak ako Európania. Z tohto hľadiska by sa dali Spojené štáty charakterizovať ako moderný štát. Na druhej strane je potreba prihliadnuť na vzťahy s postmoderným kontextom v rámci NATO, politiku Obamovej administratívy, ktorý považoval EÚ za dôležitého spojenca a súčasnú snahu o vzájomné prepájanie informačných systémov s EÚ. Tieto znaky nenaznačujú úplný monopol na bezpečnosť. Preto tu badať nejednoznačnosť zaradenia

USA do spomenutej teórie. No s ohľadom na prístup po 11. septembri by sa USA za Bushovej administratívy dali označiť za čisto moderný štát, kedy boli medzinárodné inštitúcie a normy prekážkou v presadzovaní vlastných národných záujmov.

Útoky v roku 2001 boli pre USA prvou priamou agresiou, vojenský akt namierený proti nim. Predchádzajúce vojny, ktoré sa týkali USA prebiehali mimo hraníc. Naproti tomu pre históriu Európy sú príznačné vojny a tiež má skúsenosti s už spomínaným národným terorizmom. Historická skúsenosť, najmä z 20. storočia, priviedla Európu k poznaniu, že vojna nie je riešenie a podporovala kultúru zdržanlivosti (Harper, 2013). Jadrom konceptu Európy bolo po 2. svetovej vojne odmietnutie hegomonických ambícií, prepájanie záujmov európskych štátov a presun niektorých práv na nadnárodné inštitúcie.

Identita Európy je nejasná, často spochybňovaná, tá americká má svoje pevné korene. Američania chceli v minulosti fungovať ako protiklad mocenskej politiky a náboženskej bezohľadnosti v starej Európe. Svoju krajinu považujú za akúsi kolísku demokracie a šíriteľa slobody (Šedivý, 2002). Amerika vznikla na politickej identite, ktorá kladie dôraz na suverenitu a politické inštitúcie, výsledkom je teda vyhýbanie sa multilateralizmu (Harper, 2013). Princíp mieru je, samozrejme, pre obidvoch aktérov zásadný, avšak stratégie jeho dosiahnutia sa úplne nezhodujú a to najmä na zobrazených historických a kultúrnych odlišnostiach. EÚ nedisponuje vlastnou armádou. V udržiavaní mieru využíva nevojenskú stratégiu v kombinácii s politickými, ekonomickými a inými nástrojmi za účasti OSN. Pre USA je mier povinnosťou, ktorá vychádza z historických skúseností a taktiež majú k dispozícii vojenské prostriedky. Preto pre nastolenie mieru neváhajú použiť silu.

Z historických skúseností vychádza aj vnímanie ohrozenia. Hoci EÚ neutrpela v nedávnej minulosti udalosť rozmeru 11. septembra, terorizmus pre ňu nie je novým javom. Jedná sa niekoľkokrát spomenuté útoky IRA v Spojenom kráľovstve, ETA v Španielsku, talianske Červenej brigády v Taliansku alebo útoky Frakciou Červenej Armády v Nemecku. Tieto skupiny pochádzali z vnútorných hraníc štátov a svojimi nasledovníkmi boli videní ako oslobodzovacie skupiny. Vzhľadom na to, že terorizmus je často prostriedkom dosiahnutia cieľa, európske vlády sa zamerali na motívy teroristov a otázku prečo získavali podporu. Aj toto je dôvodom, prečo sa EÚ zameriava na terorizmus ako na trestný čin, ktorý má byť riešený komplexne za pomoci rôznych nástrojov. Naproti tomu USA s teroristickými útokmi v minulosti nemali toľko skúseností, brali to ako útok na dobro a morálku národa. Preto brali porážku terorizmu

ako pomyselné víťazstvo dobra proti zlu. Dosiahnutie takéhoto víťazstva je v použití vojenských prostriedkov a zabíjania teroristov, s cieľom minimalizovať možnosť útoku na vlast' a to bez ohľadu na súhlas či nesúhlas ostatných aktérov v medzinárodnom systéme.

EÚ vykazuje podobný postoj s USA ohľadom svojej identity tým, že sa prijímajú ako jeden z kľúčových hráčov v boji proti bezpečnostným hrozbám. Rozdiel je v definovaní úloh a postavenie, ktoré pripisujú sami sebe. EÚ sa definuje ako: „*EÚ je globálny hráč. [...] Európa by mala byť pripravená zdieľať zodpovednosť za globálnu bezpečnosť a budovanie lepšieho sveta.*“ (Firat, :36). Cieľ byť globálnym hráčom a participovať v globálnom bezpečnostnom systéme poukazuje na multilaterálnu povahu identity. EÚ definuje sama seba ako globálneho hráča a prispievateľa k svetovej bezpečnosti. Naproti tomu USA využívala najmä v období od roku 2001 jazyk zameraný unilaterálne s dôrazom na prevenciu, čím reflektovala nadradenosťou orientovanú zahraničnú politiku. USA vykresľuje svoje prvenstvo vyjadreniami ako: „*Budeme zachovávať mier. [...] Budeme aktívne bojovať za nastolenie demokracie,*“ a iné štáty a vlády by mali robiť to, či ono. To napovedá americkej nadradenosti a výnimočnosti, ktorá vidí svoje hodnoty morálne vyššie v porovnaní s ostatnými (Rees & Aldrich, 2005). USA definuje svoju postavenie v úlohe svetového lídra a podporovateľa ľudskosti a morálky (Firat, 2010). Samozrejme medzinárodný systém nie je statický koncept, ktorého preferencie sú kalkulované len na základe jednej množiny premenných. Zmena vo vláde obvykle znamená aj posun v zahraničnej politike. Ukážkou je najmä USA, kde Bushova administratíva podporovala preempciu a militarizmus. Následne bola vystriedaná Obamovou administratívou, ktorá do určitej miery presadzovala diplomaciu nad vojenskou silou, aj keď od nej úplne neupustila. Rovnaký príklad by sa dal použiť aj na Európu, pre ktorú je príznačná rozličná strategická kultúra a preferencie zahraničnej politiky v jednotlivých členských štátoch.

ZÁVER

Hlavným cieľom diplomovej práce bola komparácia protiteroristických stratégií USA a EÚ pomocou stanovených výskumných otázok. Ako prvé sú porovnané základné ciele protiteroristických stratégií za účelom zodpovedania výskumnej otázky: „*V čom sa protiteroristické politiky EÚ a USA líšia a v čom sú si podobné?*“ U Ameriky to je porážka protiteroristických organizácií v globálnom merítku, potláčanie ich ďalšieho sponzoringu a obrana vlasti. EÚ kladie dôraz na prevenciu pred uchýľovaním sa k terorizmu, ochranu obyvateľstva a infraštruktúry, stíhanie teroristov podľa právnych noriem a na adekvátnu reakciu na teroristické útoky a ich dopady

Už v základných cieľoch badať rozdiel. USA sa stavia do pozície ochrancu svetového mieru a odmieta pasívne čakať na ďalší útok. Teda presadzuje preempciu. Záujem má najmä mimo hraníc, z čoho vyplynulo aj ťaženie do Afganistanu a Iraku. Irak je jasným príkladom preempcie, pretože sa nikdy nepotvrdilo, že vlastní zbrane hromadného ničenia no USA konalo i tak. Dokonca za nesúhlasu OSN. To poukazuje na hegemonistické správanie Ameriky a unilateralistický postoj s využitím militarizmu. USA priamo vytýčilo už spomenutú „osu zla“ a tieto štáty označila za agresorov a ohrozovateľov medzinárodného mieru.

EÚ naopak vyzdvihuje riešenie terorizmu cez rôzne diplomatické, finančné a ekonomické nástroje a rovnako humanitárne misie. Prevencia pred uchýľovaním sa k terorizmu vychádza z faktu, že EÚ nie je len terčom pre teroristov, ale aj ich základňou. Preto zastáva použitie neemotívnych výrazov a účelne nespája terorizmus s islamom. Tento rozdiel viedol USA a EÚ k neschopnosti spolupracovať a to najmä počas obdobia Bushovej administratívy. EÚ obviňovala Ameriku z unilateralizmu a mocenskej arogancii voči svojim spojencom. USA obviňovala Úniu z neochoty podpory invázie do Iraku z dôvodu komplexu mocenskej menejcennosti, teda že nevystupuje ako rovnocenný partner USA.

Vo vytýčení kľúčových hrozieb sa obaja aktéri nijak nelíšia. V oboch prípadoch sa jedná o terorizmus, zrútené štáty a šírenie zbraní hromadného ničenia. Odlíša sa len spôsob boja proti nim. Rozdiel je v používaní prostriedkov. USA za Bushovej administratívy stavilo na akcieschopnosť a technologickú výhodu a zahájilo vojnu proti teroru. Obamova administratíva sa viac prikláňala k diplomacii, od unilateralizmu mierne upustila a prestala používať termín vojna proti teroru. Použitie vojenskej sily

ostalo aj naďalej dôležitým bodom, Obama však neodporúčal jej nadužívanie. Únia naopak vidí riešenie v komplexnom prístupe, snaží sa predchádzať eskaláciám konfliktov a vyzdvihuje medzinárodnú spoluprácu a pomoc v ohrozených regiónoch. Zdôrazňuje diplomaciu a ekonomické opatrenia voči tretím krajinám pretože ohrozenie bezpečnosti plynie z chudoby a neistoty.

Rozdielnosť protiteroristických politík plynie tiež z odlišných historických postojov a skúseností, ktoré formovali identitu USA a Európy. Keď sa pozrieme na históriu USA, zistíme, že takmer všetky predchádzajúce vojny týkajúce sa Ameriky prebiehali mimo jej hraníc. Terorizmus bol pre USA obrovským zásahom do jej slobody, demokracie, útokom zla na dobro a predstavoval priamu hrozbu. USA sa postavila do pozície svetového lídra a šíriteľa slobody a mier videla ako svoju povinnosť. Amerika ako taká vznikla na politickej identite, ktorá kladie dôraz na suverenitu a politické inštitúcie, čím sa potvrdzuje jej unilaterálny charakter. Preto zrejme nedbala na medzinárodné normy a inštitúcie a presadzovala vlastné záujmy a ochranu obyvateľstva. Vojenská cesta bola prirodzená vzhľadom na technologickú vybavenosť americkej armády. EÚ je však opäť kontrastná k USA. Európske štáty sa počas svojej histórie zúčastnili množstva vojen a taktiež mali veľa skúseností s terorizmom už pred rokom 2001. Historické poznanie viedlo Európu k hodnotám ako sloboda, spravodlivosť a blahobyt, pričom odmietala hegemonické ambície. Obmedzenie suverenity prijímajú európske štáty dobrovoľne a vidia prosperitu v kooperácií, čím vytvárajú vzájomnú bezpečnostnú závislosť. Vrcholný garant mieru je pre Európu OSN a je nepredstaviteľné konať bez súhlasu Bezpečnostnej rady, čím sa potvrdzuje jej multilaterálna orientácia. EÚ sa rovnako ako USA prijímala ako kľúčový hráč v boji proti bezpečnostným hrozbám, avšak za priamej participácie v globálnom bezpečnostnom systéme.

Ako bolo spomenuté, invázia do Iraku viedla k ochladeniu vzťahov v rámci EÚ a USA. No nejednotnosť sa prejavila aj na európskej úrovni. To viedlo autorku k výskumnej otázke: „*Je rozdiel medzi vytváraním protiteroristických politík v USA, kde je jednotná legislatíva a v EÚ, kde je viac aktérov?*“ Postoje členských štátov samozrejme nie sú vždy jednohlasné, čo sa prejavilo aj v období po roku 2001. Ako príklad poslúžili Veľká Británia a Francúzsko a to kvôli teroristickým útokom, ktorým čelili a početnej moslimskej populácii, ktorá má tendenciu sa radikalizovať.

Čo sa týka kľúčových hrozieb, ich vytýčenie bolo úplne rovnaké ako v prípade USA a EÚ ako celku, opäť sa však ukázal rozdiel v ich vnímaní. Pre Veľkú Britániu bol

terorizmus spojený so šírením zbraní hromadného ničenia, ktoré dávala do priamej súvislosti s Irakom. Francúzsko však nebolo presvedčené o sponzoringu a vývoji týchto zbraní na irackom území. Odlišný prístup k hrozbe teda zákonite vedie k odlišnostiam vo vytváraní politik, v medzinárodnej spolupráci a tiež v použití prostriedkov.

Veľká Británia považovala spoluprácu s OSN a EÚ ako nevyhnutnú. No zároveň jej efektívnosť videla len v určitých oblastiach, napríklad v otázkach zabránenia financovania terorizmu. Spojené kráľovstvo teda neopustilo svoje bieletrálne vzťahy s USA a v súvislosti s priamou ochranou svojich národných záujmov sa pridalo na stranu USA v invázii do Iraku bez ohľadu na postoj EÚ ako celku. Britskej protiteroristickej stratégii dominuje idea národnej nezávislosti, ktorej cieľom je možnosť slobodného konania a spojenectva s USA v prípade odlišných záujmov ostatných členských štátov. Naproti tomu Francúzsko priamo podporovalo multilateralizmus, globálnu kolektívnu akciu v súlade s medzinárodným právom a odmietalo intervenčné operácie Iraku. Tento postoj značí podporu jednotnej Európy ako kľúčového hráča v medzinárodnom systéme. Ruka v ruke s postojmi UK a Francúzska išlo aj použitie prostriedkov. Francúzsko svojím postojom k vojenskej sile kopírovalo EÚ, teda vojenské riešenie nepovažovalo za dostatočné a efektívne. Veľká Británia tiež vyzdvihovala civilné prostriedky na boj proti terorizmu, zároveň sa však nevzdala použitia tých vojenských, čo sa prejavilo v spomínanej podpore intervencie v Iraku aj napriek nesúhlasu OSN.

Vytváranie jednotnej európskej stratégie je teda komplikované presadzovaním vlastných národných záujmov členských štátov. Primárnu zodpovednosť za protiteroristické politiky majú národné štáty. Štáty v zásade súhlasia s kooperáciou, ale nie sú príliš ochotné vzdať sa právomocí v oblastiach bezpečnosti. Príkladom je aj vytvorenie úradu protiteroristického koordinátora. Prvý koordinátor po troch rokoch z postu odstúpil. Priznal, že jeho právomoci sú značne obmedzené a pokiaľ nebude mať úrad dostatočnú kontrolu nad políciou a inými orgánmi činnými v trestnom konaní tak nemôže pracovať efektívne (Mukhopadhyay, 2004). Druhým príkladom dbania na vlastné záujmy a strach zo straty suverenity je zdieľanie informácií. Jednotlivé členské štáty nie sú príliš naklonené centralizovanému zdieľaniu citlivých dát a uprednostňujú medzi sebou bilaterálnu komunikáciu, ktorá by mala zaistiť väčšiu kontrolu nad informáciami.

Tieto príklady nejednotnosti môžu do istej miery viesť k oslabovaniu postavenia EÚ ako globálneho hráča na poli boja proti terorizmu. V súčasnosti navyše silnie

euroskepticizmus, čo môže výrazne komplikovať praktickú implementáciu spoločných protiteroristických opatrení. Autorka sa domnieva, že homogénnejší prístup k problematike by definoval EÚ ako viac spoľahlivého partnera.

Ako bolo spomenuté, obdobie Bushovej administratívy bolo príznačne roztržkami medzi EÚ a USA a neprílišnou spoluprácou. Situácia sa však otočila za vlády Obamu a v súčasnosti spolupráca silnie. Preto bola stanovená ďalšia otázka a to: „*Ako funguje kooperácia medzi USA a EÚ?*“

Spolupráca USA a EÚ je zameraná najmä na fenomén zahraničných bojovníkov a ochranu hraníc. Aktéri vzájomne podpísali niekoľko zmlúv o extradícii a vzájomnej právnej pomoci pri súdnom vyšetrowaní. Značným limitom v spolupráci je ochrana osobných údajov európskych občanov, obava o ich zneužitie a ich nerecipročné poskytovanie. Pre úniu je rešpektovanie ľudských práv dôležité. Avšak USA je známa zneužitím osobných údajov pre bezpečnostné potreby. Na obnovení naštrbenej dôvery sa EÚ a USA rozhodli pracovať prostredníctvom niekoľkých dohôd, ktoré súvisia s výmenou dát medzi políciou, prokuratúrou a súdmi. Na druhej strane však treba podotknúť, že USA uprednostňuje spoluprácu s konkrétnymi národnými štátmi ako napríklad s Europolom.

V súčasnosti je tiež zaznamenaný porok v spoločnom úsilí EÚ a NATO. NATO ako vojenská organizácia potrebuje spolupracovať s civilným aktérom ako je EÚ a to najmä v súvislosti s účinnou stabilizáciou ohrozených regiónov pomocou vojenských, politických, ekonomických, finančných a iných nástrojov. Spolupráca je prehľbovaná spoločnými summitmi. NATO vyzdvihuje spoluprácu s EÚ aj vo svojej strategickej koncepcii cez koordináciu zahraničných operácií a budovanie akcieschopnosti. Kooperácia medzi USA a EÚ teda existuje, rozvíja sa, avšak v spolupráci ostávajú aj naďalej nemalé výzvy, ktoré plynú najmä z rozdielnej orientácie aktérov.

Podľa autorky sa protiteroristická stratégia EÚ sa javí ako prepracovanejšia a zároveň vykazuje väčšiu kontinuitu. Okrem toho prijíma množstvo dokumentov, ktoré sa priamo týkajú terorizmu a naznačujú veľké ambície v potlačovaní terorizmu. Obrovskou nevýhodou však zostáva európska názorová roztrieštenosť. Na jednej strane to znamená ochranu pred prijímaním nevhodných rozhodnutí. Na druhej strane to však môže znižovať doveryhodnosť EÚ ako spoľahlivého partnera. Čo sa týka použitých prostriedkov boja proti terorizmu, USA majú značnú výhodu. Technologicky vyspelá armáda a spravodajské služby s kombináciou vysokej akcieschopnosti prinášajú prvenstvo Amerike. Zároveň však neváhajú konať unáhle bez súhlasu

medzinárodného spoločenstva a bez plánu na obnovu krajiny, kde vojensky zasiahnu. Dodržiavanie medzinárodných práv je podradené národnému záujmu. Svet takého správanie považuje za imperializmus. Autorka sa preto domnieva, že neexistencia armády je práve výhodou EÚ. Ako bolo spomenuté v analytickej časti, diplomacia únie prispieva k jej dobrému menu ako civilného aktéra a podporovateľa ľudských práv a noriem. EÚ ako celok sa neustále snaží o tesnejšiu spoluprácu a komunikáciu medzi členskými štátmi, čo by v budúcnosti mohlo viesť k menším rozporom vo vnútri únie. Fakt, že USA sa od zvolenia Baracka Obamy vybrali cestou väčšieho dôrazu na diplomaciu tiež môže naznačovať väčšiu zmysluplnosť európskej protiteroristickej stratégie a jej multilateralistického prístupu.

ZDROJE

Knížné zdroje:

Alexander, C. D. & Alexander, Y. (2002). *Terrorism and Business: The Impact of September 11, 2001*. Leiden: Brill. 272 p. ISBN 9781571052469.

Appiah, K. A. (2001). Identita, autenticita, přežití: Multikulturní společnosti a sociální reprodukce. In: *Multikulturalismus: Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia. 192 p. ISBN 8070071613.

Clarke, A. R. (2004). *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. New York: Simon & Schuster. 352 p. ISBN 9780743260459.

Deng, M. F. (1995). *War of Vision: Conflict of Identities in the Sudan*. Washington D.C.: Brookings Institution Press. 592 p. ISBN 9780815717935.

Eichler, J. (2004). *Mezinárodní bezpečnostní vztahy*. Praha: Oeconomica. 164 p. ISBN 8024507900.

Eichler, J. (2010). *Terorismus a války v době globalizace*. Praha: Karolinum. 398 p. ISBN 9788024617909.

Eichler, J. (2011). *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*. Praha: Karolinum. 214 p. ISBN 9788024619569.

Fukuyama, F. (2006). *America at the Crossroads. Democracy, Power and the Neoconservative Legacy*. New Heaven: Yale University Press. 264 p. ISBN 9780300122534.

Heideking, J. & Mauch Ch. (2012). *Dějiny USA*. Praha: Grada Publishing. 464 p. ISBN 9788024728940.

Hogg, M. A. & Abrams, D. (1999). *Social identity and social cognition: Historical background and current trends*. Oxford: Blackwell. 432 p. ISBN 9780631206434.

Huntington, S. (2001). *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers. 447 p. ISBN 8086182495.

Hynek, N. (2005). Sociální konstruktivismus. In: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. 160 p. ISBN 8021038373.

Checkel, T. J. (2008). Constructivism and Foreign Policy. In: *Foreign Policy: Theories. Actors. Cases*. Oxford: Oxford University Press. 442 p. ISBN

- Jackson, R. et al. (2011). *Terrorism a Critical Introduction*. Hampshire: Palgrave Macmillan. 304 p. ISBN 9780230221185. 9780199215294.
- Jackson, R. & Sorensen, G. (2007). *Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press. 342 p. ISBN 9780199285433.
- Klaidman, D. (2013). *Kill or Capture: The War on Terror and the Soul of the Obama Presidency*. New York: Mariner Books. 304 p. ISBN 9780544002166.
- Kratochvíl, P. & Drulák, P. (2009). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál. 368 p. ISBN 9788073674694.
- Rees, W. (2006). *Transatlantic Counter-Terrorism Cooperation: The New Imperative*. Abingdon: Routledge. 208 p. ISBN 9780425331395.
- Rosenfeld, E. J. (2010). *Terrorism, Identity, and Legitimacy: The Four Waves Theory and Political Violence*. New York: Routledge. 272 p. ISBN 9780415578578.
- Řezníková, L. (2014). Indetita/altertia. In: *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium. 452 p. ISBN 9788087271872.
- Smolík, J. (2014). *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha: Grada Publishing. 232 p. ISBN 9788024751313.
- Zunes, S. (2004). U.S. Regional Security Policy in the Middle East. In: *Strategy for Empire: U.S. Regional Security Policy in the Post-Cold War Era*. New York: Rowman & Littlefield. 339 p. ISBN 9780842051774.
- Wilcox, P. (2002). United States. In: *Combating Terrorism: Strategies of Ten Countries*. Ann Arbor: University of Michigan Press. 448 p. ISBN 9780472098248.
- Weinberg, L. (2009). *Global Terrorism*. London: Oneworld publications. 265 p. ISBN 9781851686087.

Internetové zdroje:

- Abrahms, M. (2008). *What Terrorists Really Want*. Retrieved December 5, 2016 from: https://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/Abrahms_What_Terrorists_Really_Want.pdf
- Akbar, J. (2015). Tentacles of terror: Chilling map shows the 31,000 mercenary 'gun for hire' jihadis from 86 countries who left their homes to join ISIS... and a third may return to carry out Paris-style attacks. *Dailymail*. Retrieved March 27, 2017 from: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3350779/Tentacles-terror-Chilling-map-shows-31-000-mercenary-guns-hire-jihadis-86-countries-left-homes-join-ISIS-return-carry-Paris-style-attacks.html>

Alvarez, P. (2016) *Will Guantanamo Bay's Prison Ever Close?* Retrieved April 9, 2017 from: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/12/obama-guantanamo-bay/511349/>

Arhick, K. (2016). *U.S.-EU Cooperation Against Terrorism*. Retrieved March 17, 2017 from: <http://www.statewatch.org/news/2016/mar/usa-crs-eu-usa-c-t-cooperation.pdf>

Armitage, T. D. (2007). *US and EU Efforts to Fight Terrorism: Same Ends, Different Means – Or Same Means, Different Ends?* Retrieved March 16, 2017 from: <http://aei.pitt.edu/7683/1/armitage-d-04a.pdf>

Atanasiu, M. (2016). Recent Developments of Islamist Terrorism and Effects on Regional Security. *Strategic Impact*. Retrieved December 7, 2016 from: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=c6389861-bbd7-42d8-98c4-ed70295c245e%40sessionmgr4007&hid=4204>

Best, S. & Nocella, J. (2004). *Defining Terrorism*. Retrieved December 8, 2016 from: <http://www.drstevebest.org/DefiningTerrorism.pdf>

Beutel, J. A. (2007). *Breach of Law, Breach of Security: A Muslim American Analysis of US Counterterrorism Policies*. Retrieved February 27, 2017 from: <http://www.minaret.org/breach.pdf>

Bílková, V. (2005). *Proč stále nemáme univerzální právní definici terorismu?* Retrieved December 12, 2016 from: http://www.natoaktual.cz/proc-stale-nemame-univerzalni-pravni-definici-terorismu-pe7-/na_analyzy.aspx?c=A051116_102902_na_analyzy_m02

Boháček, P. (2017). *Americká zahraniční politika směřuje k unilateralismu*. Retrieved March 24, 2017 from: http://www.natoaktual.cz/americka-zahranicni-politika-smeruje-k-unilateralismu-pgz-/na_analyzy.aspx?c=A170221_173427_na_analyzy_m02

Bunyan, T. (1993). *Trevi, Europol and the European State*. Retrieved February 27, 2017 from: <http://www.statewatch.org/news/handbook-trevi.pdf>

Bush, G. W. (2001). *9/11 Address to the Nation*. Retrieved March 1, 2017 from: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addressthenation.htm>

Císař, O. (2002). *Teorie mezinárodních vztahů a evropská studia. Politologický časopis*. Retrieved December 19, 2016 from: <http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2002/1/2002-1-3-C°sař-Teorie%20mezinřrodn°ch%20vztahÖ%20a%20evropskř%20studia.pdf>

Clarke, L. (2009). *Why has Defining Terrorism Proved so Difficult?*. Retrieved December 8, 2016 from: <http://www.e-ir.info/2009/05/14/why-has-defining-terrorism-proved-so-difficult/>

Cooper, R. (2002). The Post-Modern State. In: *Re-Ordering the World: The Long-Term Implications of 11 September*. Retrieved March 27, 2017 from: <http://fpc.org.uk/fsblob/36.pdf>

Costi, A. (2011). *Complementary approaches? a brief comparison of eu and united states counter- terrorism strategies since 2001*. Retrieved March 27, 2017 from: <http://www.victoria.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/nzacl-yearbooks/yearbook-18,-2012/Costi.pdf>

Cronin, K. A. (2013). *Why Drones Fail*. Retrieved March 16, 2017 from: <https://www.foreignaffairs.com/articles/somalia/2013-06-11/why-drones-fail>

Crowder, G. & Griffiths, M. & Hasan, M. (2014). Islam, Islamism, and Post-Islamism: Rediscovering Politics after the War on Terror. *Australian Journal of Politics & History*. Retrieved December 5, 2016 from: http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/38651637/ajph12048.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1491581571&Signature=I%2Bi5k4Wu36bVtaueT35YE92xWM4%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DIslam_Islamism_and_Post-Islamism_Rediscover.pdf

Čaplovič, M. (2013). Vojna v Iraku bol omyl, zhodujú sa analytici. *Pravda*. Retrieved March 5, 2017 from: <http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/274932-vojna-v-iraku-bol-omyl-zhoduju-sa-analytici/>

De La Baume, M. & Paravicini, G. (2015). *Europe's intelligence 'black hole'*. Retrieved April 21, 2017 from: <http://www.politico.eu/article/europes-intelligence-black-hole-eupol-fbi-cia-paris-counter-terrorism/>

DEMA. (2009). *Various Definitions of Terrorism*. Retrieved December 4, 2016 from: <https://dema.az.gov/sites/default/files/Publications/AR-Terrorism%20Definitions-BORUNDA.pdf>

DOD. (2016). *Dictionary of Military and Associated Terms*. Retrieved November 28, 2016 from: https://fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02.pdf

DOS. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America*. Retrieved March 9, 2017 from: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

DOS. (2004). *Patterns of Global Terrorism*. Retrieved November 28, 2016 from: <http://www.state.gov/documents/organization/31912.pdf>

DOS. (2006). *The National Security Strategy of United States of America*. Retrieved March 9, 2017 from: <https://www.state.gov/documents/organization/64884.pdf>

Drew, E. (2015). How Much Is George W. Bush Responsible for 9/11?. *The Huffington Post*. Retrieved February 25, 2017 from: http://www.huffingtonpost.com/elizabeth-drew/the-big-bush-question_b_8454434.html

Duna, V. T. et al. (2015). *Approaching Al Qaeda terrorism and the war on terror: a just war perspective*. Retrieved March 2, 2017 from: <http://demo.stacksdiscovery.com/eds/detail?db=edb&an=111803559&isbn=1844458X>

E-Polis. (2011). *Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU ve světle konfliktu v Iráku v roce 2003*. Retrieved March 12, 2017 from: <http://www.e-polis.cz/clanek/spolecna-zahranicni-a-bezpecnostni-politika-eu-ve-svetle-konfliktu-v-iraku-v-roce-2003.html>

EEAS. (1995). *The New Transatlantic Agenda and the Joint EU-US Action Plan*. Retrieved March 1, 2017 from: http://eeas.europa.eu/archives/docs/us/docs/joint_eu_us_action_plan_95_en.pdf

Eichler, J. (2006). Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování. *Mezinárodní vztahy*. Retrieved March 5, 2017 from: <https://mv.iir.cz/article/view/224>

Eichler, J. (2013). Globální terorismus jako vážná hrozba pro civilní obyvatelstvo. *The Science for Population Protection*. Retrieved November 28, 2016 from: <http://www.population-protection.eu/prilohy/casopis/14/106.pdf>

EK. (2011). *Evropská komise zvyšuje usílí v boji proti násilnému extremismu*. Retrieved March 15, 2017 from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1011_cs.htm

EK. (2014). *Posilnenie opatrení EÚ proti radikalizácii a násilnému extrémizmu*. Retrieved March 30, 2017 from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-18_sk.htm

EK. (2015). *Európsky program v oblasti bezpečnosti: Komisia prijíma opatrenia v boji proti terorizmu a ilegálnemu obchodu so strelnými zbraňami a výbušnami*. Retrieved March 15, 2017 from: europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6218_sk.pdf

EK. (2017). *Historický přehled boje proti terorismu na evropské úrovni*. Retrieved March 15, 2017 from: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/focus/migrace/historicky_prehled_boje_proti_terorismu_cs

Ellis, J. D. (2003). *The Best Defense: Counterproliferation and U.S. National Security*. Retrieved March 9, 2017 from: <http://wmdcenter.dodlive.mil/files/2012/02/The-Best-Defense.pdf>

El País. (2003). *Aznar acusa al PSOE de defender una España "de pandereta" por oponerse al envío de tropas a Irak*. Retrieved March 12, 2017 from:
http://elpais.com/elpais/2003/07/12/actualidad/1057997824_850215.html

Elnur, H. M. & Cavit, E. A. (2016). Identity in Security Studies. *Open Journal of Political Science*. Retrieved January 20, 2017 from:
http://file.scirp.org/pdf/OJPS_2016090716544358.pdf

EP. (1995). *Madrid European Council 15 and 16 December 1995 Presidency Conclusions*. Retrieved February 26, 2017 from:
http://www.europarl.europa.eu/summits/mad1_en.htm

EP. (2010). *SWIFT II: EP schválil novou verzi dohody o předávání bankovních údajů do USA*. Retrieved March 17, 2017 from:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=cs&type=IM-PRESS&reference=20100707IPR78054>

EP. (2016a). *EU-US cooperation in Justice and Home Affairs-an overview*. Retrieved March 23, 2017 from:
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580892/EPRS_BRI\(2016\)580892_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580892/EPRS_BRI(2016)580892_EN.pdf)

EP. (2016b). *EU Passenger Name Record (PNR) directive: an overview*. Retrieved May 3, 2017 from: [http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/20150123BKG12902/eu-passenger-name-record-\(pnr\)-directive-an-overview](http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/20150123BKG12902/eu-passenger-name-record-(pnr)-directive-an-overview)

ER. (2001). *Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001*. Retrieved March 11, 2017 from:
https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140.en.pdf

ER. (2002). *Presidency Note*. Retrieved March 12, 2017 from:
<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013909%202002%20REV%201>

ER. (2003). *Bezpečná Evropa v lepším světě*. Retrieved March 13, 2017 from:
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>

ER. (2004a). *Declaration on Combating Terrorism*. Retrieved March 12, 2017 from:
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf>

ER. (2004b). *EU Plan of Action on Combating Terrorism*. Retrieved March 12, 2017 from:
<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010586%202004%20INIT>

- ER. (2005). *Stratégia Európskej únie na boj proti terorizmu*. Retrieved March 13, 2017 from: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?f=ST+14469+2005+REV+4&l=sk>
- ER. (2016a). *Koordinátor pre boj proti terorizmu*. Retrieved March 12, 2017 from: <http://www.consilium.europa.eu/sk/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/>
- ER. (2016b). *Reakcia na zahraničných teroristických bojovníkov a nedávne teroristické útoky v Európe*. Retrieved March 15, 2017 from: <http://www.consilium.europa.eu/sk/policies/fight-against-terrorism/foreign-fighters/>
- ER. (2016c). *Boj proti terorizmu: EU posiluje své právni nástroje proti ISIL/Dá'iš a al-Káidě*. Retrieved March 15, 2017 from: <http://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2016/09/20-isil-daesh-al-qaida/>
- ER. (2016d). *Enhanced data protection rights for EU citizens in law enforcement cooperation: EU and US sign „Umbrella Agreement“*. Retrieved March 23, 2017 from: <http://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2016/06/02-umbrella-agreement/>
- Eswaran, M. & Neary H. (2014). *Identity and Terrorism*. Retrieved January 18, 2017 from: <http://thred.devecon.org/papers/2016/2016-007.pdf>
- Eur-Lex. (2002). *Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu*. Retrieved December 12, 2016 from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0475:CS:HTML>
- Eur-Lex. (1996). *Jednotná Akcia z 15. októbra 1996 prijatá Radou na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii, týkajúca sa vytvorenia a udržiavania Zoznamu špecializovaných protiteroristických spôsobilostí, zručností a odborných znalostí na uľahčenie protiteroristickej spolupráce medzi členskými štátmi Európskej únie*. Retrieved February 26, 2017 from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996F0610&from=EN>
- Eur-Lex. (1998a). *Jednotná akcia z 29. júna 1998, ktorú prijala Rada na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii o vytvorení Európskej súdnej siete*. Retrieved February 27, 2017 from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998F0428&from=EN>
- Eur-Lex. (1998b). *Jednotná akcia z 21. decembra 1998 prijatá Radou na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii, ktorou sa stanovuje, že účasť v zločineckej organizácii je v členských štátoch Európskej únie trestnými činom*. Retrieved February

27, 2017 from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998F0733&from=EN>

FAS. (2000). *Countering the Changing Threat of International Terrorism*. Retrieved February 25, 2017 from: <https://fas.org/irp/threat/commission.html>

FAS. (2014). *Combating Terrorism: Presidential Decision Direction 62*. Retrieved February 25, 2017 from: <https://fas.org/irp/offdocs/pdd-62.htm>

FBI. (2016). *Terrorism*. Retrieved November 28, 2016 from: <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism>

FEMA. (2008). *guide to emergency management and related terms, definitions, concepts, acronyms, organizations, programs, guidance, executive orders & legislation*. Retrieved November 26, 2016 from: <https://training.fema.gov/hiedu/docs/terms%20and%20definitions/terms%20and%20definitions.pdf>

Firat, G. (2010). *A Common Counter-Terrorism Strategy in the European Union? How Member States' Ideas, Norms and Identities Matter*. Retrieved March 25, 2017 from: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1653047&fileOId=1653050>

Fraser, G. (2014). This is the third world war – and this time we are on the fringes. *The Guardian*. Retrieved March 16, 2017 from: <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2014/sep/12/this-third-world-war-this-time-we-on-fringes>

Fukatsch, P. (2012). Masaker v Mnichove takmer pochoval olympiády. *SME*. Retrieved February 28, 2017 from: <https://sport.sme.sk/c/6521782/masaker-v-mnichove-takmer-pochoval-olympiady.html>

Golan-Vilella, R. (2014). *Through the Looking Glass on the AUMF*. Retrieved March 1, 2017 from: <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/through-the-looking-glass-the-aumf-10514>

GPO. (2001a). *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001*. Retrieved March 1, 2017 from: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>

GPO. (2001b). *Joint Resolution*. Retrieved March 1, 2017 from: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ40/pdf/PLAW-107publ40.pdf>

- Grabianowski, E. (2008). *How the Patriot Act Works*. Retrieved March 2, 2017 from: <http://people.howstuffworks.com/patriot-act.htm>
- Grammatikas, V. (2007). *EU Counter-terrorist Policies: Security vs. Human Rights?* Retrieved February 28, 2017 from: http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Workin_Paper_Series/Working_Paper_Grammatikas.pdf
- Harper, D. (2013). *US and EU Differences in the Use of Military Force*. Retrieved March 27, 2017 from: <http://www.e-ir.info/2013/08/03/european-and-american-differences-towards-the-use-of-military-force/>
- Hayes, B. & Jones, Ch. (2013). *Catalogue of EU Counter-Terrorism Measures Adopted since 11 September 2001*. Retrieved March 12, 2017 from: <http://www.statewatch.org/news/2013/dec/secile-catalogue-of-EU-counter-terrorism-measures.pdf>
- Hazelwood, R. R. & Warren, I. J. (2004). Linkage analysis: modus operandi, ritual, and signature in serial sexual crime. *Agression and Violent Behavior*. Retrieved November 30, 2016 from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1359178904000138>
- Hendrych, L. (2017). *Věra Jourová: Co nejdřív se vydám do Washingtonu. Kvůli ochraně osobních dat Evropanů*. Retrieved March 30, 2017 from: <http://euractiv.cz/rozhovory/vnitro-a-spravedlnost/vera-jourova-co-nejdrive-se-vypravim-do-washingtonu-kvuli-ochrane-osobnich-dat-evropanu/>
- Hincu, R. (2014). *The EU-US Relations in an Emerging Multipolar World*. Retrieved March 27, 2017 from: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=e01f7aa6-9bec-46a4-8852-72759b493fcb%40sessionmgr102>
- Hospodárske noviny. (2015). *Breivik či útok na metro. Toto sú najhoršie útoky za posledných 15 rokov*. Retrieved March 12, 2017 from: <http://dennik.hnonline.sk/svet/504081-breivik-ci-utok-na-metro-toto-su-najhorsie-utoky-za-poslednych-15-rokov>
- Hruška, J. (2016). *Jaké jsou perspektivy spolupráce EU a USA?* Retrieved March 24, 2017 from: <https://www.euroskop.cz/9047/28245/clanek/jake-jsou-perspektivy-spoluprace-eu-a-usa/>
- Hulsse, R. & Spencer, A. (2008). The Metaphor of Terror: Terrorism Studies and the Constructivist Turn. *Sage Journals*. Retrieved January 17, 2017 from: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010608098210>

Human Rights Voices. (2015). *There is no UN definition of terrorism*. Retrieved December 5, 2016 from:
http://www.humanrightsvoices.org/eyeontheun/un_101/facts/?p=61

Holubová, K. (2016). *Koncept identity na poli sociologické teorie*. Retrieved January 18, 2017 from: https://cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=74575

iDnes. (2001). *Taliban: Ukryvame bin Ládina*. Retrieved March 1, 2017 from:
[http://zpravy.idnes.cz/taliban-ukryvame-bin-ladina-df6-
/zahranicni.aspx?c=A010925_092034_zahranicni_mhk](http://zpravy.idnes.cz/taliban-ukryvame-bin-ladina-df6-/zahranicni.aspx?c=A010925_092034_zahranicni_mhk)

Jireš, J. (2010). *Nová strategická koncepce NATO: mezi tradicí a inovací*. Retrieved March 24, 2017 from: http://www.natoaktual.cz/nova-strategicka-koncepce-nato-mezi-tradici-a-inovaci-p09-na_analyzy.aspx?c=A101129_142807_na_analyzy_m02

Jourová, V. & Pritzkerová P. (2016). *Privacy Shield: Vítězství pro ochranu soukromí i ekonomiku EU a USA*. Retrieved March 30, 2017 from:
<http://euractiv.cz/nazory/digitalni-agenda/dnes-zacina-fungovat-stit-eu-usa-na-ochranu-soukromi-ktery-je-vitezstvim-pro-ochranu-soukromi-i-pro-ekonomiku-na-obou-stranach-atlantiku/>

Kaunert, Ch. (2010). *Europol and Counterterrorism*. Retrieved February 27, 2017 from:
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=789c610f-a4ff-4b4d-91e5-df06faa7e7c9%40sessionmgr4009&hid=4204>

Keohane, D. (2006). Terorismus a transatlantické vztahy – přístup EU a USA k terorismu a protiteroristickým politikám. In: *Boj proti terorismu: Globální výzva 21. století*. Retrieved March 24, 2017 from:
<http://www.europeum.org/data/articles/terorismusz.pdf>

Khandekar, G. (2011). *The EU as a Global Actor in Counter Terrorism*. Retrieved February 27, 2017 from:
<http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/eu/Gauri-Khandekar-The-EU-as-a-Global-Actor-in-Counter-Terrorism.pdf>

Khol, R. (2005). *Národní bezpečnostní strategie USA*. Retrieved March 9, 2017 from:
<https://mv.iir.cz/article/view/155>

Khol, R. (2010). *Nová strategická koncepce NATO a vztahy EU-NATO*. Retrieved March 24, 2017 from: http://www.natoaktual.cz/nova-strategicka-koncepce-nato-a-vztahy-eu-nato-frt-na_analyzy.aspx?c=A100201_113001_na_analyzy_m02

Korb, L. & Wadhams, C. (2006). *A Critique of the Bush Administration's National Security Strategy*. Retrieved March 9, 2017 from: <http://stanleyfdn.org/publications/pab/pab06nss.pdf>

Krčmárik, M. (2015). Nový Snowden ukázal, ako zabijajú americké bezpilotné lietadlá. *SME*. Retrieved March 16, 2017 from: <https://svet.sme.sk/c/8039043/novy-snowden-ukazal-ako-zabijaju-americke-bezpilotne-lietadla.html>

Krishnaswamy, J. (2012). *How Does Terrorism Lend Itself to Constructivist Understanding?* Retrieved January 13, 2017 from: <http://www.e-ir.info/2012/09/18/how-does-terrorism-lend-itself-to-constructivist-understanding/>

Lichtblau, E. (2003). U.S. Uses Terror Law to Pursue Crimes From Drugs to Swindling. *The New York Times*. Retrieved March 2, 2017 from: <http://www.nytimes.com/2003/09/28/us/us-uses-terror-law-to-pursue-crimes-from-drugs-to-swindling.html>

Mahler, R. (2007). *Evropa jako papírový tygr*. Retrieved March 16, 2017 from: <https://www.euroskop.cz/38/8218/clanek/roland-mahler-evropa-jako-papirovy-tygr/>

Mareš, M. (2004). *Protiteroristická politika Evropské unie*. Retrieved March 27, 2017 from: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080303154844.pdf>

McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press. 256 p. ISBN 9780521666305.

Merari, A. (1993). Terrorism as a Strategy of Insurgency. *Terrorism and Political Violence*. Retrieved January 12, 2017 from: <http://skyjack.co.il/pdf/Terrorism-as-a-strategy-of-insurgency.pdf>

Merchán, M. J. (2017). *Has Obama Delivered Change or Continuity in US Foreign Policy?* Retrieved March 6, 2017 from: <http://www.e-ir.info/2017/01/20/has-obama-delivered-change-or-continuity-in-us-foreign-policy/>

Metz, D. (2015). *Defining Terrorism: One Man's Terrorist is Another Man's Freedom Fighter*. Retrieved November 29, 2016 from: <https://encsblog.wordpress.com/2015/10/14/defining-terrorism/>

Mukhopadhyay, R. A. (2004). *EU Counter-Terrorism Coordinator Office: A Non-Starter?* Retrieved April 21, 2017 from: <http://www.orfonline.org/research/eu-counter-terrorism-coordinator-office-a-non-starter/>

Müller, Z. (1994). Islamizmus – rizikový jev mezinárodních vztahů?. *Mezinárodní vztahy*. Retrieved November 29, 2016 from: <https://mv.iir.cz/article/view/878>

NATO. (2016). *Speciál: Summit NATO ve Varšavě 2016*. Retrieved March 24, 2017 from: http://www.natoaktual.cz/special-summit-nato-ve-varsave-2016-dqa-/na_projekty.aspx?c=A160405_144542_na_zpravy_m02

Neumann, R. P. (2009). *Old And New Terrorism*. Retrieved December 7, 2016 from: <https://www.socialeurope.eu/2009/08/old-and-new-terrorism/>

NCTA. (2004a). *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. Retrieved February 24, 2017 from: <https://www.9-11commission.gov>

NCTA. (2004b). *Law Enforcement, Counterterrorism, and Intelligence Collection in the United States Prior to 9/11*. Retrieved February 24, 2017 from: https://govinfo.library.unt.edu/911/staff_statements/staff_statement_9.pdf

News24.com. (2001). *EU emergency meeting*. Retrieved March 11, 2017 from: <http://www.news24.com/xArchive/Archive/EU-emergency-meeting-20010912>

Nssarchive.us. (2010). *National Security Strategy*. Retrieved March 10, 2017 from: <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>

Obama, B. (2009). *Remarks at the Acceptance of the Nobel Peace Prize*. Retrieved March 5, 2017 from: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize>

OSN. (2015). *Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora*. Retrieved March 9, 2017 from: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

OSN. (2016). *Report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Daesh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat*. Retrieved December 5, 2016 from: https://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2016/N1602353_EN.pdf

Paivar, A. (2016). *What lifting Iran sanctions means for world markets*. Retrieved March 9, 2017 from: <http://www.bbc.com/news/business-35317159>

Parker, T. & Sitter, N. (2015). The Four Horsemen of Terrorism: It's Not Waves, It's Strains. *Terrorism and Political Violence*. Retrieved November 26, 2016 from: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546553.2015.1112277>

Pantucci, R. (2016). What does a modern terrorists look like and what motivates them?. *The Telegraph*. Retrieved December 4, 2016 from:

<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/23/what-does-a-modern-terrorist-look-like-and-what-motivates-them/>

Perry, J. N. (2004). *The Numerous Federal Legal Definitions of Terrorism: The Problem of too Many Grails*. Retrieved December 7, 2016 from:

<http://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1127&context=jleg>

Pikna, B. (2005). *Bezpečnostní politika Evropské unie (na pozadí bezpečnosti globální)*.

Retrieved March 15, 2017 from: http://www.polac.cz/eu/bp_eu.pdf

Quinn, A. (2015). *Obama's National Security Strategy Predicting US Policy in the Context of Changing Worldviews*. Retrieved March 10, 2017 from:

https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150109ObamaNationalSecurityQuinn.pdf

Protopapas, G. (2014). *European Union's Intelligence Cooperation: A Failed Imagination?* Retrieved April 21, 2017 from:

https://www.academia.edu/10996393/European_Union_s_Intelligence_Cooperation_A_Failed_Imagination

Randsdorp, B. (2009). *The European Union and the Fight against Terrorism*. Retrieved February 27, 2017 from: https://thesis.eur.nl/pub/5072/Barbera_Randsdorp_261160.pdf

Rees, W. & Richard J. A. (2005). Contending cultures of counterterrorism: transatlantic divergence or convergence? *International Affairs*. Retrieved March 25, 2017 from:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2346.2005.00494.x/abstract>

Reza, A. (2014). *The Threat of Global Terrorism: United States Policies Towards Terrorism Before and After September 11, 2001*. Retrieved February 24, 2017 from:

<https://www.georgewbushlibrary.smu.edu/~media/GWBL/Files/Student%20Presentations/Anika%20Reza%20Paper.ashx>

Rosen, J. (2011). The Patriot Act Gives Too Much Power to Law Enforcement. *The New York Times*. Retrieved March 2, 2017 from:

<http://www.nytimes.com/roomfordebate/2011/09/07/do-we-still-need-the-patriot-act/the-patriot-act-gives-too-much-power-to-law-enforcement>

Segell, G. (2016). *The Legacy of the Obama Administration*. Retrieved March 6, 2017 from: <http://www.e-ir.info/2016/10/30/the-legacy-of-the-obama-administration/>

Setty, S. (2011). *What's in a name? how nations define terrorism ten years after 9/11*.

Retrieved December 8, 2016 from: <https://www.law.upenn.edu/live/files/139-setty33upajintl12011pdf>

Schmid, P. A. (2004). *Frameworks for conceptualising terrorism*. Retrieved November 25, 2016 from: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09546550490483134>

Schwartz, J. S. & Dunkel, S. C. & Waterman, S. A. (2009). *Terrorism: An Identity Theory Perspective*. Retrieved December 5, 2016 from: <http://antiterroristtoday.com/images/docs/Identity-and-Terrorism1.pdf>

Shariatmadari, D. (2015). Is it time to stop using the word terrorist?. *The Guardian*. Retrieved December 8, 2016 from: <https://www.theguardian.com/global/commentisfree/2015/jan/27/is-it-time-to-stop-using-the-word-terrorist>

Spencer, A. (2012). The social construction of terrorism: media, metaphors and policy implications. *Journal of International Relations and Development*. Retrieved January 17, 2017 from: <http://link.springer.com/article/10.1057/jird.2012.4>

Statewatch.org. (2001). *Note from the Presidency*. Retrieved March 12, 2017 from: <http://www.statewatch.org/news/2001/oct/12800-r1en1.pdf>

Steinhäusler, F. (2007). *Teroristické hrozby proti krajinám NATO – krutá realita*. Retrieved March 24, 2017 from: <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/slovak/art4.html>

Stepanova, E. (2008). *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects*. Retrieved November 29, 2016 from: <http://books.sipri.org/files/RR/SIPRIRR23.pdf>

Stewart, S. (2015). *A Look Back at the 1993 World Trade Center Bombing*. Retrieved January 20, 2017 from: <https://www.stratfor.com/weekly/look-back-1993-world-trade-center-bombing>

Symeonidou-Kastanidou, E. (2004). Defining Terrorism. *European Journal of Crime, Criminal Law & Criminal Justice*. Retrieved December 12, 2016 from: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=916bae5c-d494-4e7e-bfd6-86f7fd95f3e9%40sessionmgr102>

Šedivý, J. (2002). Střet identit? USA a Evropa po 11. září. *Mezinárodní vztahy*. Retrieved January 13, 2017 from: <https://mv.iir.cz/article/view/52>

Taheri, A. (2016). Before the UN fights terrorism, it needs to define it. *New York Post*. Retrieved December 8, 2016 from: <http://nypost.com/2016/07/17/before-the-un-fights-terrorism-it-needs-to-define-it/>

The New York Times. (2001). *Reaction From Around the World*. Retrieved March 11, 2017 from:

<https://web.archive.org/web/20091111083930/http://www.nytimes.com/2001/09/12/us/reaction-from-around-the-world.html>

Tomáš, Z. (2009). *Eurojust*. Retrieved February 28, 2017 from:

https://is.muni.cz/th/134552/pravf_m/Zdenek_Tomas.pdf

Valachová, S. (2016). Směrnice o jmenné evidenci cestujících – přispějí naše údaje k větší bezpečnosti v Evropě? Retrieved May 3, 2017 from:

<http://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2016/02/Sm%C4%9Brnice-o-jmenn%C3%A9-evidenci-cestuj%C3%ADc%C3%ADch-%E2%80%93-p%C5%99isp%C4%9Bj%C3%AD-na%C5%A1e-%C3%BA-daje-k-v%C4%9Bt%C5%A1%C3%AD-bezpe%C4%8Dnosti-v-Evrop%C4%9B.pdf>

Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*. Retrieved January 17, 2017 from:

<https://ic.ucsc.edu/~rripsch/Pol272/Wendt.Anarch.pdf>

Windrem, R. (2005). *Al-Qaida timeline: Plots and attacks*. Retrieved February 24, 2017 from: http://www.nbcnews.com/id/4677978/ns/world_news-hunt_for_al_qaida/t/al-qaida-timeline-plots-attacks/#.WOjRixg6CYV

Zakaria, F. (2014). Lze porazit Islámský stát?. *Respekt*. Retrieved December 4, 2016 from: <https://www.respekt.cz/tydenik/2014/38/lze-porazit-islamsky-stat>

Zbavitelová, G. (2016). *Zahraniční politika Baracka Obamy byla nejkatastrofálnější v Sýrii*. Retrieved March 10, 2017 from:

http://www.rozhlas.cz/plus/svet/_zprava/zahranicni-politika-baracka-obamy-byla-nejkatastrofalnejsi-v-syrii--1675774

911memorial.org. (2017). FAQ About 9/11. Retrieved March 1, 2017 from:

<https://www.911memorial.org/faq-about-911>